
Kumarasambhavam

कुमारसम्भवम्

Document Information

Text title : Kumarasambhavam

File name : kumArasambhavam.itx

Category : major_works, kAlidAsa

Location : doc_z_misc_major_works

Transliterated by : Vishvas Vasuki

Proofread by : Vishvas Vasuki

Latest update : November 26, 2024

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

March 18, 2025

sanskritdocuments.org

કુમારસમ્ભવમ્

વિષયાનુક્રમણિકા

પ્રથમસર્ગે (૧-૬૦ શ્લોકાક્રુા)

ગિરિરાજ હિમાલયસ્યૈશ્વર્યવર્ણનમ્ । તસ્ય મેનથા સહ પાણિગ્રહણમ્ । મૈનાકજન્મવર્ણનમ્ ।
પિતૃકૃતહરનાદરકરણાત્ યોગેન શરીરત્યાગોત્તર સતીદેવ્યા હિમાલયગૃહે જન્મવર્ણનમ્ । તસ્યા નામકરણમ્ ।
તસ્યા શરીરશોભાવર્ણનમ્ । મહર્ષેર્નારદસ્ય હિમવદ્રૂહે સમાગમનમ્ । નારદકર્તૃકશિવપાર્વતીવિવાહાભિધાનમ્ ।
પત્નીવિયુક્તસ્ય હરસ્ય ગિરિરાજશિખરપ્રદેશે તપશ્ચર્યાવર્ણનમ્ । તસ્ય પાર્વતીકર્તૃક પરિચરણમ્ ।

દ્વિતીયસર્ગે (૧-૬૪)

તારકાસુરવધાય તત્પીડિતેન્દ્રાદિદેવકર્તૃકબ્રહ્મસ્તુતિ । સુરકર્તૃકસ્તુતિપ્રસન્નીભૂતેન બ્રહ્મણા કાર્તિકે
તારકવિનાશકત્વારોપણમ્ । હરગૌર્યો સયોગાય કર્તવ્યનિશ્ચય । મહાદેવસ્ય સમાધિભડ્ગાય
સુરેન્દ્રકર્તૃકસ્મરસ્મરણમ્ । સ્મરાગમનઞ્ચ ।

તૃતીયસર્ગે (૧-૭૬)

ઇન્દ્રાદેશપાલનાર્થ સ્મરસ્ય પ્રતિજ્ઞાકરણમ્ । વસન્તરતિભ્યા સહ સ્મરસ્ય શિવાશ્રમપ્રવેશ । ઋતુરાજસમાગમનેન
શિવાશ્રમદશાવર્ણનમ્ । શિવે સ્મરકર્તૃકકુસુમાયુધનિક્ષેપઃ । શિવલલાટાક્ષિસમુદ્ભૂતાગ્નિના સ્મરદાહશ્ચ ।

ચતુર્થસર્ગે (૧-૪૬)

સ્મરવિનાશમીક્ષમાણાયા રતેર્વિલાપવર્ણનમ્ । આકાશવાણીદ્વારા રતિસમાશ્વાસનમ્ । સ્મર હેતૂક્તિઃ । સ્મરસ્ય
પુનરડ્ગપ્રાપ્તિનિર્ણય ।

પચ્ચમસર્ગે (૧-૬૬)

સ્મરવિનાશેન હરપ્રાપ્તિવિષયકાશાયા હતત્વાત્ પાર્વતીવિષાદવર્ણનમ્ । તપશ્ચર્યાત્યાગાય પાર્વતી પ્રતિ
મેનકાકર્તૃકોપદેશઃ । હિમવદન્તિકે સખીમુખેન પાર્વતીમનોરથાભિધાનમ્ । તપસ્તમુ સાખ્યા સહ પાર્વત્યાઃ
ગૌરીશિખરપ્રયાણમ્ । પાર્વત્યાસ્તાહ્વાલિકસ્વરૂપવર્ણનમ્ । પાર્વતીતપસા પ્રસન્નીભૂતસ્ય બ્રહ્મચારીસ્વરૂપસ્ય
શિવસ્ય તત્રાગમનમ્ । બ્રહ્મચારીકર્તૃકહરનિન્દાતો ગૌર્યાસ્તપસો નિવૃત્યુદ્યોગઃ । પાર્વતીકર્તૃકશિવપ્રશંસાવર્ણનમ્
। હરવિષયે સ્વાભિપ્રાયપ્રકાશ । પાર્વત્યગ્રે શિવસ્ય નિજસ્વરૂપધારણમ્ ।

ષષ્ઠસર્ગે (૧-૬૫)

पार्वत्या सङ्घेप्सित विवाडाभ्यर्थना सूययितुं डिमवदन्तिके शिवकर्तृकं सप्तर्षिप्रस्थापनम् । विवाडनिर्णयः ।
दिननिर्णयकरणम् । शिव प्रति विवाडोदन्तमभिधाय सप्तर्षीणामात्मविषय (देश)प्रस्थानम् ।

सप्तमसर्ग (१-६५)

शिवपार्वत्योर्विवाडकालिकनेपथ्यादिविधानम् । गिरिराजगृहे वरयान्निकाना देवतादीनामुपस्थिति । विवाड
। स्मरस्य पुनर्ज्वनम् । शिवपार्वत्यो कौतुकागारप्रवेशश्च । विवाडोत्तर गौर्या स्मरावस्थाप्राप्ति । तयो
सुभमयत्ववर्णनम् ।

अष्टमसर्ग (१-६९)

शिवमुक्तयौवन गौरी वीक्ष्य मेनाया आनन्दप्राप्ति वस्थाप्राप्तिवर्णनम् । ततस्तस्या प्रगल्भावस्थाप्राप्ति ।
मुग्धावस्थापन्नगौर्या मध्यमासम्भोगवर्णनम् । गौर्या सङ्घ उरस्य डिमवद्गुहात् प्रस्थानवर्णनम् । कैलासागमनम्
। जलक्रीडावर्णनम् ।

नवमसर्ग (१-७२)

छन्दप्रडितस्य कपोतस्वरूपस्याग्रे शिवसम्भोगालयप्रवेश । कपोतावलोकनेन उरस्य क्रोधप्राप्ति ।
कुब्ज उर प्रति सुरेन्द्रसन्देशकथनम् । अग्रिकर्तृकनिजापराधक्षमापनम् । कुमारोद्भववाय उरेण वडनौ
निजवीर्यस्थापनम् । शिववीर्यप्रभावेण वह्निर्वैरुध्यप्राप्ति । वडनेरिन्द्रान्तिके गमनम् । उरेण पार्वतीविनोदनम् ।
उरकर्तृकपार्वतीनेपथ्यरचना । उरालये तेषा उरकर्तृकप्रस्थापनम् । उरस्य गौर्या सङ्घ विहार ।

दशमसर्ग (१-८०)

छन्दान्तिके प्राप्त विरूप वडिन विलोक्य तस्य क्षोभ । वडिन प्रति वैरुध्यप्राप्तिहेतुजिज्ञासा
वडिनकर्तृकात्मरुध्यप्राप्तिहेतुकथनम् । उरतेजोदग्धात्मशरीरत्राणाय वडिनकर्तृकप्रार्थना । छन्दकर्तृकवडिनसमाश्वासनम्
। गङ्गाया उरतेज प्रक्षेपाण्योपदेशश्च । वह्निना गङ्गाया उरतेज प्रक्षेपाणम् । उरतेजोऽसङ्गमानाया भागीरथ्या
बटुकृतिकाना स्नातुमागमनवर्णनम् । उरतेजसश्च तासा शरीरे सम्पर्क तेन तासा गर्भधारणम् । तदादाय गृह
गन्तु त्रपावतीभिस्तामि शरवणे गर्भस्राव । तत कुमारजन्मवर्णनम् ।

ऐकादशसर्ग (१-८०)

छन्द्रादिप्रार्थनोत्तर भागीरथ्या कुमारस्य दृग्धपानायाङ्गीकार । कदाचिदागच्छतीना षट्कृतिकाना कुमारावलोकनेन
विवाह । विहाराय नमसा गच्छतोर्द्धरगौर्योत्तरन्नागमनम् । कुमारावलोकनेन तयोऽनुपात । पार्वत्या
कुमारजन्मप्रश्न शिवेनोत्तरकथनम् । कुमारमादाय शिवपार्वत्योर्गमनम् । कुमारजन्मोत्सवारम्भ । तेन
सप्तस्तजगतामानन्दप्राप्ति । कुमारलीलाक्रीडावर्णनम् ।

द्वादशसर्ग (१-८०)

तारकपीडितस्येन्द्रस्य उरालयागमनम् । छन्द्रस्य कैलासायलशोभा प्रेक्षाणम् । ततो मछेन्द्रस्य
उरदर्शनादानन्दप्राप्ति । उरान्तिके स्थित धृतायुध कुमारं वीक्ष्येन्द्रस्य जयाशाब्धनम् । छन्द्रेण
तारकासुरोपद्रवनिवेदनम् । तदाकार्य उरेणोत्साहवर्धनम् । छन्दकर्तृकतारकदृष्ट्येष्टकथनम् । पुनस्तारकवधाय

કુમારગમનપ્રાર્થના કુમારગમનાદેશઃ । કુમારકર્તૃકપિત્રાણાસ્વીકાર પરાક્રમિણો બાલસ્ય વિલોકનેન ગિરિજાયા
હર્ષપ્રાપ્તિઃ વર્ણનમ્ ।

ત્રયોદશસર્ગે (૧-૫૧)

કાર્તિકેયયાચનાર્થમિન્દ્રાદીના હરસમીપગમનમ્ । તેષા હર પ્રતિ કુમાર યાચનાવર્ણનમ્ । કુમારપ્રસ્થાનાય
હરગૌર્યોદેશ । ઇન્દ્રાદીના કુમારાનુગમનમ્ । તેષા હરસૂનુના સહ સ્વર્ગપ્રાપ્તિ સ્વર્ગપ્રવેશે ભીતાન્ સુરાન્
પ્રતિ કુમારસ્યાભયદવાક્યમ્ । ગન્ધર્વાદિકર્તૃકકુમારપ્રશંસા । કુમાર પ્રતિ નારદાદીનાં સાધુવાદકથનમ્
। ગડ્ગાબલોકનમ્ । નન્દનવનાવલોકનમ્ । ગતશોભસ્ય તસ્યાવલોકનેન કુમારસ્ય ક્રોધપ્રાપ્તિ ।
અમરાવતીપ્રેક્ષણમ્ । વિરૂપાં તા નિરીક્ષ્ય કુમારસ્ય કારુણ્યપ્રાપ્તિ તરયેન્દ્રેણ સહ જયન્ત સૌધગમનમ્ ।
કથપસ્ય તત્પત્યાશ્ચ કુમારકર્તૃકાભિવાદનમ્ । ઉભયકર્તૃકાશીર્વાદશસનમ્ । કુમારકર્તૃકશચીપ્રણામ । તસ્યા
આશીર્વાદન કુમારસમુપાચરણમ્ ।

ચતુર્દશસર્ગે (૧-૫૧)

તારકવધાયેન્દ્રાદિદ્વારા કુમારસ્ય સજ્જીભવનમ્ । યોદધુ જિગમિષો કુમારસ્ય વિજિત્વરનામરથારોહણમ્ ।
ઇન્દ્રાદીના કુમારાનુપ્રયાણમ્ । સુરસૈન્યવર્ણનમ્ ।

પચ્ચદશસર્ગે (૧-૫૩)

કુમારેણ સહેન્દ્રાદીના યુદ્ધાય તારકાસુરાભિમુખમાગમનવર્ણનમ્ । કુમારાગમનમાકર્ણ્ય સુરદ્વિષા ક્ષોભપ્રાપ્તિ
। ચરૈરિન્દ્રાગમને નિવેદિતે તારકસ્ય કાકૂક્તિ । તસ્ય સૈન્યસનહનાર્થમાદેશશ્ચ । તારકસૈન્યસન્નાહવર્ણનમ્
। યોદધુ ગચ્છતસ્તારકસ્યૈકાદશીત્પાતપ્રાપ્તિવર્ણનમ્ । સૈન્યાના તારકાનુગમનમ્ । ગચ્છતા તારકસૈન્યાના
વિવિધોત્પાતપ્રાપ્તિવર્ણનમ્ । પચ્ચમહોત્પાતવર્ણનમ્ । ઉત્પાતેષુ સત્સ્વાધ્યનિવૃત્ત તારક પ્રત્યાકાશવાણી ।
આકાશવાણીમાકર્ણ્ય દિવમુદ્દિશ્ય તારકોક્તિ । કુદ્ધસ્ય ખડ્ગપાર્ણસ્તસ્ય શકાન્તિકે રથોપસ્થાપનાર્થમાદેશશ્ચ ।

ષોડશસર્ગે (૧-૫૧)

સુરાસુરસૈન્યયોર્ધોરયુદ્ધવર્ણનમ્ ।

સપ્તદશસર્ગે (૧-૫૫)

તારકપ્રક્ષિપ્તશરાણામિન્દ્રશરૈશ્છેદનમ્ । સુરબાણાના તારકબાણૈશ્છેદનમ્ । તતસ્તારકપ્રહિતનાગપાશૈર્બદ્ધાનામિન્દ્રાદીના
કુમારાન્તિકાગમનમ્ । કુમારપ્રેક્ષણેન દેવાના નાગપાશાદ્વિમુક્તિ । તારકાસુરસ્ય કુમાર પ્રત્યુક્તિઃ । કુમારસ્ય
તારકાસુરસ્ય પ્રતિકથનમ્ । તતસ્તારકાસુરકુમારયોઃ પરસ્પરે બાણપ્રહાર । તારકાસુરકર્તૃકમાયાયુદ્ધમ્ ।
તતોડન્યોડન્ય વાયવ્યાધસ્રપ્રયોગ । તતસ્તારકવધ । દેવાનામાનન્દપ્રાપ્તિ । ઇન્દ્રસ્ય સ્વર્ગાધિપત્યપ્રાપ્તિશ્ચ ।

સર્ગઃ ૧ - ઉમોત્પત્તિઃ

અસ્ત્યુત્તરસ્યાં દિશિ દેવતાત્મા હિમાલયો નામ નગાધિરાજઃ ।

पुर्वापरौ तोयनिधी वगाढ्य स्थितः पृथिव्या षव मानदण्डः ॥ १.१ ॥
 यं सर्वशैलाः परिकल्प्य वत्सं मेरौ स्थिते दौग्धरि द्रोढदक्षे ।
 भास्वन्ति रत्नानि मल्लैषधीश्च पृथूपटिष्टां द्रुमुर्धुरित्रीम् ॥ १.२ ॥
 अनन्तरत्नप्रभवस्य यस्य छिन्नं न सौभाग्यविलोपि जातम् ।
 ओको छि द्रोषो गुणसन्निपाते निमज्जतीन्द्रोः किरणेष्विवाङ्गुः ॥ १.३ ॥
 यश्चाप्सरोविभ्रममण्डनानां सम्पादयित्रीं शीघ्रैर्बिभर्ति ।
 लाडकच्छेदविभक्तरागामकालसन्ध्यामिव धातुमत्ताम् ॥ १.४ ॥
 आभेभवं सञ्चरतां धनानां छायाभयः सानुगतां निषेव्य ।
 उद्वेजिता वृष्टिभिराश्रयन्ते श्रृङ्गाणि यस्यातपवन्ति सिद्धाः ॥ १.५ ॥
 पदं तुषारस्त्रुतिधैतरक्तं यस्मिन्नदृष्ट्वापि उत्तद्विपानाम् ।
 विदन्ति मार्गं नभरन्ध्रमुक्तैर्मुक्ताङ्गुलैः केसरिणां किराताः ॥ १.६ ॥
 न्यस्ताक्षरा धातुरसेन यत्र भूर्जत्वयः कुञ्जरबिन्दुशोणाः ।
 प्रजन्ति विधाधरसुन्दरीणामूनङ्गलेभक्षियोपयोगम् ॥ १.७ ॥
 यः पूरयन्तीयकरन्ध्रभागान्दरीभुजोत्थेन समीरणेन ।
 उद्गास्यतामिच्छति किन्नराणां तानप्रदायित्वमिवोपगन्तुम् ॥ १.८ ॥
 कपोलकण्डूः करिभिर्विनेतुं विघट्टितानां सरलद्रुमाणाम् ।
 यत्र स्नुतक्षीरतया प्रसूतः सानुनि गन्धः सुरभीकरोति ॥ १.९ ॥
 वनेयराणां वनितासभानां दरीगृढोत्सङ्गनिषक्तभासः ।
 भवन्ति यत्रौषधयो रज्ज्यामतैलपूराः सुरतप्रदीपाः ॥ १.१० ॥
 उद्वेजयत्यङ्गलिपाष्णिर्भागान्मार्गे शिलीभूतछिमेऽपि यत्र ।
 न दुर्वलश्रोणिपयोधरार्ता भिन्दन्ति मन्दां गतिमश्वमुज्यः ॥ १.११ ॥
 द्विवाकराद्रक्षति यो गुडासु लीनं द्विवाभीतमिवान्धकारम् ।
 क्षुद्रेऽपि नूनं शराणां प्रपन्ने ममत्वमुख्यैः शिरसां सतीव ॥ १.१२ ॥
 लाङ्गूलविक्षेपविसर्पिशोभिरितस्ततश्चन्द्र मरीचिगौरैः ।
 यस्यार्थयुक्तं गिरिराजशब्दं कुर्वन्ति वालव्यजनैश्चमर्यः ॥ १.१३ ॥
 यत्रांशुकाक्षेपविलज्जितानां यदृच्छया किम्पुरुषाङ्गनानाम् ।
 दरीगृढद्वार विलम्बिम्भीम्भास्तिरस्करिण्यो जलदा भवन्ति ॥ १.१४ ॥

भागीरथीनिर्जरसिकराणां वोढा मुडमः कम्पितदेवदारुः ।
 यद्वायुरन्विष्टमृगैः किरातैरासेव्यते भिन्नशिशाण्डिबर्धः ॥ १.१५ ॥
 सप्तर्षिष्ठस्तावयिता वशेषाण्यधो विवस्वान्परिवर्तमानः ।
 पद्मानि यस्याग्रसरोरुडाणि प्रभौधयत्यूर्ध्वमुजैर्मथूजैः ॥ १.१६ ॥
 यज्ञाङ्गयोनित्वमवेक्ष्य यस्य सारं धरित्रीधराक्षमं च ।
 प्रजापतिः कल्पितयज्ञभागं शैलाधिपत्यं स्वयमन्वतिष्ठत् ॥ १.१७ ॥
 स मानसीं मेरु-सभः पितृणां कन्यां कुलस्य स्थितये स्थितिज्ञः ।
 मेनां मुनीनां अपि माननीयां आत्मानुरुपां विधिनोपयेमे ॥ १.१८ ॥
 स मानसिं मेरुसभः पितृणां कन्यां कुलस्य स्थितये स्थितिज्ञः ।
 मेनां मुनीनामपि माननीयामात्मानुरुपां विधिनोपयेमे ॥ १.१८ ॥
 कालकमेणाथ तयोः प्रवृत्ते स्वरूपयोऽग्रे सुरतप्रसङ्गे ।
 मनोरमं यौवनमुद्गुहन्त्या गर्भेऽवदूढधरराजपत्न्याः ॥ १.१९ ॥
 असूत सा नागवधूपभोग्यं मैनाकमम्भोनिधिबद्धसभ्यम् ।
 कुन्देऽपि पक्षस्थितिं वृत्रशत्राववेदनाङ्गं कुलिशक्षतानाम् ॥ १.२० ॥
 अथावमानेन पितुः प्रयुक्ता दक्षस्य कन्या भवपूर्वपत्नी ।
 सती सती योगविसृष्टेऽहं तां जन्मने शैलवधू प्रपेदे ॥ १.२१ ॥
 सा भूधराणामधिपेन तस्यां समाधिभत्यामुदपादि भव्या ।
 सम्यक्प्रयोगादपरिक्षतायां नीताविवोत्साहगुणेन सम्पत् ॥ १.२२ ॥
 प्रसन्नदिक्यांसुविविक्तवातं शङ्खरवनानन्तरपुष्पवृष्टि ।
 शरीरेणां स्थावरजङ्गमानां सुभाय तज्जन्मदिनं अबुव ॥ १.२३ ॥
 तथा दृष्टिना सुतरां सवित्री स्फुरत्प्रभामाण्डलया यकासे ।
 विदूरभूमिर्नवमेघशब्दा दृष्ट्वाभिरया रत्नशलाकयैव ॥ १.२४ ॥
 दिने दिने सा परिवर्धमाना लब्धोदया चान्द्रमसीव लेख ।
 पुपोष लावाण्यमयान्विशेषाञ्जयोत्सन्नतराणीव कलान्तराणि ॥ १.२५ ॥
 तां पार्वतीत्याभिजनेन नाम्ना बन्धुप्रियां बन्धजनो जडाव ।
 उमेति मात्रा तपसो निषिद्धा पश्चादुमाभ्यां सुमुष्णो जगाम ॥ १.२६ ॥
 मडीभूतः पुत्रवतोऽपि दृष्टिस्तस्मिन्नपत्ये न जगाम तृप्तिम् ।
 अनन्तपुष्पस्य मधोर्लि यूते द्विरेकुमाला सविशेषसङ्गा ॥ १.२७ ॥

प्रभामलत्या शिष्येव दीपस्त्रिमार्गयेव त्रिदिवस्य मार्गः ।
 संस्कारवत्येव गिरा मनीषी तथा स पूतश्च विभूषितश्च ॥ १.२८ ॥
 मन्दाकिनीसौकतवेदिकाभिः सा कन्दुकैः कृत्रिमपुत्रकैश्च ।
 रेमे मुडिर्मध्यगता सप्तीनां कीडारसं निर्विशतीव बाल्ये ॥ १.२९ ॥
 तां ढंसमालाः शरदीव गङ्गां मलौषधिं नक्तमिवात्मभासः ।
 स्थिरोपदेशामुपदेशकाले प्रपेदिरे प्राक्तनजन्मविद्याः ॥ १.३० ॥
 असम्भृतं मण्डनमङ्गयष्टेरनासवाभ्यं करणं मदस्य ।
 कामस्य पुष्पव्यतिरिक्तमस्त्रं बाल्यात्परं साध वयः प्रपेदे ॥ १.३१ ॥
 उन्मीलितं तूलिकयेव चित्रं सूर्याशुभिर्भिन्नमिवारविन्दम् ।
 बभूव तस्यश्चतुरस्त्रशोभि वपुर्विभक्तं नवयौवनेन ॥ १.३२ ॥
 अभ्युन्नताङ्गुष्ठनभप्रभाभिर्निक्षेपद्रागमिवोद्गिरन्तौ ।
 आजङ्गतुस्तथ्यरणौ पृथिव्यां स्थलारविन्दश्रियमव्यवस्थाम् ॥ १.३३ ॥
 सा राजसंसेरिव सन्नताङ्गी गतेषु लीलाञ्छितविङ्कमेषु ।
 व्यनीयत प्रत्युपदेशलुब्धै रादित्सुभिर्नूपुरसिञ्जितानि ॥ १.३४ ॥
 वृत्तानुपूर्वे न य यातिदीर्घं जङ्घे शुभे सृष्टवतस्तदीये ।
 शेषाङ्गनिर्माणाविधौ विधातुर्लावण्य उत्पाद्ये ष्वास यत्नः ॥ १.३५ ॥
 नागेन्द्रलस्तास्त्वयि कर्कशात्पादकान्तशैत्याल्लङ्घनीविशेषाः ।
 लब्ध्वापि लोके परिलालि रूपां जातास्तदूर्वरुपमानबाल्याः ॥ १.३६ ॥
 अेतावता नन्वनुमेयशोभि काञ्चीगुणस्थानमनिन्दितायाः ।
 आरोपितं यद् गिरिशेन पश्चादनन्यनारीकमनीयमङ्गम् ॥ १.३७ ॥
 तस्याः प्रविष्टा नतनाभिरन्ध्रं रराज तन्वी नवलोमराजिः ।
 नीवीमतिक्रम्य सितेतरस्य तन्मेभलामध्यमणोरिवार्यिः ॥ १.३८ ॥
 मध्येन सा वेदिविलग्नमध्या वलित्रयं यारु बभार बाला ।
 आरोहणार्थं नवयौवनेन कामस्य सोपानमिव प्रयुक्तम् ॥ १.३९ ॥
 अन्योन्यमुत्पीडयद्दुत्पलाक्ष्याः स्तनद्वयं पाण्डु तथा प्रवृद्धम् ।
 मध्यं यथा श्याममुष्णस्य तस्य मृणालसूत्रान्तरमप्यलभ्यम् ॥ १.४० ॥
 लोके सुकुमारत्वमेव कुसुमास्त्रस्य साधकत्वमिति स्थिते सत्याल -

શિરીષપુષ્પાધિકસૌકુમાર્યૌ બાહૂ તદીયાવિતિ મે વિતર્કઃ ।
 પરાજિતેનાપિ કૃતૌ હરસ્ય ચૌ કણ્ઠપાશૌ મકરધ્વજેન ॥ ૧.૪૧ ॥
 કણ્ઠસ્ય તસ્યાઃ સ્તનબન્ધુરસ્ય મુક્તાકલાપસ્ય ચ નિસ્તલસ્ય ।
 અન્યોન્યશોભાજનનાદ્રભૂવ સાધારણો ભૂષણભૂષ્યભાવઃ ॥ ૧.૪૨ ॥
 ચન્દ્ર ગતા પદ્મગુણાન્ ભુકુક્તે પદ્માશ્રિતા ચાન્દ્રમસીમભિખ્યામ્ ।
 ઉમામુખં તુ પ્રતિપદ્ય લોલા દ્વિસંશ્રયાં પ્રીતિમવાપ લક્ષ્મીઃ ॥ ૧.૪૩ ॥
 પુષ્પાં પ્રવાલોપહિતં યદિ સ્યાન્મુક્તાફલં વા સ્ફુટવિદ્રુમસ્થમ્ ।
 તતોડનુકુર્યાદ્વિશદસ્ય તસ્યા સ્તામ્રૌષ્ઠપર્યસ્તરુચઃ સ્મિતસ્ય ॥ ૧.૪૪ ॥
 સ્વરેણ તસ્યામમૃતસ્રુતેવ પ્રજલ્પિતાયામભિજાતવાચિ ।
 અપ્યન્યપુષ્પા પ્રતિકૂલશબ્દા શ્રોતુર્વિતન્ત્રીરિવ તાડ્યમાના ॥ ૧.૪૫ ॥
 પ્રવાતનીલોત્પલનિર્વિશેષમધીરવિપ્રેક્ષિતમાયતાક્ષ્યા ।
 તયા ગૃહિતં નુ મૃગાડ્ગનાભ્યસ્તતો ગૃહીતં નુ મૃગાડ્ગનાભિઃ ? ॥ ૧.૪૬ ॥
 તસ્યાઃ શલાકાઞ્જનનિર્મિતેવ કાન્તિર્ભૂવોરાયતલેખયોર્યા ।
 તાં વીક્ષ્ય લિલાયતુરામનઃક્રમઃ સ્વચાપસૌન્દર્યમદં મુમોચ ॥ ૧.૪૭ ॥
 લજ્જા તિરશ્ચાં યદિ ચેતસિ સ્યાદસંશયં પર્વતરાજપુત્ર્યાઃ ।
 તં કેશપાશં પ્રસમીક્ષ્ય કુર્યુર્બાલપ્રિયત્વં શિથિલં ચમર્યઃ ॥ ૧.૪૮ ॥
 સર્વોપમાદ્રવ્યસમુચ્ચયેન યથાપ્રદેશં વિનિવેશિતેન ।
 સા નિર્મિતા વિશ્વસૃજા પ્રચત્તાદેકસ્યસૌન્દર્યદિદૃક્ષયેવ ॥ ૧.૪૯ ॥
 તાં નારદઃ કામચરઃ કદાચિત્કન્યાં કિલ પ્રેક્ષ્ય પિતુઃ સમીપે ।
 સમાદિદેશૈકવધૂં ભવિત્રીં પ્રેમણા શરીરાર્ધહરં હરસ્ય ॥ ૧.૫૦ ॥
 ગુરુઃ પ્રગલ્ભેડપિ વયસ્યતોડસ્યાસ્તસ્થૌ નિવૃત્તાન્યવરાભિલાષઃ ।
 ઋતે કૃશાનોર્ન હિ મન્ત્રપૂતમર્હન્તિ તેજાસ્યપરાણિ હવ્યમ્ ॥ ૧.૫૧ ॥
 અચાચિતારં ન હિ દેવદેવમદ્રિઃ સુતાં ગ્રાહયિતું શશાક ।
 અભ્યર્થનાભડ્ગભયેન સાધુર્માધ્યસ્થ્યમિષ્ટેડપ્યવલમ્બતેડર્થે ॥ ૧.૫૨ ॥
 યદેવ પૂર્વે જનને શરીરં સા દક્ષરોષાત્ સુદતી સસર્જ ।
 તદાપ્રભૂત્યેવ વિમુક્તસક્રમઃ પતિઃ પશૂનામપરિગ્રહોડભૂત્ ॥ ૧.૫૩ ॥
 સ કૃત્તિવાસાસ્તપસે યતાત્મા ગડ્ગાપ્રવાહોક્ષિતદેવદારુ ।
 પ્રસ્થં હિમાદ્રેર્મૃગનાભિગન્ધિ કિઞ્ચિત્ ક્વણાત્કિન્નરમધ્યુવાસ ॥ ૧.૫૪ ॥

गाण॥ नमेरुप्रसवावतंसा भूर्जत्वयः स्पर्शवतीर्दधानाः ।
 मनःशिलाविच्छुरिता निषेदुः शैलेयनद्धेषु शिलातलेषु ॥ १.५५ ॥
 तुषारसङ्घातशिलाः पुराग्रैः समुल्लिखन्दर्पकलः ककुभान् ।
 दृष्टः कथञ्चिद्भवयैर्विविग्रैरसोढसिंद्ध्वनिरुन्ननाद ॥ १.५६ ॥
 तत्राग्निमाधाय समित्समिद्धं स्वमेव भूर्त्यन्तरमष्टमूर्तिः ।
 स्वयं विधाता तपसः कृत्वानां केनापि कामेन तपश्चत्वार ॥ १.५७ ॥
 अनर्घ्यमर्घ्येण तमद्रिनाथः स्वर्गौकसामर्थितमर्थयित्वा ।
 आराधनायस्य सप्तीसमेतां समादितेश प्रयतां तनूजाम् ॥ १.५८ ॥
 प्रत्यर्थि-भूतां अपि तां समाधेः
 शुश्रूषमाणं गिरिशोऽनुमेने ।
 विकार-उतौ सति विड्विन्ते
 येषां न येतांसि त एव धीराः ॥ १.५९ ॥
 अवस्थितबलिपुष्पा वेदिसम्मार्गदक्षा
 नियमविधिजलानां बर्हिषां योपनेत्री ।
 गिरिशमुपचत्वार प्रत्यहं सा सुकेशी
 नियमितपरिभेदा तच्छिरश्चन्द्रपादैः ॥ १.६० ॥
 एति श्रीकालिदासकृतौ कुमारसम्भवे मडाकाव्ये
 उभोत्यत्तिर्नाम प्रथमः सर्गः सम्पूर्णः ॥ १ ॥

सर्गः २ ब्रह्मसाक्षात्कारः

तस्मिन्विप्रकृताः काले तारकेण द्विवौकसः ।
 तुरासाहं पुरोधाय धाम स्वायम्भुवं ययुः ॥ २.१ ॥
 तेषामाविरभूद्ब्रह्मा परिभ्वानमुभश्रियाम् ।
 सरसां सुप्तपद्मानां प्रातर्दीधितिमानिव ॥ २.२ ॥
 अथ सर्वस्य धातारं ते सर्वे सर्वतोमुभम् ।
 वागीशं वाग्भिरर्थ्याभिः प्रणिपत्योपतस्थिरे ॥ २.३ ॥
 नमस्त्रिभूर्तये तुभ्यं प्राकसृष्टेः देवलात्मने ।

ગુણત્રયવિભાગાય પશ્ચાદ્ભેદમુપેયુષે ॥ ૨.૪ ॥

યદમોઘમપામન્તરુસં બીજમજ ત્વયા ।

અતશ્ચરાચરં વિશ્વં પ્રભવસ્તસ્ય ગીયસે ॥ ૨.૫ ॥

તિસૃભિસ્ત્વમવસ્થાભિર્મહિમાનમુદીરયન્ ।

પ્રલયસ્થિતિસર્ગાણામેકઃ કારણતાં ગતઃ ॥ ૨.૬ ॥

સ્ત્રીપુંસાવાત્મભાગૌ તે ભિન્નમૂર્તેઃ સિસૃક્ષયા ।

પ્રસૂતિભાજઃ સર્ગસ્ય તાવેવ પિતરૌ સ્મૃતૌ ॥ ૨.૭ ॥

સ્વકાલપરિમાણેન વ્યસ્તરાત્રિન્દિવસ્ય તે ।

યૌ તુ સ્વપ્રાવબોધૌ તૌ ભૂતાનાં પ્રલયોદયૌ ॥ ૨.૮ ॥

જગદ્યોનિરયોનિસ્ત્વં જગદન્તો નિરન્તકઃ ।

જગદાદિરનાદિસ્ત્વં જગદીશો નિરીશ્વરઃ ॥ ૨.૯ ॥

આત્માનમાત્મના વેત્સિ સૃજસ્યાત્માનમાત્મના ।

આત્મના કૃતિના ચ ત્વમાત્મન્યેવ પ્રલીયસે ॥ ૨.૧૦ ॥

દ્રવઃ સઙ્ઘાતકઠિનઃ, સ્થૂલઃ સૂક્ષ્મો લઘુર્ગુરુઃ ।

વ્યક્તો વ્યક્તોતરશ્ચાસિ પ્રાકાશ્યં તે વિભૂતિષુ ॥ ૨.૧૧ ॥

ઉદ્ભાતઃ પ્રણવો યાસાં ન્યાયૈસ્ત્રિભિરુદીરણમ્ ।

કર્મ યજ્ઞઃ ફલં સ્વર્ગસ્તાસાં ત્વં પ્રભવો ગિરામ્ ॥ ૨.૧૨ ॥

ત્વામામનન્તિ પ્રકૃતિં પુરુષાર્થપ્રવર્તિનીમ્ ।

તદર્શિનમુદાસીનં ત્વામેવ પુરુષં વિદુઃ ॥ ૨.૧૩ ॥

ત્વં પિતૃણામપિ પિતા, દેવાનામપિ દેવતા ।

પરતોઽપિ પરશ્ચાસિ, વિધાતા વેધસામપિ ॥ ૨.૧૪ ॥

ત્વમેવ હવ્યં હોતા ચ, ભોજ્યં ભોક્તા ચ શાશ્વતઃ ।

વેદ્યં ચ વેદિતા ચાસિ, ધ્યાતા ધ્યેયં ચ ચત્પરમ્ ॥ ૨.૧૫ ॥

ઇતિ તેભ્યઃ સ્તુતીઃ શ્રુત્વા યથાર્થા હૃદયઙ્ગમાઃ ।

પ્રસાદાભિમુખો વેદ્યાઃ પ્રત્યુવાચ દિવૌકસઃ ॥ ૨.૧૬ ॥

પુરાણસ્ય કવેસ્તસ્ય ચતુર્મુખસમીરિતા ।

પ્રવૃત્તિરાસીચ્છબ્દાનાં ચરિતાર્થા ચતુષ્ઠી ॥ ૨.૧૭ ॥

સ્વાગતં સ્વાનધીકારાન્પ્રભાવૈરવલમ્બ્ય વઃ ।
 યુગપદ્યુગબાહુભ્યઃ પ્રાપ્તેભ્યઃ પ્રાજ્યવિક્રમાઃ ॥ ૨.૧૮ ॥
 કિમિદં ધૃતિમાત્મીયાં ન બિભ્રતિ યથા પુરા ।
 હિમકિલષ્ટપ્રકાશાનિ જ્યોતીષીવ મુખાનિ વઃ ॥ ૨.૧૯ ॥
 પ્રશમાદર્શિષામેતદનુદ્ગીર્ણસુરાયુધમ્ ।
 વૃત્રસ્ય હન્તુઃ કુલિશં કુણ્ઠિતાશ્રીવ લક્ષ્યતે ॥ ૨.૨૦ ॥
 કિં ચાયમરિદ્ધર્વારઃ પાણૌ પાશઃ પ્રયેતસઃ ।
 મન્ત્રેણ હતવીર્યસ્ય કૃણિનો દૈન્યમાશ્રિતઃ ॥ ૨.૨૧ ॥
 કુબેરસ્ય મનઃશલ્યં શંસતીવ પરાભવમ્ ।
 અપવિદ્યુગદો બાહુર્ભગ્નશાખ ઇવ દ્રુમઃ ॥ ૨.૨૨ ॥
 યમોઽપિ વિલિખન્ભૂમિં દણ્ડેનાસ્તમિતત્ત્વિષા ।
 કુરુતેઽસ્મિન્નમોઘેઽપિ નિર્વાણાલાતલાઘવમ્ ॥ ૨.૨૩ ॥
 અમી ચ કથમાદિત્યાઃ પ્રતાપક્ષતિશીતલાઃ ।
 ચિત્રન્યસ્તા ઇવ ગતાઃ પ્રકામાલોકનીયતામ્ ॥ ૨.૨૪ ॥
 પર્યાકુલત્વાન્મરુતાં વેગભઙ્ગોઽનુમીયતે ।
 અમ્ભસામોઘસંરોધઃ પ્રતીપગમનાદિવ ॥ ૨.૨૫ ॥
 આવર્જિતજટામૌલિવિલમ્બિશશિકોટયઃ ।
 રુદ્રાણામપિ મુર્ધાનઃ ક્ષતહુકુારશંસિનઃ ॥ ૨.૨૬ ॥
 લબ્ધપ્રતિષ્ઠાઃ પ્રથમં યૂયં કિં બલવત્તરૈઃ ।
 અપવાદૈરિવોત્સર્ગાઃ કૃતવ્યાવૃત્તયઃ પરૈઃ ॥ ૨.૨૭ ॥
 તદ્બ્રૂત વત્સાઃ કિમિતઃ પ્રાર્થયધ્વે સમાગતાઃ ।
 મયિ સૃષ્ટિર્હિ લોકાનાં રક્ષા યુષ્માસ્વવસ્થિતા ॥ ૨.૨૮ ॥
 તતો મન્દાનિલોદ્ધૂતકમલાકરશોભિના ।
 ગુરુઃ નેત્રસહસ્રેણ નોદયામાસ વાસવઃ ॥ ૨.૨૯ ॥
 સ દ્વિનેત્રો હરેશ્ચક્ષુઃ સહસ્રનયનાધિકમ્ ।
 વાયસ્પતિરુવાયેદં પ્રાજ્ઞલિર્જલજાસનમ્ ॥ ૨.૩૦ ॥
 એવં યદાત્ય ભગવન્નામૃષ્ટે નઃ પરૈઃ પદમ્ ।
 પ્રત્યેકં વિનિયુક્તાત્મા કથં ન જ્ઞાસ્યસિ પ્રભો ॥ ૨.૩૧ ॥

ભવલ્લબ્ધવરોદીર્ણસ્તારકાખ્યો મહાસુરઃ ।
 ઉપપ્લવાય લોકાનાં ધૂમકેતુરિવોત્થિતઃ ॥ ૨.૩૨ ॥
 પુરે તાવન્તમેવાસ્ય તનોતિ રવિરાતપમ્ ।
 દીર્ઘિકાકમલોન્મેષો યાવન્માત્રેણ સાધ્યતે ॥ ૨.૩૩ ॥
 સર્વાભિઃ સર્વદા ચન્દ્રસ્તં કલાભિર્નિષેવતે ।
 નાદત્તે કેવલાં લેખાં હરચૂડામણીકૃતામ્ ॥ ૨.૩૪ ॥
 વ્યાવૃત્તગતિરુદાને કુસુમસ્તેયસાધ્વસાત્ ।
 ન વાતિ વાયુસ્તત્પાર્શ્વે તાલવૃન્તાનિલાધિકમ્ ॥ ૨.૩૫ ॥
 પર્યાયસેવામુત્સૃજ્ય પુષ્પસમ્મારતત્પરાઃ ।
 ઉદ્યાનપાલસામાન્યમૃતવસ્તમુપાસતે ॥ ૨.૩૬ ॥
 તસ્થોપાયનયોગ્યાનિ રત્નાનિ સરિતાં પતિઃ ।
 કથમગ્ન્યમ્ભસામન્તરા નિષ્પત્તેઃ પ્રતીક્ષતે ॥ ૨.૩૭ ॥
 જ્વલન્મણિશિખાશ્ચૈનં વાસુકિપ્રમુખા નિશિ ।
 સ્થિરપ્રદીપતામેત્ય ભુજઙ્ગાઃ પર્યુપાસતે ॥ ૨.૩૮ ॥
 તત્કૃતાનુગ્રહાપેક્ષી તં મુહુર્દૂતહારિતૈઃ ।
 અનુકૂલયતીન્દ્રોડપિ કલ્પદ્રુમવિભૂષણૈઃ ॥ ૨.૩૯ ॥
 ઇત્યમારાધ્યમાનોડપિ કિલેશ્રાતિ ભુવનત્રયમ્ ।
 શામ્યેત્પ્રત્યપકારેણ નોપકારેણ દુર્જનઃ ॥ ૨.૪૦ ॥
 તેનામરવધૂહસ્તૈઃ સદયાલૂનપલ્લવાઃ ।
 અભિજ્ઞાશ્છેદપાતાનાં ક્રિયન્તે નન્દનદ્રુમાઃ ॥ ૨.૪૧ ॥
 વીજયતે સ હિ સંસુપ્તઃ શ્વાસસાધારણાનિલૈઃ ।
 ચામરૈઃ સુરવન્દીનાં વાષ્પસીકરવર્ષિભિઃ ॥ ૨.૪૨ ॥
 ઉત્પાટ્ય મેરુશ્રૃંગાણિ ક્ષુણ્ણાનિ હરિતાં ખુરૈઃ ।
 આક્રીડપર્વતાસ્તેન કલ્પિતાઃ સ્વેષુ વેશ્મસુ ॥ ૨.૪૩ ॥
 મન્દાકિન્યાઃ પયઃશેષં દિગ્વારણમદાવિલમ્ ।
 હેમામ્ભોરુહસંસ્થાનાં તદ્વાખ્યો ધાં સામ્પ્રતમ્ ॥ ૨.૪૪ ॥
 ભુવનાલોકનપ્રીતિઃ સ્વર્ગિભિર્નાનુભૂયતે ।

ज्विनीभूते विमानानां तदापातभयात्पथि ॥ २.४५ ॥

यज्वभिः सम्भृतं उव्यं विततोष्वध्वरेषु सः ।

जातवेदोभुभान्माथी मिषतामाच्छिनत्ति नः ॥ २.४६ ॥

उज्जैरुज्जैःश्रवास्तेन उयरत्नमहारि यः ।

देहजङ्घमिवेन्द्रस्य चिरकालार्जितं यशः ॥ २.४७ ॥

तस्मिन्नुपायाः सर्वे नः कूरे प्रतिउतडियाः ।

वीर्यवन्त्यौषधानीव विकारे सान्निपातिके ॥ २.४८ ॥

जयाशा यत्र यास्माकं प्रतिधातोत्थितार्थिषा ।

उरियङ्केषु तेनास्य कण्ठे निष्कमिवार्पितम् ॥ २.४९ ॥

तदीयास्तोयदेष्वध पुष्करावर्तकाद्विषु ।

अभ्यस्यन्ति तटाघातं निर्जितैरावता गजाः ॥ २.५० ॥

तद्विच्छामो विभो ! सृष्टे सेनान्यं तस्य शान्तये ।

कर्मबन्धच्छिदं धर्मं भवस्येव मुमुक्षुवः ॥ २.५१ ॥

गोत्पारं सुरसैन्यानां यं पुरस्कृत्य गोत्रमिह ।

प्रत्यानेष्यति शत्रुभ्यो वन्दीमिव जयश्रियम् ॥ २.५२ ॥

वयस्यवसिते तस्मिन्ससर्ज गिरमात्मभूः ।

गर्जितानन्तरां वृष्टिं सौभाग्येन जिगाय सा ॥ २.५३ ॥

सम्पत्स्यते वः कामोऽयं कालः कश्चित्प्रतीक्ष्यताम् ।

न त्वस्य सिद्धौ यास्यामि सर्गव्यापारमात्मना ॥ २.५४ ॥

धतः स दैत्यः प्राप्तश्रीर्नैत एवार्हति क्षयम् ।

विषवृक्षोऽपि संवर्धय स्वयं छेतुमसाम्प्रतम् ॥ २.५५ ॥

वृत्तं तेनेदमेव प्राज्मया यास्मै प्रतिश्रुतम् ।

वरेण शमितं लोकानलं दग्धुं हि तत्तपः ॥ २.५६ ॥

संयुगे सांयुगीनं तमुद्धतं प्रसहेत कः ।

अंशादृते निषिक्तस्य नीललोडितरेतसः ॥ २.५७ ॥

स हि देवः परं ज्योतिस्तमःपारे व्यवस्थितम् ।

परिच्छिन्नप्रभावर्द्धिर्न मया न य विषणुना ॥ २.५८ ॥

ઉમારૂપેણ તે યૂયં સંયમસ્તિમિતં મનઃ ।
 શમ્ભોર્યતધ્વમાક્રુમયસ્કાન્તેન લોહવત્ ॥ ૨.૫૯ ॥
 ઉભે એવ ક્ષમે વોદ્ધુમુભયોર્બીજમાહિતમ્ ।
 સા વા શમ્ભોસ્તદીયા વા મૂર્તિર્જલમયી મમ ॥ ૨.૬૦ ॥
 તસ્યાત્મા શિતિકણ્ઠસ્ય સૈનાપત્યમુપેત્ય વઃ ।
 મોક્ષ્યતે સુરવન્દીનાં વેણીર્વીર્યવિભૂતિભિઃ ॥ ૨.૬૧ ॥
 ઇતિ વ્યાહૃત્ય વિબુધાન્ વિશ્વયોનિસ્તિરોદધે ।
 મનસ્યાહિત-કર્તવ્યાસ્તેઽપિ દેવા દિવં યયુઃ ॥ ૨.૬૨ ॥
 તત્ર નિશ્ચિત્ય કન્દર્પમગમત્પાકશાસનઃ ।
 મનસા કાર્યસંસિદ્ધૌ ત્વરાદ્વિગુણરંહસા ॥ ૨.૬૩ ॥
 અથ સ લલિતયોષિદ્ભૂલતાચારુશૃંગં
 રતિવલયપદાક્રુ ચાપમાસજ્ય કણ્ઠે ।
 સહચરમધુહસ્તન્યસ્તચૂતાકુરાસ્રઃ
 શતમખમુપતસ્થે પ્રાગ્જલિઃ પુષ્પધન્વા ॥ ૨.૬૪ ॥
 ઇતિ શ્રીકાલિદાસકૃતૌ કુમારસમ્ભવે મહાકાવ્યે
 બ્રહ્મસાક્ષાત્કારો નામ દ્વિતીયઃ સર્ગઃ સમ્પૂર્ણઃ ॥ ૨ ॥

સર્ગઃ ૩ - મદનદહનઃ

તસ્મિન્મધોનસ્ત્રિદશાન્વિહાય સહસ્રમક્ષણં યુગપત્પપાત ।
 પ્રયોજનાડપેક્ષિતયા પ્રભૂણાં પ્રાયશ્ચલં ગૌરવમાશ્રિતેષુ ॥ ૩.૧ ॥
 સ વાસવેનાસનસન્નિકુષ્ટમિતો નિષીદેતિ વિસૃષ્ટભૂમિઃ ।
 ભર્તુઃ પ્રસાદં પ્રતિનન્ધ મૂર્ધ્ના વક્તું મિથઃ પ્રાક્રમતૈવમેનમ્ ॥ ૩.૨ ॥
 આજ્ઞાપય જ્ઞાતવિશેષ ! પુંસાં લોકેષુ યત્તે કરણીયમસ્તિ ।
 અનુગ્રહં સંસ્મરણપ્રવૃત્તમિચ્છામિ સંવર્ધિતમાજ્ઞયા તે ॥ ૩.૩ ॥
 કેનાભ્યસૂયા પદકાઙ્ક્ષિણા તે નિતાન્તદીર્ઘેજ્જિતા તપોભિઃ ।
 યાવદ્ભવત્યાહિતસાયકસ્ય મત્કાર્મુકસ્યાસ્ય નિદેશવર્તી ॥ ૩.૪ ॥
 અસમ્મતઃ કસ્તવ મુક્તિમાર્ગં પુનર્ભવકલેશભયાત્રપન્નઃ ।
 બદ્ધશ્ચિરં તિષ્ઠતુ સુન્દરીણામારેચિતભૂચતુરૈઃ કટાક્ષૈઃ ॥ ૩.૫ ॥

अध्यापितस्थोशनसापि नीतिं प्रयुक्तरागप्रणिधिर्द्विषस्ते ।
 कस्यार्थधर्मो वद पीडयामि सिन्धोस्तटावोघ एव प्रवृद्धः ॥ ३.६ ॥
 कामेकपत्नीप्रतदुःखशोलां लोलं मनश्चारुतया प्रविष्टाम् ।
 नितम्बिनीमिच्छसि मुक्तलज्जं कण्ठे स्वयङ्ग्राहनिषक्तबाहुम् ॥ ३.७ ॥
 कयासि कामिन् सुरतापराधात्पादानतः कोपनयावधूतः ।
 यस्याः करिष्यामि दृढानुतापं प्रवालशाय्याशरणां शरीरम् ॥ ३.८ ॥
 प्रसीद विश्राम्यतु वीर ! वज्रं शरैर्मदीयैः कतमः सुरारिः ।
 बिभेतु मोघीकृतबाहुवीर्यः स्त्रीभ्योऽपि सोपस्फुरिताधराभ्यः ॥ ३.९ ॥
 तव प्रसादात्कुसुमायुधोऽपि सडायमेकं मधुमेव लब्ध्वा ।
 कुर्यां ङरस्यापि पिनाकपाण्डुर्यैर्यय्युतिं के मम धन्विनोऽन्ये ॥ ३.१० ॥
 अथोरुदेशादवतार्य पाद माहान्तिसम्भाषितपादपीठम् ।
 सङ्कुल्यितार्थे विवृतात्मशक्तिमाभाङ्गलः काममिदं बभाषे ॥ ३.११ ॥
 सर्वं सभे ! त्वय्युपपन्नमेतदुभे ममास्त्रे कुलिशं भवांश्च ।
 वज्रं तपोवीर्यमङ्गत्सु कुण्डं त्वं सर्वतोगामि य साधकं य ॥ ३.१२ ॥
 अवैमि ते सारमतः भलु त्वां कार्यं गुरुण्यात्मसमं नियोक्ष्ये ।
 व्यादिश्यते भूधरतामवेक्ष्य कृष्णेन देहोद्धरनाय शेषः ॥ ३.१३ ॥
 आशंसता भाणगतिं वृषाङ्गे कार्यं त्वया नः प्रतिपन्नकल्पम् ।
 निबोध यज्ञांशभुजामिदानीमुच्यैर्द्विषामीप्सितमेतदेव ॥ ३.१४ ॥
 अमी हि वीर्यप्रभवं भवस्य जयाय सेनान्यमुशान्ति देवाः ।
 स य त्वदेकेषुनिपातसाध्यो ब्रह्माङ्गभूर्ब्रह्मणि योजितात्मा ॥ ३.१५ ॥
 तस्मै हिमाद्रेः प्रयतां तनूजां यतात्मने रोययितुं यतस्व ।
 योषित्सु तद्दीर्यनिषेकभूमिः सैव क्षमेत्यात्मभुवोपदिष्टम् ॥ ३.१६ ॥
 गुरोर्नियोगाख्य नगेन्द्रकन्या स्थाणुं तपस्यन्तमधित्यकायाम् ।
 अन्वास्त एत्यासरसां मुनेभ्यः श्रुतं मया मत्प्रणिधिः स वर्गः ॥ ३.१७ ॥
 तद् गच्छ सिद्धयै कुरु देवकार्यमर्थोऽयमर्थान्तरभाव्य एव ।
 अपेक्षते प्रत्ययमुत्तमं त्वां बीजाङ्कुरः प्रागुदयादिवाम्भः ॥ ३.१८ ॥
 तस्मिन्सुराणां विजयाभ्युपाये तवैव नामास्त्रगतिः कृती त्वम् ।
 अथप्रसिद्धं यशसे हि पुंसामनन्यसाधारणमेव कर्म ॥ ३.१९ ॥

સુરાઃ સમભ્યર્થયિતાર એતે, કાર્યં ત્રયાણામપિ વિષ્ણુપાનામ્ ।
યાપેન તે કર્મ ન ચાતિહિંસ્રમહો બતાસિ સ્પૃહણીયવીર્યઃ ॥ ૩.૨૦ ॥

મધુશ્ચ તે મન્મથ !સાહચર્યાદસાવનુક્તોઽપિ સહાય એવ ।
સમીરણો નોદયિતા ભવેતિ વ્યાદિશ્યતે કેન હુતાશનસ્ય ॥ ૩.૨૧ ॥

તથેતિ શેષામિવ ભર્તુરાજ્ઞામાદાય મૂર્ધ્ના મદનઃ પ્રતસ્થે ।
ઐરાવતારક્ષાલનકર્કશેન હસ્તેન પસ્પર્શ તદ્દગ્ધમિન્દ્રઃ ॥ ૩.૨૨ ॥

સ માધવેનાભિમતેન સખ્યા રત્યા ચ સાશક્ષમનુપ્રયાતઃ ।
અદ્ગવ્યયપ્રાર્થિતકાર્યસિદ્ધિઃ સ્થાણવાશ્રમં હૈમવતં જગામ ॥ ૩.૨૩ ॥

તસ્મિન્વને સંયમિનાં મુનીનાં તપઃસમાધેઃ પ્રતિકૂલવર્તી ।
સકુલ્પયોનેરભિમાનભૂતમાત્માનમાધાય મધુર્જશૃમ્ભે ॥ ૩.૨૪ ॥

કુબેરગુપ્તાં દિશમુષ્ણરશમૌ ગન્તું પ્રવૃત્તે સમયં વિલડ્ધ્ય ।
દિગ્દક્ષિણા ગન્ધવહં મુખેન વ્યલીકનિઃશ્વાસમિવોત્સસર્જ ॥ ૩.૨૫ ॥

અસૂત સઘઃ કુસુમાન્યશોકઃ સ્કન્ધાત્રભૃત્યેવ સપલ્લવાનિ ।
પાદેન નાપૈક્ષત સુન્દરીણાં સમ્પર્કમાસિઞ્જિતનૂપુરેણ ॥ ૩.૨૬ ॥

સઘઃ પ્રવાલોદ્ગમચારુપત્રે નીતે સમાપ્તિં નવચૂતબાણે ।
નિવેશયામાસ મધુર્દિરેકાન્ત્રામાક્ષરાણીવ મનોભવસ્ય ॥ ૩.૨૭ ॥

વર્ણપ્રકર્ષે સતિ કર્ણિકારં દુનોતિ નિર્ગન્ધતથા સ્મ ચેતઃ ।
પ્રાયેણ સામગ્ર્યવિધૌ ગુણાનાં પરાઙ્મુખી વિશ્વચૃજઃ પ્રવૃત્તિઃ ॥ ૩.૨૮ ॥

બાલેન્દુવકાણ્યવિકાસભાવાદ્ભુઃ પલાશાન્યતિલોહિતાનિ ।
સઘો વસન્તેન સમાગતાનાં નખક્ષતાનીવ વનસ્થલીનામ્ ॥ ૩.૨૯ ॥

લગ્નદિરેકાઞ્જનભક્તિચિત્રમ્મુખે મધુશ્રીસ્તિલકં પ્રકાશ્ય ।
રાગેણ બાલારુણકોમલેન ચૂતપ્રવાલોષ્ઠમલગ્ચકાર ॥ ૩.૩૦ ॥

મૃગાઃ પ્રિયાલદ્રુમમગ્જરીણાં રજઃકર્ણૈર્વિઘ્નિતદૃષ્ટિપાતાઃ ।
મદોદ્ધૃતાઃ પ્રત્યનિલં વિચેરુર્વનસ્થલીર્મર્મરપત્રમોક્ષાઃ ॥ ૩.૩૧ ॥

ચૂતાકુરાસ્વાદકષાયકણ્ઠઃ પુંસ્કોકિલો યન્મધુરં ચુકૂજ ।
મનસ્વિનીમાનવિઘાતદક્ષં તદેવ જાતં વચનં સ્મરસ્ય ॥ ૩.૩૨ ॥

હિમવ્યપાયાદ્વિશદાધરાણામાપાણુરીભૂતમુખચ્છવીનામ્ ।

स्वेदोद्गमः किम्पुरुषाङ्गनानां यडे पटं पत्रविशेषकेषु ॥ ३.३३ ॥

तपस्विनः स्थाणुवनौकसस्तामाकालिकीं वीक्ष्य मधुप्रवृत्तिम् ।
प्रयत्नसंस्तम्भितविड्मियाणां कथं विदीशा मनसां बभूवुः ॥ ३.३४ ॥

तं देशमारोपितपुष्पयापे रतिद्वितीये मदने प्रपन्ने ।
काष्ठागतस्नेहस्रानुविद्धं द्रव्धानि भावं क्रियया विवर्तुः ॥ ३.३५ ॥

मधु द्विरेहः कुसुमैकपात्रे पपौ प्रियां स्वामनुवर्तमानः ।
शृङ्गोण य स्पर्शनिमीलिताक्षीं मृगीमकण्डूयत कृष्णसारः ॥ ३.३६ ॥

ददौ रसात्पङ्कजरेणुगन्धि गजय गण्डूषजलं करेणुः ।
अर्धोपभुक्तेन बिसेन जायां सम्भावयामास रथाङ्गनामा ॥ ३.३७ ॥

गीतान्तरेषु श्रमवारिलेशैः डिञ्चित्समुच्छ्वासितपत्रलेपम् ।
पुष्पासवाधूर्णितनेत्रशोभि प्रियामुपमं किम्पुरुषश्चयुग्मे ॥ ३.३८ ॥

पर्याप्तपुष्पस्तबकस्तनाभ्यः स्फुरत्प्रवालोष्ठमनोहराभ्यः ।
लतावधूभ्यस्तस्वोऽप्यवापुर्विनम्रशाभाभुजबन्धनानि ॥ ३.३९ ॥

श्रुताप्ससरोगीतिरपि क्षणोऽस्मिन्धरः प्रसङ्गानपरो बभूव ।
आत्मेस्वरालां न छि जातु विद्वाः समाधिभेदप्रभवो भवन्ति ॥ ३.४० ॥

लतागृहद्वारगतोऽथ नन्दी वामप्रकोष्ठार्पितउभवेत्रः ।
भुभार्पितैकाङ्गुलिसंज्ञयैव मा यापलायेति गणान्व्यनैषीत् ॥ ३.४१ ॥

निष्कम्पवृक्षं निभृतद्विरेहं मूकाण्डजं शान्तमृगप्रयारम् ।
तच्छासनात्काननमेव सर्वं चित्रार्पितारम्भमिवावतस्थे ॥ ३.४२ ॥

दृष्टिप्रपातं परिलृत्य तस्य कामः पुरःशुक्लमिव प्रयाणे ।
प्रान्तेषु संसक्तनमेरुशापं ध्यानास्पदं भूतपतेर्विवेश ॥ ३.४३ ॥

स देवदारुद्रुमवेदिकायां शार्दूलयर्मव्यवधानवत्याम् ।
आसीनमासन्नशरीरपातस्त्र्यम्भकं संयमिनं ददर्श ॥ ३.४४ ॥

पर्यङ्कुबन्धस्थिरपूर्वकायमृजवायतं सन्नमितोभयांसम् ।
उत्तानपाणिद्वयसन्निवेशात्प्रकुल्लराज्जुवमिवाकुमध्ये ॥ ३.४५ ॥

भुजङ्गमोन्नद्धजटाकलापं कर्णवसक्तद्विगुणाक्षसूत्रम् ।
कण्ठप्रभासङ्गविशेषनीलां कृष्णत्वयं ग्रन्थिभर्ती दधानम् ॥ ३.४६ ॥

કિચ્ચિત્રકાશસ્તિમિતોગ્રતારૈર્ભૂવિક્રિયાયાં વિરતપ્રસંગૈઃ ।
 નૈત્રૈરવિસ્પન્દિતપક્ષમાલૈર્લક્ષ્મીકૃતદ્વાણમધોમયૂખૈઃ ॥ ૩.૪૭ ॥
 અવૃષ્ટિસંરમ્ભમિવામ્બુવાહમપામિવાધારમનુત્તરડગમ્ ।
 અન્તશ્ચારાણાં મરુતાં નિરોધાન્નિવાતનિષ્કમ્મમિવ પ્રદીપમ્ ॥ ૩.૪૮ ॥
 કપાલનેત્રાન્તરલબ્ધમાર્ગૈર્જ્યોતિઃપ્રરોહૈરુદિતૈઃ શિરસ્તઃ ।
 મૃણાલસૂત્રાધિકસૌકુમાર્યાં બાલસ્ય લક્ષ્મીં ગ્લપયન્તમિન્દોઃ ॥ ૩.૪૯ ॥
 મનો નવદ્ધારનિષિદ્ધવૃત્તિ લૃદ્ધિ વ્યવસ્થાપ્ય સમાધિવશ્યમ્ ।
 યમક્ષરં ક્ષેત્રવિદો વિદુસ્તમાત્માનમાત્મન્યવલોકયન્તમ્ ॥ ૩.૫૦ ॥
 સ્મરસ્તથાભૂતમયુગ્મનેત્રં પશ્યન્નદૂરાન્મનસાધ્યધૃષ્યમ્ ।
 નાલક્ષયત્સાધ્વસસન્નહસ્તઃ સ્પર્શં શરં ચાપમપિ સ્વહસ્તાત્ ॥ ૩.૫૧ ॥
 નિર્વાણભૂયિષ્ઠમથાસ્ય વીર્યં સન્ધુક્ષયન્તીવ વપુર્ગુણેન ।
 અનુપ્રયાતા વનદેવતાભ્યામદૃશ્યત સ્થાવરરાજકન્યા ॥ ૩.૫૨ ॥
 અશોકનિર્ભર્ત્સિતપદ્મરાગમાકૃષ્ટહેમધુતિકર્ણિકારમ્ ।
 મુક્તાકલાપીકૃતસિન્ધુવારં વસન્તપુષ્પાભરણં વહન્તી ॥ ૩.૫૩ ॥
 આવર્જિતા કિં ચિદિવ સ્તનાભ્યાં વાસો વસાના તરુણાર્કરાગમ્ ।
 પર્યામ્પુષ્પસ્તબકાવનમ્રા સગ્ધારિણી પલ્લવિની લતેવ ॥ ૩.૫૪ ॥
 સ્પર્શતાં નિતમ્બાદવલમ્બમાના પુનઃપુનઃ કેસરદામકાઞ્ચીમ્ ।
 ન્યાસીકૃતાં સ્થાનવિદા સ્મરેણ મૌર્વીં દ્વિતીયામિવ કાર્મુકસ્ય ॥ ૩.૫૫ ॥
 સુગન્ધિનિઃશ્વાસવિવૃદ્ધતૃષ્ણં બિમ્બાધરાસન્નયરં દ્વિરેકમ્ ।
 પ્રતિક્ષણં સમ્ભ્રમલોલદૃષ્ટિર્લીલારવિન્દેન નિવારયન્તી ॥ ૩.૫૬ ॥
 તાં વીક્ષ્ય સર્વાવયવાનવધાં રતેરપિ હ્રીપદમાદધાનામ્ ।
 જિતેન્દ્રિયે શૂલિનિ પુષ્પચાપઃ સ્વકાર્યસિદ્ધિં પુનરાશશંસે ॥ ૩.૫૭ ॥
 ભવિષ્યતઃ પત્યુરુમા ચ શમ્ભોઃ સમાસસાદ પ્રતિહારભૂમિમ્ ।
 યોગાત્સ ચાન્તઃ પરમાત્મસંજ્ઞાં દૃષ્ટ્વા પરં જ્યોતિરુપારરામ ॥ ૩.૫૮ ॥
 તતો ભુજડગાધિપતેઃ કૃણાગ્રૈરધઃ કથં ચિદ્વૃતભૂમિભાગઃ ।
 શનૈઃ કૃતપ્રાણવિમુક્તિરીશઃ પર્યકુલન્યં નિભિડં બિભેદ ॥ ૩.૫૯ ॥
 તસ્મૈ શશંસ પ્રણિપત્ય નન્દી શુશ્રૂષયા શૈલસુતામુપેતામ્ ।
 પ્રવેશયામાસ ચ ભતુરેનાં ભૂક્ષેપમાત્રાનુમતપ્રવેશામ્ ॥ ૩.૬૦ ॥

तस्याः सप्तीभ्यां प्राणिपातपूर्वं स्वडस्तलूनः शिशिरात्ययस्य ।
व्यकीर्यत ऋम्भकपादमूले पुष्पोऽय्ययः पल्लवमङ्गमित्रः ॥ ३.६१ ॥

उमापि नीलालकमध्यशोभि विस्त्रंसयन्ती नवकर्णिकारम् ।
यकार कर्णय्युतपल्लवेन मूर्ध्ना प्राणामं वृषभध्वजाय ॥ ३.६२ ॥

अनन्यभाजं पतिमाप्नुतीति सा तथ्यमेवाभिहिता भवेन ।
न डीश्वरव्यालृतयः कदा चित्पुष्पान्ति लोके विपरीतमर्थम् ॥ ३.६३ ॥

कामस्तु बाणवसरं प्रतीक्ष्य पतङ्गवद्वह्निमुषं विविक्षुः ।
उमासमक्षं उरभङ्गलक्ष्यः शरासनज्यां मुदुराममर्श ॥ ३.६४ ॥

तपस्वि-शिव-सेवा

तपस्वि-शिव-सेवा

अथोपनिन्दे गिरिशाय गौरी तपस्विने ताम्ररुथा करेण ।
विशोषितां भानुमतो मयूषैर्मन्दाकिनीपुष्करभीजमालाम् ॥ ३.६५ ॥

प्रतिग्रीतुं प्राणयिप्रियत्वात्त्रिलोचनस्तामुपयङ्गमे य ।
सम्मोहनं नाम य पुष्पधन्वा धनुष्यमोघं समधत्त बाणम् ॥ ३.६६ ॥

उरस्तु किञ्चित्परिलुभघैर्यश्चन्द्रोदयारम्भ एवाम्बुराशिः ।
उमामुपे भिम्भङ्गलाधरोष्ठे व्यापारयामास विलोचनानि ॥ ३.६७ ॥

विवृण्वती शैलसुतापि भावमङ्गैः स्फुरद्भालकदम्भकल्पैः ।
सायक्रीकृता यारुतरेण तस्थौ मुपेन पर्यस्तविलोचनेन ॥ ३.६८ ॥

अथेन्द्रियक्षोभमयुग्मनेत्रः पुनर्वशित्वाद्भलवन्निगूढ्य ।
उत्तुं स्वयेतोविकृतेर्दृक्षुर्दिशामुपान्तेषु ससर्ज दृष्टिम् ॥ ३.६९ ॥

स दक्षिणापाङ्गनिविष्टमुष्टिं नतांसमाकुञ्चितसव्यपादम् ।
ददर्श यकीकृतयारुथापं प्रहर्तुमभ्युद्यतमात्मयोनिम् ॥ ३.७० ॥

तपःपरामर्शविवृद्धमन्योर्भूभङ्गदुष्प्रेक्ष्यमुपस्थ तस्य ।
स्फुरन्नुदर्यिः सडसा तृतीयादक्षः कृशानुः किल निष्पात ॥ ३.७१ ॥

कोधं प्रभो संहर संहरेति यावद्भिरः पे मरुतां यरन्ति ।
तावत्स वह्निर्भवनेत्रजन्मा भस्मावशेषं मदनं यकार ॥ ३.७२ ॥

तीव्राभिषङ्गप्रभवेण वृत्तिम्मोहेन संस्तम्भयतेन्द्रियाणाम् ।

અજ્ઞાતભર્તૃવ્યસના મુહૂર્ત કૃતોપકારેવ રતિર્ભભૂવ ॥ ૩.૭૩ ॥

તમાશુ વિઘ્નં તપસસ્તપસ્વી વનસ્પતિં વજ્ર ઇવાવભજ્ય ।

સ્ત્રીસન્નિકર્ષં પરિહર્તુમિચ્છન્નન્તર્દધે ભૂતપતિઃ સભૂતઃ ॥ ૩.૭૪ ॥

શૈલાત્મજાપિ પિતુરુચ્છિરસોઽભિલાષં વ્યર્થં સમર્થ્ય લલિતં વપુરાત્મનશ્ચ ।

સખ્યોઃ સમક્ષમિતિ યાધિકજાતલજ્જા શૂન્યા જગામ ભવનાભિમુખી કથં ચિત્ ॥ ૩.૭૫ ॥

સપદિ મુકુલિતાક્ષીં રુદ્રસંરમ્ભભીત્યા દુહિતરમનુકમ્યામદ્રિરાદાય દોભ્યામ્ ।

સુરગજ ઇવ ભિભ્રત્યભિર્નીં દન્તલગ્નાં પ્રતિપથગતિરાસીદ્વેગદીર્ઘીકૃતાડ્ગઃ ॥ ૩.૭૬ ॥

ઇતિ શ્રીકાલિદાસકૃતૌ કુમારસમ્ભવે મહાકાવ્યે

મદનદહનો નામ તૃતીયઃ સર્ગઃ સમ્પૂર્ણઃ ॥ ૩ ॥

સર્ગઃ ૪ - રતિવિલાપઃ

અથ મોહપરાયણા સતી વિવશા કામવધૂર્વિબોધિતા ।

વિધિના પ્રતિપાદયિષ્યતા નવવૈધવ્યમસહ્યવેદનમ્ ॥ ૪.૧ ॥

અવધાનપરે ચકાર સા પ્રલયાન્તોન્મિષિતે વિલોચને ।

ન વિવેદ તયોરતૃમયોઃ પ્રિયમત્યન્તવિલુપદર્શનમ્ ॥ ૪.૨ ॥

અયિ જીવિતનાથ જીવસીત્યભિધાયોત્થિતયા તયા પુરઃ ।

દદૃશે પુરુષાકૃતિ ક્ષિતૌ હરકોપાનલભસ્મ કેવલમ્ ॥ ૪.૩ ॥

અથ સા પુનરેવ વિહ્વા વસુધાલિડ્ગનધૂસરસ્તની ।

વિલલાપ વિકીર્ણમૂર્ધજા સમદુઃખામિવ કુર્વતી સ્થલીમ્ ॥ ૪.૪ ॥

ઉપમાનમભૂદ્વિલાસિનાં કરણં યત્તવ કાન્તિમત્તયા ।

તદિદં ગતમીદૃશીં દશાં ન વિદીર્યે કઠિનાઃ ખલુ સ્ત્રિયઃ ॥ ૪.૫ ॥

કવ નુ માં ત્વદધીનજીવિતાં વિનિકીર્ય ક્ષણભિન્નસૌહૃદઃ ।

નલિર્નીં ક્ષતસેતુબન્ધનો જલસડ્ઘાત ઇવાસિ વિદ્રુતઃ ॥ ૪.૬ ॥

કૃતવાનસિ વિપ્રિયં ન મે પ્રતિકૂલં ન ચ તે મયા કૃતમ્ ।

કિમકારણમેવ દર્શનં વિલપન્ત્યૈ રતયે ન દીયતે ॥ ૪.૭ ॥

સ્મરસિ સ્મર મેખલાગુણૈરુત ગોત્રસ્ખલિતેષુ બન્ધનમ્ ।

ચ્યુતકેશરદૂષિતેક્ષણાન્યવતંસોત્પલતાડનાનિ વા ॥ ૪.૮ ॥

दृष्टये वससीति मत्प्रियं यद्वोयस्तद्वैमि कैतवम् ।
 उपचारपदं न चेद्विदं त्वमनङ्गः कथमक्षता रतिः ॥ ४.८ ॥
 परलोकनवप्रवासिनः प्रतिपत्त्ये पदवीमलं तव ।
 विधिना जन ओष वञ्चितस्त्वदधीनं जलु देहिनां सुषम् ॥ ४.१० ॥
 रजनीतिमिरावगुण्ठिते पुरमार्गे धनशब्दविकलवाः ।
 वसतिं प्रिय कामिनां प्रियास्त्वद्वृत्ते प्रापयितुं क ईश्वरः ॥ ४.११ ॥
 नयनान्यरुणानि धूर्णयन्वयनानि स्मलयन्पटे-पटे ।
 असति त्वयि वारुणीमदः प्रमदानामधुना विडम्बना ॥ ४.१२ ॥
 अवगम्य कथीकृतं वपुः प्रियबन्धोस्तव निष्कलोदयः ।
 बडुलेऽपि गते निशाकरस्तनुतां दुःखमनङ्ग मोक्षयति ॥ ४.१३ ॥
 उरितारुणयारुबन्धनः कलपुंस्कोडिलशब्दसूचितः ।
 वद सम्प्रति कस्य आशातां नवयूतप्रसवो गमिष्यति ॥ ४.१४ ॥
 अलिपङ्क्तिरनेकशस्त्वया गुणकृत्ये धनुषो नियोजिता ।
 विरुतैः करुणस्वनैरियं गुरुशोकामनुरोद्वितीव माम् ॥ ४.१५ ॥
 प्रतिपद्य मनोदरं वपुः पुनरप्यादिश तावद्वृत्तितः ।
 रतिदूतिपटेषु कोडिलां मधुरालापनिसर्गपण्डिताम् ॥ ४.१६ ॥
 शिरसा प्रणिपत्य याचितान्युपगूढानि सवेपथूनि य ।
 सुरतानि य तानि ते रजः स्मर संस्मृत्य न शान्तिरस्ति मे ॥ ४.१७ ॥
 रथितं रतिपण्डित त्वया स्वयमङ्गेषु ममेदमार्तवम् ।
 प्रियते कुसुमप्रसाधनं तव तथ्यारु वपुर्न दृश्यते ॥ ४.१८ ॥
 विबुधैरसि यस्य दारुणैरसमाप्ते परिकर्माणि स्मृतः ।
 तमिमं कुरु दक्षिणेतरे यरणं निर्मितरागमेहि मे ॥ ४.१९ ॥
 अलमेत्य पतङ्गवर्त्मना पुनरङ्गुलिप्रियिणी भवामि ते ।
 यतुतैः सुरकामिनीजनैः प्रिय यावन्न विलोभ्यसे दिवि ॥ ४.२० ॥
 मदनेन विनाङ्गता रतिः क्षणमात्रं किल जिवितेति मे ।
 वयनीयमिदं व्यवस्थितं रमण त्वामनुयामि यद्यपि ॥ ४.२१ ॥
 क्रियतां कथमन्त्यमण्डनं परलोकान्तरितस्य ते मया ।
 सममेव गतोऽस्यतर्कितां गतिमङ्गेन य जिवितेन य ॥ ४.२२ ॥

ઋજુતાં નયતઃ સ્મરામિ તે શરમુત્સડ્ગાનિષણ્ણધન્વનઃ ।
 મધુના સહ સસ્મિતં કથાં નયનોપાન્તવિલોકિતં ચ યત્ ॥ ૪.૨૩ ॥
 ક્વ નુ તે હૃદયડ્ગમઃ સખા કુસુમાયોજિતકાર્મુકો મધુઃ ।
 ન ખલૂગ્રરુષા પિનાકિના ગમિતઃ સોડપિ સુહૃદ્ગતાં ગતિમ્ ॥ ૪.૨૪ ॥
 અથ તૈઃ પરિદેવિતાક્ષરૈર્હૃદયે દિગ્ધશરૈરિવાર્દિતઃ ।
 રતિમભ્યુપપત્તુમાતુરાં મધુરાત્માનમદર્શયત્પુરઃ ॥ ૪.૨૫ ॥
 તમવેક્ષ્ય રુરોદ સા ભૂશં સ્તનસમ્બાધમુરો જઘાન ચ ।
 સ્વજનસ્ય હિ દુઃખમગ્રતો વિવૃતદ્વારમિવોપજાયતે ॥ ૪.૨૬ ॥
 ઇતિ ચૈનમુવાચ દુઃખિતા સુહૃદઃ પશ્ય વસન્ત કિં સ્થિતમ્ ।
 યદિદં કણ્ણશઃ પ્રકીર્યતે પવનૈર્ભસ્મ કપોતકર્બુરમ્ ॥ ૪.૨૭ ॥
 અયિ સમ્પ્રતિ દેહિ દર્શનં સ્મર પર્યુત્સુક એષ માધવઃ ।
 દયિતાસ્વનવસ્થિતં નૃણાં ન ખલુ પ્રેમ ચલં સુહૃજજને ॥ ૪.૨૮ ॥
 અમુના નનુ પાર્શ્વવર્તિના જગદાણાં સસુરાસુરં તવ ।
 બિસતન્તુગુણસ્ય કારિતં ધનુષઃ પેલવપુષ્પપત્રિણઃ ॥ ૪.૨૯ ॥
 ગત એવ ન તે નિવર્તતે સ સખા દીપ ઇવાનિલાહતઃ ।
 અહમસ્ય દશેવ પશ્ય મામવિષ્ણુવ્યસનપ્રધૂષિતામ્ ॥ ૪.૩૦ ॥
 વિધિના કૃતમર્ધવૈશસં નનુ માહુભવધે વિમુચ્ચતા ।
 અનઘાપિ હિ સંશ્રયદ્રુમે ગજભગ્ને પતનાય વલ્લરી ॥ ૪.૩૧ ॥
 તદિદં ક્રિયતામનન્તરં ભવતા બન્ધુજનપ્રયોજનમ્ ।
 વિધુરાં જ્વલનાતિસર્જનાન્નુ માં પ્રાપય પત્યુરન્તિકમ્ ॥ ૪.૩૨ ॥
 શશિના સહ યાતિ કૌમુદી સહ મેધેન તડિત્રવીયતે ।
 પ્રમદાઃ પતિવર્તમા ઇતિ પ્રતિપન્નં હિ વિચેતનૈરપિ ॥ ૪.૩૩ ॥
 અમુનૈવ કષાયિતસ્તની સુભગેન પ્રિયગાત્રભસ્મના ।
 નવપલ્લવસંસ્તરે યથા રચયિષ્યામિ તનું વિભાવસૌ ॥ ૪.૩૪ ॥
 કુસુમાસ્તરણે સહાયતાં બહુશઃ સૌમ્ય ગતસ્ત્વમાવયોઃ ।
 કુરુ સમ્પ્રતિ તાવદાશુ મે પ્રણિપાતાઞ્જલિયાચિતશ્ચિતામ્ ॥ ૪.૩૫ ॥
 તદનુ જ્વલનં મદર્પિતં ત્વરયેદક્ષિણવાતવીજનૈઃ ।

વિદિતં ખલુ તે યથા સ્મરઃ ક્ષણમપ્યુત્સહતે ન માં વિના ॥ ૪.૩૬ ॥

ઇતિ ચાપિ વિધાય દીયતાં સલિલસ્યાઝ્જલિરેક એવ નૌ ।

અવિભજ્ય પરત્ર તં મયા સહિતઃ પાસ્યતિ તે સ બાન્ધવઃ ॥ ૪.૩૭ ॥

પરલોકવિધૌ ચ માધવ સ્મરમુદ્દિશ્ય વિલોલપલ્લવાઃ ।

નિવપેઃ સહકારમઝ્જરીઃ પ્રિયચૂતપ્રસવો હિ તે સખા ॥ ૪.૩૮ ॥

ઇતિ દેવવિમુક્તયે સ્થિતાં રતિમાકાશભવા સરસ્વતી ।

શકુરીં હ્રદશોષવિકલવાં પ્રથમા વૃષ્ટિરિવાન્વકમ્પત ॥ ૪.૩૯ ॥

કુસુમાયુધપત્નિ દુર્લભસ્તવ ભર્તા ન ચિરાદ્ભવિષ્યતિ ।

શૃણુ યેન સ કર્મણા ગતઃ શલભત્વં હરલોચનાર્ચિષિ ॥ ૪.૪૦ ॥

અભિલાષમુદીરિતેન્દ્રિયઃ સ્વસુતાયામકરોત્પ્રજાપતિઃ ।

અથ તેન નિગૃહ્ય વિહિયામભિશમઃ કૃલમેતદન્વભૂત્ ॥ ૪.૪૧ ॥

પરિણેષ્યતિ પાર્વતીં યદા તપસા તત્પ્રવણીકૃતો હરઃ ।

ઉપલબ્ધસુખસ્તદા સ્મરં વપુષા સ્વેન નિયોજયિષ્યતિ ॥ ૪.૪૨ ॥

ઇતિ ચાહ સ ધર્મયાચિતઃ સ્મરશાપાવધિદાં સરસ્વતીમ્ ।

અશનેરમૃતસ્ય ચોભયોર્વશિનશ્ચામ્બુધરાશ્ચ યોનયઃ ॥ ૪.૪૩ ॥

તદિદં પરિરક્ષ શોભને ભવિતવ્યપ્રિયસઙ્ગમં વપુઃ ।

રવિપીતજલા તપાત્યયે પુનરોઘેન હિ યુજ્યતે નદી ॥ ૪.૪૪ ॥

ઇત્યં રતેઃ કિમપિ ભૂતમદૃશ્યરૂપં મન્દીચકાર મરણવ્યવસાયબુદ્ધિમ્ ।

તત્પ્રત્યયાશ્ચ કુસુમાયુધબન્ધુરેનામાશ્વાસયત્સુચરિતાર્થપદૈર્વચોભિઃ ॥ ૪.૪૫ ॥

અથ મદનવધૂરુપપ્લવાન્તં વ્યસનકૃશા પરિપાલયાં બભૂવ ।

શશિન ઇવ દિવાતનસ્ય લેખા કિરણપરિક્ષયધૂસરા પ્રદોષમ્ ॥ ૪.૪૬ ॥

ઇતિ શ્રીકાલિદાસકૃતૌ કુમારસમ્ભવે મહાકાવ્યે

રતિવિલાપો નામ ચતુર્થઃ સર્ગઃ સમ્પૂર્ણઃ ॥ ૪ ॥

સર્ગઃ ૫ - તપઃકૃલોદયઃ

તથા સમક્ષં દહતા મનોભવં પિનાકિના ભગ્નમનોરથા સતી ।

નિનિન્દ રૂપં હૃદયેન પાર્વતી પ્રિયેષુ સૌભાગ્યકૃલા હિ ચારુતા ॥ ૫.૧ ॥

ઇથેષ સા કર્તુમવન્ધરૂપતાં સમાધિમાસ્થાય તપોભિરાત્મનઃ ।
 અવાપ્યતે વા કથમન્યથા દ્વયં તથાવિધં પ્રેમ પતિશ્ચ તાદૃશઃ ॥ પ.૨ ॥
 નિશમ્ય ચૈનાં તપસે કૃતોદ્ધમાં સુતાં ગિરીશપ્રતિસક્તમાનસામ્ ।
 ઉવાચ મેના પરિરભ્ય વક્ષસા નિવારયન્તી મહતો મુનિવ્રતાત્ ॥ પ.૩ ॥
 મનીષિતાઃ સન્તિ ગૃહેડપિ દેવતાસ્તપઃ ક્વ વત્સે ક્વ ચ તાવકં વપુઃ ।
 પદં સહેત ભ્રમરસ્ય પેલવં શિરીશપુષ્પં ન પુનઃ પતત્રિણઃ ॥ પ.૪ ॥
 ઇતિ ધ્રુવેચ્છામનુશાસતી સુતાં શશાક મેના ન નિયન્તુમુદ્ધમાત્ ।
 ક ઇચ્છિતાર્થસ્થિરનિશ્ચયં મનઃ પયશ્ચ નિમ્નાભિમુખં પ્રતીપયેત્ ॥ પ.૫ ॥
 કદા ચિદાસન્નસાખીમુખેન સા મનોરથજ્ઞં પિતરં મનસ્વિની ।
 અચાચતારણ્યનિવાસમાત્મનઃ ફલોદયાન્તાય તપઃસમાધયે ॥ પ.૬ ॥
 અથાનુરૂપાભિનિવેશતોષિણા કૃતાભ્યનુજ્ઞા ગુરુણા ગરીયસા ।
 પ્રજાસુ પશ્ચાત્પ્રથિતં તદાપ્યથા જગામ ગૌરી શિખરં શિખરિડમત્ ॥ પ.૭ ॥
 વિમુચ્ય સા હારમહાર્યનિશ્ચયા વિલોલયષ્ટિપ્રવિલુમ્બચન્દનમ્ ।
 બબન્ધ બાલારુણબભ્રુ વલ્લલં પયોધરોત્સેધવિશીર્ણસંહતિ ॥ પ.૮ ॥
 યથા પ્રસિદ્ધૈર્મધુરં શિરોરુઢૈર્જટાભિરપ્યેવમભૂત્તદાનનમ્ ।
 ન શટ્પદશ્રેણિભિરેવ પદ્મજં સશૈવલાસઙ્ગમપિ પ્રકાશતે ॥ પ.૯ ॥
 પ્રતિક્ષણં સા કૃતરોમવિકિયાં વ્રતાય મૌઞ્જી ત્રિગુણાં બભાર યામ્ ।
 અકારિ તત્પૂર્વનિબદ્ધયા તથા સરાગમસ્યા રસનાગુણાસ્પદમ્ ॥ પ.૧૦ ॥
 વિસૃષ્ટરાગાદધરાત્રિવર્તિતઃ સ્તનાઙ્ગરાગારુણિતાચ્ચ કન્દુકાત્ ।
 કુશાક્રુરાદાનપરિક્ષતાઙ્ગુલિઃ કૃતોડક્ષસૂત્રપ્રણયી તથા કરઃ ॥ પ.૧૧ ॥
 મહાર્હશચ્યાપરિવર્તનચ્યુતૈઃ સ્વકેશપુષ્પૈરપિ યા સ્મ દૂયતે ।
 અશેત સા બાહુલતોપધાયિની નિષેદ્ધૃષી સ્થણ્ડિલ એવ કેવલે ॥ પ.૧૨ ॥
 પુનર્ઝહીતું નિયમસ્થયા તથા દ્વયેડપિ નિક્ષેપ ઇવાર્પિતન્દ્રયમ્ ।
 લતાસુ તન્વીષુ વિલાસચેષ્ટિતં વિલોલદૃષ્ટે હરિણાઙ્ગનાસુ ચ ॥ પ.૧૩ ॥
 અતન્દ્રિતા સા સ્વયમેવ વૃક્ષકાન્ધટસ્તનપ્રસ્રવણૈર્વ્યવર્ધયત્ ।
 ગુહોડપિ યેષાં પ્રથમામજન્મનાં ન પુત્રવાત્સલ્યમપાકરિષ્યતિ ॥ પ.૧૪ ॥
 અરણ્યબીજાઞ્જલિદાનલાલિતાસ્તથા ચ તસ્યાં હરિણા વિશશ્ચસુઃ ।
 યથા તદીયૈર્નયનૈઃ કુતૂહલાત્પુરઃ સખીનામમિમીત લોચને ॥ પ.૧૫ ॥

कृताभिशेकां हुतजातवेदसं त्वगुत्तरासङ्गवतीमधीतिनीम् ।
 दिग्दृक्षवस्तामृषयोऽभ्युपागमन्न धर्मवृद्धेषु वयः समीक्ष्यते ॥ प.१६ ॥
 विरोधिसत्त्वोज्जितपूर्वमत्सरं द्रुमैरभीष्टप्रसवार्थितातिथि ।
 नवोदजाभ्यन्तरसम्भृतानलं तपोवनं तस्य बभूव पावनम् ॥ प.१७ ॥
 यदा ह्रलं पूर्वतपःसमाधिना न तावता लभ्यममंस्त काङ्क्षितम् ।
 तदानपेक्ष्य स्वशरीरमार्दवं तपो मङ्गत्सा यरितुं प्रयङ्गमे ॥ प.१८ ॥
 क्लमं यथौ कन्दुकलीलयापि या तथा मुनीनां यरितं व्यग्राज्यत ।
 ध्रुवं वपुः काञ्चनपद्मनिर्मितं मृदु प्रकृत्या य ससारमेव य ॥ प.१९ ॥
 शृथौ यतुर्णां ज्वलतां हविर्भुजा शुचिस्मिता मध्यगता सुमध्यमा ।
 विजित्य नेत्रप्रतिधातिनीं प्रभामनन्यदृष्टिः सवितारमैक्षत ॥ प.२० ॥
 तथाभितमं सवितुर्गमस्तिभिर्भुषं तदीयं कमलश्रियं दधौ ।
 अपाङ्गयोः केवलमस्य दीर्घयोः शनैः-शनैः श्यामिकया कृतं पदम् ॥ प.२१ ॥
 अथायितोपस्थितमम्बु केवलं रसात्मकस्योदुपतेश्च रश्मयः ।
 बभूव तस्याः किल पारणाविधिर्न वृक्षवृत्तिव्यतिरिक्तसाधनः ॥ प.२२ ॥
 निकामतमा विविधेन वह्निना नभश्चरेणोन्धनसम्भृतेन य ।
 तपात्यये वारिभिरुक्षिता नवैर्भुवा सङ्गोष्माणाममुञ्चदूर्ध्वगम् ॥ प.२३ ॥
 स्थिताः क्षाणं पक्ष्मसु ताडिताधराः पयोधरोत्सेधनिपातयूर्जिताः ।
 वलीषु तस्याः स्मलिताः प्रपेदिरे यिरेण नाभिं प्रथमोदभिन्धवः ॥ प.२४ ॥
 शिलाशयां तामनिकेतवासिनीं निरन्तरास्वन्तरवातवृष्टिषु ।
 व्यलोक्यन्नुन्मिषितैस्तडिन्मयैर्महातपःसाक्ष्यं यं स्थिताः क्षपाः ॥ प.२५ ॥
 निनाय सात्यन्तडिभोत्तरानिलाः सङ्घस्यरात्रीरुदवासतत्परा ।
 परस्परान्कन्तिनि यङ्वाकयोः पुरो वियुक्ते मिथुने कृपावती ॥ प.२६ ॥
 भुजेन सा पद्मसुगन्धिना निशि प्रवेपमानाधरपत्रशोभिना ।
 तुषारवृष्टिक्षतपद्मसम्पदां सरोजसन्धानमिवाकरोदपाम् ॥ प.२७ ॥
 स्वयंविशीर्णाद्रुमपर्णवृत्तिता परा हि काष्ठा तपसस्तथा पुनः ।
 तद्यथापाकीर्णमतः प्रियंवदां वदन्त्यपर्णैति य तां पुराविदः ॥ प.२८ ॥
 भृष्टालिकापेलवमेवमादिभिर्प्रतैः स्वमङ्गं ग्लपयन्त्यहर्निशम् ।

तपः शरीरैः कठिनैरुपाजितं तपस्विनां दूरमधश्चकार सा ॥ प.२८ ॥
 अथाजिनाषाढधरः प्रगल्भवाग्ज्वलन्निव ब्रह्मभयेन तेजसा ।
 विवेश कश्चिज्जटिलस्तपोवनं शरीरबद्धः प्रथमाश्रमो यथा ॥ प.३० ॥
 तमातिथेयी बहुमानपूर्वया सपर्यया प्रत्युदियाय पार्वती ।
 भवन्ति साम्येऽपि निविष्टयेतसां वपुर्विशेषेष्वतिगौरवाः क्रियाः ॥ प.३१ ॥
 विधिप्रयुक्तां परिगृह्य सत्क्रियां परिश्रमं नाम विनीय य क्षणम् ।
 उमां स पश्यन्नृजुनैव यक्षुषा प्रयत्नमे वक्तुमनुज्जितकुम्भः ॥ प.३२ ॥
 अपि क्रियार्थं सुलभं समित्कुशं जलान्यपि स्नानविधिक्वमाणि ते ।
 अपि स्वशक्त्या तपसि प्रवर्तसे शरीरमाद्यं भलु धर्मसाधनम् ॥ प.३३ ॥
 अपि त्वदावर्जितवारिसम्भूतं प्रवालमासामनुबन्धि वीरुधाम् ।
 शिरोज्जितालक्तकपाटलेन ते तुलां यदारोहति दन्तवाससा ॥ प.३४ ॥
 अपि प्रसन्नं हरिणेषु ते मनः करस्थदर्भाप्रणयापहारिषु ।
 य उत्पलाक्षि प्रयलैर्विलोचनेस्तवाक्षिसादृश्यमिव प्रयुज्जते ॥ प.३५ ॥
 यदुच्यते पार्वति पापवृत्तये न रुपमित्यव्यभियारि तद्रथः ।
 तथा छि ते शीलमुदारदृशनि तपस्विनामप्युपदेशतां गतम् ॥ प.३६ ॥
 विकीर्णसमर्षिर्बलिप्रदासिभिस्तथा न गाङ्गैः सलिलैर्दिवश्च्युतैः ।
 यथा त्वदीयैश्चरितैरनाविलैर्महीधरः पावित् अेष सान्वयः ॥ प.३७ ॥
 अनेन धर्मः सविशेषमध मे त्रिवर्गसारः प्रतिभाति भाविनि ।
 त्वया मनोनिर्विषयार्थकामया यदेक एव प्रतिगृह्य सेव्यते ॥ प.३८ ॥
 प्रयुक्तस्तत्कारविशेषमात्मना न मां परं सम्प्रतिपत्तुमर्हसि ।
 यतः सतां सन्नतगात्रि सङ्गतं मनीषिभिः साप्तपदीनमुच्यते ॥ प.३९ ॥
 अतोऽत्र किञ्चिद्भवतीं बहुक्षमां द्विजातिभावादुपपन्नयापलः ।
 अयं जनः प्रष्टुमनास्तपोधने न येद्रुद्रस्यं प्रतिवक्तुमर्हसि ॥ प.४० ॥
 कुले प्रसूतिः प्रथमस्य वेधसस्त्रिलोकसौन्दर्यमिवोदितं वपुः ।
 अभृग्यमैश्वर्यसुभं नवं वयस्तापःकुलं स्यात्किमतः परं वद ॥ प.४१ ॥
 भवत्यनिष्टादपि नाम दुःसहान्मनस्विनीनां प्रतिपत्तिरीदृशी ।
 विचारमार्गप्रहितेन येतसा न दृश्यते तस्य कृशोदरि त्वयि ॥ प.४२ ॥

अलभ्यशोकाभिभवयमाकृतिर्विमानना सुभु कुतः पितुर्गृहे ।
 पशामिभर्षो न तवास्ति कः करं प्रसारयेत्पन्नगरत्नसूयये ॥ प.४३ ॥
 किमित्यपास्याभरणाणि यौवने धृतं त्वया वार्द्धकशोभि वल्कलम् ।
 वद प्रदोषे स्फुटयन्द्गतारके विभावरी यद्वरुणाय कल्पते ॥ प.४४ ॥
 द्विवं यद्वि प्रार्थयसे वृथा श्रमः पितुः प्रदेशास्तव देवभूमयः ।
 अथोपयन्तारमलं समाधिना न रत्नमन्विष्यति मृग्यते हि तत् ॥ प.४५ ॥
 निवेदितं निश्वासितेन सोष्माणा मनस्तु मे संशयमेव गाढते ।
 न दृश्यते प्रार्थयितव्यं येन ते भविष्यति प्रार्थितदुर्लभः कथम् ॥ प.४६ ॥
 अहो स्थिरः कोऽपि तवेप्सितो युवा यिराय कर्णोत्पलशून्यतां गते ।
 उपेक्षते यः श्वथलम्बिनीर्जटाः कपोलदेशे कलमाग्रपिङ्गलाः ॥ प.४७ ॥
 मुनिप्रतैस्त्वामतिमात्रकर्षितां द्वाकृष्टाप्सुष्टविभूषणास्पदाम् ।
 शशाङ्कुलेभामिव पश्यतो द्वा सयेतसः कस्य मनो न दूयते ॥ प.४८ ॥
 अवैमि सौभाग्यमदैनं वञ्चितं तव प्रियं यश्चतुरावलोकिनः ।
 करोति लक्ष्यं यिरमस्य यक्षुषो न वक्त्रमात्मीयमरावपक्ष्मणः ॥ प.४९ ॥
 कियञ्चिरं श्राम्यसि गौरि विद्यते ममापि पूर्वश्रमसञ्चितं तपः ।
 तदर्थभागेन लभस्व काङ्क्षितं वरं तमिच्छामि य साधु वेदितुम् ॥ प.५० ॥
 एतं प्रविश्यामिहिता द्विजन्मना मनोगतं सा न शशाङ्क शंसितुम् ।
 अथो वयस्यां परिपार्श्ववर्तिनीं विवर्तितानञ्जननेत्रमैक्षत ॥ प.५१ ॥
 सप्ती तदीया तमुवाच वर्णिनं निबोध साधो तव येत्सुतूडलम् ।
 यदर्थमभोजमिवोष्णवारणं कृतं तपःसाधनमेतया वपुः ॥ प.५२ ॥
 एयं महेन्द्रप्रभृतीनामिष्टिश्चतुर्द्विगीशानवमत्य मानिनी ।
 अरूपडार्यं मदनस्य निग्रहात्पिनाकपाणिं पतिमामुमिच्छति ॥ प.५३ ॥
 असज्यङ्गुलारनिवर्तितः पुरा पुरारिमप्राप्तमुष्णः शिलीमुष्णः ।
 एमां वृद्धिं व्यायतपातमक्षणोद्विशीर्णमूर्तेरपि पुष्पधन्वनः ॥ प.५४ ॥
 तदाप्रभृत्युन्मदना पितुर्गृहे ललाटिकायन्धूंसरालका ।
 न जतु बाला लभते स्म निर्वृतिं तुषारसङ्घातशिलातलेष्वपि ॥ प.५५ ॥
 उपात्तवर्णो यरिते पिनाकिनः सबाष्पकण्ठस्मलितैः पदैरियम् ।
 अनेकशः किन्नरराजकन्यका वनान्तसङ्गीतसप्तीररोदयत् ॥ प.५६ ॥

ત્રિભાગશેષાસુ નિશાસુ ચ ક્ષણભ્રમીત્ય નેત્રે સહસા વ્યબુધ્યત ।
 ક્વ નીલકણ્ઠ વ્રજસીત્યલક્ષ્યવાગસત્યકણ્ઠાર્પિતબાહુબન્ધના ॥ પ.૫૭ ॥
 યદા બુધૈઃ સર્વગતસ્ત્વમુચ્યસે ન વેત્સિ ભાવસ્થમિમં જનં કથમ્ ।
 ઇતિ સ્વહસ્તાલ્લેખિતશ્ચ મુગ્ધયા રહસ્યુપાલભ્યત ચન્દ્રશેખરઃ ॥ પ.૫૮ ॥
 યદા ચ તસ્યાધિગમે જગત્પતેરપશ્યદન્યં ન વિધિં વિચિન્વતી ।
 તદા સહાસ્માભિરનુજ્ઞયા ગુરોરિયં પ્રપન્ના તપસે તપોવનમ્ ॥ પ.૫૯ ॥
 દ્રુમેષુ સખ્યા કૃતજન્મસુ સ્વયં ફલં તપઃસાક્ષિષુ દૃષ્ટમેષ્વપિ ।
 ન ચ પ્રરોહાભિમુખોઽપિ દૃશ્યતે મનોરથોઽસ્થાઃ શશિમૌલિસંશ્રયઃ ॥ પ.૬૦ ॥
 ન વેદ્મિ સ પ્રાર્થિતદુર્લભઃ કદા સખીભિરસ્રોત્તરમીક્ષિતામિમામ્ ।
 તપઃકૃશામભ્યુપપત્સ્યતે સર્ખી વૃષેવ સીતાં તદવગ્રહક્ષતામ્ ॥ પ.૬૧ ॥
 અગૂઢસદ્ભાવમિતીડ્ગિતજ્ઞયા નિવેદિતો નૈષ્ઠિકસુન્દરસ્તથા ।
 અયીદમેવં પરિહાસ ઇત્યુમામપૃચ્છદવ્યઞ્જિતહર્ષલક્ષણઃ ॥ પ.૬૨ ॥
 અથાગ્રહસ્તે મુકુલીકૃતાડ્ગુલૌ સમર્પયન્તી સ્ફુટિકાક્ષમાલિકામ્ ।
 કથં ચિદ્દ્રેસ્તનયા મિતાક્ષરં ચિરવ્યવસ્થાપિતવાગભાષત ॥ પ.૬૩ ॥
 યથા શ્રુતં વેદવિદાં વર ત્વયા જનોઽયમુચ્યૈઃપદલડ્ઘનોત્સુકઃ ।
 તપઃ કિલેદં તદવાપ્તિસાધનં મનોરથાનામગતિર્ન વિધતે ॥ પ.૬૪ ॥
 અથાહ વર્ણી વિદિતો મહેશ્વરસ્તદર્થિની ત્વં પુનરેવ વર્તસે ।
 અમડ્ગલાભ્યાસરતિં વિચિન્ત્ય તં તવાનુવૃત્તિં ન ચ કર્તુમુત્સહે ॥ પ.૬૫ ॥
 અવસ્તુનિર્બન્ધપરે કથં નુ તે કરોઽયમામુક્તવિવાહકૌતુકઃ ।
 કરેણ શમ્ભોર્વલયીકૃતાહિના સહિષ્યતે તત્પ્રથમાવલમ્બનમ્ ॥ પ.૬૬ ॥
 ત્વમેવ તાવત્પરિચિન્ત્ય સ્વયં કદા ચિદેતે યદિ યોગમર્હતઃ ।
 વધૂદ્કૂલં કલહંસલક્ષણં ગજાજિનં શોણિતબિન્દુવર્ષિ ચ ॥ પ.૬૭ ॥
 ચતુષ્કપુષ્પપ્રકરાવિકીર્ણયોઃ પરોઽપિ કો નામ તવાનુમન્યતે ।
 અલક્તકાકુહાનિ પદાનિ પાદયોર્વિકીર્ણકેશાસુ પરેતભૂમિષુ ॥ પ.૬૮ ॥
 અયુક્તરૂપં કિમતઃ પરં વદ ત્રિનેત્રવક્ષઃ સુલભં તવાપિ યત્ ।
 સ્તનદ્વયેઽસ્મિન્નરિચન્દનાસ્પદે પદં ચિતાભસ્મરજઃ કરિષ્યતિ ॥ પ.૬૯ ॥

ध्यं य तेऽन्या पुरतो विऽम्भना यदूढया वारणराजहार्यया ।
 विलोक्य वृद्धोक्षमधिष्ठितं त्वया मडाजनः स्मेरमुष्णो भविष्यति ॥ प.७० ॥
 द्र्यं गतं सम्प्रति शोचनीयतां समागमप्रार्थनया कपालिनः ।
 कला य सा कान्तिमती कलावतस्त्वमस्य लोकस्य य नेत्रकौमुदी ॥ प.७१ ॥
 वपुर्विऽपाक्षमलक्ष्यजन्मता दिगम्बरत्वेन निवेदितं वसु ।
 वरेषु यद्भालमृगाक्षि मृग्यते तदस्ति किं व्यस्तमपि त्रिलोचने ॥ प.७२ ॥
 निवर्तयास्मादसदीप्सितात्मनः क्व तद्विधस्त्वं क्व य पुण्यलक्षणा ।
 अपेक्ष्यते साधुजनेन वैदिकी श्मशानशूलस्य न यूपसङ्ख्या ॥ प.७३ ॥
 धति द्विजातौ प्रतिकूलवादिनि प्रवेपमानाधरलक्ष्यकोपया ।
 विकुञ्चितभ्रूलतमाहिते तथा विलोचने तिर्यगुपान्तलोहिते ॥ प.७४ ॥
 उवाच यैनं परमार्थतो हरे न वेत्सि नूनं यत अवेमात्थ माम् ।
 अलोकसामान्यमचिन्त्यहेतुकं द्विषन्ति मन्दाश्चरितं मडात्मनाम् ॥ प.७५ ॥
 विपत्प्रतीकारपरेण मङ्गलं निषेव्यते भूतिसमुत्सुकेन वा ।
 जगत्खरण्यस्य निराशिषः सतः किमेभिराशोपडतात्मवृत्तिभिः ॥ प.७६ ॥
 अकिञ्चनः सन्प्रभवः स सम्पदां त्रिलोकनाथः पितृसन्नगोचरः ।
 स भीमरूपः शिव इत्युदीर्यते न सन्ति याथार्थ्यविदः पिनाकिनः ॥ प.७७ ॥
 विभूषणोद्भासि पिन्धुभोगि वा गज्जिनालम्बि द्रुकूलधारि वा ।
 कपालि वा स्याद्यथ वेन्दुशेभरं न विश्वमूर्तेरवधार्यते वपुः ॥ प.७८ ॥
 तदङ्गसंसर्गमवाप्य कल्पते ध्रुवं चिताभस्मरजो विशुद्धये ।
 तथा हि नृत्याभिनयङ्कियाय्युतं विलिप्यते मौलिभिरम्बरौकसाम् ॥ प.७९ ॥
 असम्पदस्तस्य वृषेण गच्छतः प्रभिन्नदिग्गवारणवाहनो वृषा ।
 करोति पादावुपगम्य मौलिना विनिद्रमन्दाररजोरुणाङ्गुली ॥ प.८० ॥
 विवक्षता द्रोषमपि व्युतात्मना त्वयैकमीशं प्रति साधु भाषितम् ।
 यमामनन्त्यात्मबुवोऽपि कारणं कथं स लक्ष्यप्रभवो भविष्यति ॥ प.८१ ॥
 अलं विवादेन यथा श्रुतस्त्वया तथाविधस्तावदशेषमस्तु सः ।
 ममात्र भावैकरसं मनः स्थितं न कामवृत्तिर्वचनीयमीक्षते ॥ प.८२ ॥
 निवार्यतामालि किमप्ययं बटुः पुनर्विवक्षुः स्फुरितोत्तराधरः ।
 न केवलं यो मडतोऽपभाषते शृणोति तस्मादपि यः स पापभाक् ॥ प.८३ ॥

ઇતો ગમિશ્યામ્યથવેતિ વાદિની ચચાલ બાલા સ્તનભિન્નવલ્કલા ।
 સ્વરૂપમાસ્થાય ચ તાં કૃતસ્મિતઃ સમાલલમ્બે વૃષરાજકેતનઃ ॥ પ.૮૪ ॥
 તં વીક્ષ્ય વેપથુમતી સરસાઙ્ગયત્તિર્નિક્ષેપણાય પદમુદ્ધૃતમુદ્ગહન્તી ।
 માર્ગાયલવ્યતિકરાકુલિતેવ સિન્ધુઃ શૈલાધિરાજતનયા ન ચયૌ ન તસ્થૌ ॥ પ.૮૫ ॥
 અદ્યપ્રભૃત્યવનતાઙ્ગિ તવાસ્મિ દાસઃ કીતસ્તપોભિરિતિ વાદિનિ ચન્દ્રમૌલૌ ।
 અહ્વાય સા નિયમજં કલમમુત્સસર્જ કલેશઃ કૃલેન હિ પુનર્નવતાં વિધતે ॥ પ.૮૬ ॥
 ઇતિ શ્રીકાલિદાસકૃતૌ કુમારસમ્ભવે મહાકાવ્યે
 તપઃકૃલોદયો નામ પચ્ચમઃ સર્ગઃ સમ્પૂર્ણઃ ॥ ૫ ॥

સર્ગઃ ૬ - ઉમાપ્રદાનઃ

અથ વિશ્વાત્મને ગૌરી સન્દિદેશ મિથઃ સખીમ્ ।
 દાતા મે ભૂભૃતાં નાથઃ પ્રમાણીક્રિયામિતિ ॥ ૬.૧ ॥
 તયા વ્યાહૃતસન્દેશા સા બભૌ નિભૃતા પ્રિયે ।
 ચૂતયત્તિરિવાભ્યાષ્યે મધૌ પરભૃતામુખી ॥ ૬.૨ ॥
 સ તથેતિ પ્રતિજ્ઞાય વિસૃજ્ય કથમપ્યુમામ્ ।
 ઋષીઞ્જયોતિર્મયાન્સમ સસ્માર સ્મરશાસનઃ ॥ ૬.૩ ॥
 તે પ્રભામણ્ડલૈર્વ્યોમ ઘોતયન્તસ્તપોધનાઃ ।
 સારુન્ધતીકાઃ સપદિ પ્રાદુરાસન્ચુરઃ પ્રભોઃ ॥ ૬.૪ ॥
 આપ્લુતાસ્તીરમન્દાર- કુસુમોત્કિરવીચિષુ ।
 આકાશગઙ્ગાસ્રોતસ્સુ દિન્નાગમદગન્ધિષુ ॥ ૬.૫ ॥
 મુક્તાયજ્ઞોપવીતાનિ બિભ્રતો હૈમવલ્કલાઃ ।
 રત્નાક્ષસૂત્રાઃ પ્રવ્રજ્યાં કલ્પવૃક્ષા ઇવાશ્રિતાઃ ॥ ૬.૬ ॥
 અધઃપ્રવર્તિતાશ્વેન સમાવર્જિતકેતુના ।
 સહસ્રરશ્મિના શશ્વત્સપ્રમાણમુદીક્ષિતાઃ ॥ ૬.૭ ॥
 આસક્તબાહુલતયા સાર્ધમુદ્ધૃતયા ભુવા ।
 મહાવરાહદંટ્રાયાં વિશ્રાન્તાઃ પ્રલયાપદિ ॥ ૬.૮ ॥
 સર્ગશેષપ્રણયનાદ્વિશ્વયોનેરનન્તરમ્ ।

પુરાતનાઃ પુરાવિદ્ભિર્ધાતાર ઇતિ કીર્તિતાઃ ॥ ૬.૯ ॥

પ્રાક્તનાનાં વિશુદ્ધાનાં પરિપાકમુપેયુષામ્ ।

તપસામુપભુજાનાઃ કૃલાન્યપિ તપસ્વિનઃ ॥ ૬.૧૦ ॥

તેષાં મધ્યગતા સાધ્વી પત્યુઃ પાદાર્પિતેક્ષણા ।

સાક્ષાદિવ તપઃસિદ્ધિર્ભાસે બહુચન્ધતી ॥ ૬.૧૧ ॥

તામગૌરવભેદેન મુનીંશ્ચાપશ્યદીશ્વરઃ ।

સ્ત્રી પુમાનિત્યનાસ્થૈષા વૃત્તં હિ મહિતં સતામ્ ॥ ૬.૧૨ ॥

તદર્શનાદભૂચ્છમ્ભોર્ભૂયાન્દારાર્થમાદરઃ ।

ક્રિયાણાં ખલુ ધર્મ્યાણાં સમત્વો મૂલસાધનમ્ ॥ ૬.૧૩ ॥

ધર્મેણાપિ પદં શર્વે કારિતે પાર્વતી પ્રતિ ।

પૂર્વાપરાધભીતસ્ય કામસ્યોચ્ચવાસિતં મનઃ ॥ ૬.૧૪ ॥

અથ તે મુનયઃ સર્વે માનયિત્વા જગદ્ગુરુમ્ ।

ઇદમૂચુરનૂયાનાઃ પ્રીતિકણ્ટકિતત્વચઃ ॥ ૬.૧૫ ॥

યદ્બ્રહ્મ સમ્યગ્ભ્રાતં યદગ્રૌ વિધિના હુતમ્ ।

યચ્ચ તસં તપસ્તસ્ય વિપક્વં કૃલમધે નઃ ॥ ૬.૧૬ ॥

યદધ્યક્ષેણ જગતાં વયમારોપિતાસ્ત્વયા ।

મનોરથસ્યાવિષયં મનોવિષયમાત્મનઃ ॥ ૬.૧૭ ॥

યસ્ય ચેતસિ વર્તેથાઃ સ તાવત્કૃતિનાં વરઃ ।

કિં પુનર્બ્રહ્મયોનેર્યસ્તવ ચેતસિ વર્તેતે ॥ ૬.૧૮ ॥

સત્યમર્કાચ્ચ સોમાચ્ચ પરમધ્યાસ્મહે પદમ્ ।

અધે તૂચ્યૈસ્તરં તસ્માત્સ્મરણાનુગ્રહાત્તવ ॥ ૬.૧૯ ॥

ત્વત્સમ્ભાવિતમાત્માનં બહુ મન્યામહે વયમ્ ।

પ્રાયઃ પ્રત્યયમાધતે સ્વગુણૈષૂત્તમાદરઃ ॥ ૬.૨૦ ॥

યા નઃ પ્રીતિર્વિરૂપાક્ષ ત્વદનુધ્યાનસમ્ભવા ।

સા કિમાવેદ્યેતે તુભ્યમન્તરાત્માસિ દેહિનામ્ ॥ ૬.૨૧ ॥

સાક્ષાદૃષ્ટોઽસિ ન પુનર્વિદ્મસ્ત્વાં વયમગ્જસા ।

પ્રસીદ કથયાત્માનં ન ધિયાં પથિ વર્તસે ॥ ૬.૨૨ ॥

કિં યેન સૃજસિ વ્યક્તમુત યેન બિભર્ષિ તત્ ।

અથ વિશ્વસ્ય સંહર્તા ભાગઃ કતમ એષ તે ॥ ૬.૨૩ ॥

અથવા સુમહત્યેષા પ્રાર્થના દેવ તિષ્ઠતુ ।

ચિન્તિતોપસ્થિતાંસ્તાવચ્છાધિ નઃ કરવામ કિમ્ ॥ ૬.૨૪ ॥

અથ મૌલિગતસ્યેન્દોર્વિશદૈર્દશનાંશુભિઃ ।

ઉપચિન્વન્ન્રભાં તન્વીં પ્રત્યાહ પરમેશ્વરઃ ॥ ૬.૨૫ ॥

વિદિતં વો યથા સ્વાર્થા ન મે કાશ્ચિત્પ્રવૃત્તયઃ ।

નનુ મૂર્તિભિરજાભિરિત્યમ્ભૂતોઽસ્મિ સૂચિતઃ ॥ ૬.૨૬ ॥

સોઽહં તૃષ્ણાતુરૈર્વૃષ્ટિં વિદ્યુત્વાનિવ યાતકૈઃ ।

અરિવિપ્રકૃતૈર્દૈવૈઃ પ્રસૂતિં પ્રતિ યાચિતઃ ॥ ૬.૨૭ ॥

અત આહર્તુમિચ્છામિ પાર્વતીમાત્મજન્મને ।

ઉત્પત્તયે હવિર્ભોક્તુર્યજમાન ઇવારણિમ્ ॥ ૬.૨૮ ॥

તામસ્મદર્થે યુષ્માભિર્યાચિતવ્યો હિમાલયઃ ।

વિક્રિયાયૈ ન કલ્પન્તે સમ્બન્ધાઃ સદનુષ્ઠિતાઃ ॥ ૬.૨૯ ॥

ઉન્નતેન સ્થિતિમતા ધુરમુદ્ગહતા ભુવઃ ।

તેન યોજિતસમ્બન્ધં વિત્ત મામપ્યવગ્ચિતમ્ ॥ ૬.૩૦ ॥

એવં વાચ્યઃ સ કન્યાર્થમિતિ વો નોપદિશ્યતે ।

ભવત્પ્રણીતમાચારમામનન્તિ હિ સાધવઃ ॥ ૬.૩૧ ॥

આર્યાધ્યરુન્ધતી તત્ર વ્યાપારં કર્તુ અર્હતિ ।

પ્રાયેણૈવંવિધે કાર્યે પુરન્મ્રીણાં પ્રગલ્ભતા ॥ ૬.૩૨ ॥

તત્પ્રયાતૌષધિપ્રસ્થં સિદ્ધયે હિમવત્પુરમ્ ।

મહાકોશીપ્રપાતેઽસ્મિન્સઙ્ગમઃ પુનરેવ નઃ ॥ ૬.૩૩ ॥

તસ્મિન્સંયમિનામાદ્યે જાતે પરિણયોન્મુખે ।

જહુઃ પરિગ્રહગ્રીડાં પ્રાજાપત્યાસ્તપસ્વિનઃ ॥ ૬.૩૪ ॥

તતઃ પરમમિત્યુક્ત્વા પ્રતસ્થે મુનિમણ્ડલમ્ ।

ભગવાનપિ સમ્પ્રાપ્તઃ પ્રથમોદ્દિષ્ટમાસ્પદમ્ ॥ ૬.૩૫ ॥

તે યાકાશમસિશ્યામમુત્પત્ય પરમર્ષયઃ ।

આસેદુરોષધિપ્રસ્થં મનસા સમરંહસઃ ॥ ૬.૩૬ ॥

અલકામતિવાહ્યેવ વસતિં વસુસમ્પદામ્ ।
 સ્વર્ગાભિષ્યન્દવમનં કૃત્વેવોપનિવેશિતમ્ ॥ ૬.૩૭ ॥
 ગડ્ગાસ્રોતઃપરિક્ષિત- વપ્રાન્તર્જવલિતૌષધિ ।
 બૃહન્મણિશિલાસાલં ગુભાવપિ મનોહરમ્ ॥ ૬.૩૮ ॥
 જિતસિંહભયા નાગા યત્રાશ્વા ભિલયોનયઃ ।
 યક્ષાઃ કિમ્પુરુષાઃ પૌરા યોષિતો વનદેવતાઃ ॥ ૬.૩૯ ॥
 શિખરાસક્તમેધાનાં વ્યજન્તે યત્ર વેશ્મનામ્ ।
 અનુગર્જિતસન્દિગ્ધાઃ કરણૈર્મુરજસ્વનાઃ ॥ ૬.૪૦ ॥
 યત્ર કલ્પદ્રુમૈરેવ વિલોલવિટપાંશુકૈઃ ।
 ગૃહયન્નપતાકાશ્રીરપૌરાદરનિર્મિતા ॥ ૬.૪૧ ॥
 યત્ર સ્ફટિકહર્ષ્યેષુ નક્તમાપાનભૂમિષુ ।
 જ્યોતિષાં પ્રતિભિમ્બાનિ પ્રાપ્તુવન્ત્યુપહારતામ્ ॥ ૬.૪૨ ॥
 યત્રૌષધિપ્રકાશેન નક્તં દર્શિતસગ્ચરાઃ ।
 અનભિજ્ઞાસ્તમિસ્રાણાં દુર્દિનેષ્વભિસારિકાઃ ॥ ૬.૪૩ ॥
 યૌવનાન્તં વયો યસ્મિન્નાતકુઃ કુસુમાયુધઃ ।
 રતિખેદસમુત્પન્ના નિદ્રા સંજ્ઞાવિપર્યયઃ ॥ ૬.૪૪ ॥
 ભૂભેદિભિઃ સકમ્પોષ્ટૈર્લલિતાડ્ગુલિતર્જનૈઃ ।
 યત્ર કોપૈઃ કૃતાઃ સ્ત્રીણામાપ્રસાદાર્થિનઃ પ્રિયાઃ ॥ ૬.૪૫ ॥
 સન્તાનકતરુચ્છાયા- સુમ્પવિદ્યાધરાધ્વગમ્ ।
 યસ્ય ચોપવનં બાહ્યં સુગન્ધિર્ગન્ધમાદનઃ ॥ ૬.૪૬ ॥
 અથ તે મુનયો દિવ્યાઃ પ્રેક્ષ્ય હૈમવતં પુરમ્ ।
 સ્વર્ગાભિસાન્ધિસુકૃતં વગ્ચનામિવ મેનિરે ॥ ૬.૪૭ ॥
 તે સન્નિ ગિરેર્વેગાદુન્મુખદ્વાઃસ્થવીક્ષિતાઃ ।
 અવતેરુર્જટાભારૈર્લિખિતાનલનિશ્ચલૈઃ ॥ ૬.૪૮ ॥
 ગગનાદવતીર્ણા સા યથાવૃદ્ધપુરસ્સરા ।
 તોયાન્તર્ભાસ્કરાલીવ રેજે મુનિપરમ્પરા ॥ ૬.૪૯ ॥
 તાનર્ધ્યાનર્ધ્યમાદાય દૂરાત્પ્રત્યુદયૌ ગિરિઃ ।

નમયન્સારગુરુભિઃ પાદન્યાસૈર્વસુન્ધરામ્ ॥ ૬.૫૦ ॥

ઘાતુતામ્રાધરઃ પ્રાંશુર્દેવદારુબૃહદ્ભુજઃ ।

પ્રકૃત્યૈવ શિલોરસ્કઃ સુવ્યક્તો હિમવાનિતિ ॥ ૬.૫૧ ॥

વિધિપ્રયુક્તસત્કારૈઃ સ્વયં માર્ગસ્થ દર્શકઃ ।

સ તૈરાક્રમયામાસ શુદ્ધાન્તં શુદ્ધકર્મભિઃ ॥ ૬.૫૨ ॥

તત્ર વેત્રાસનાસીનાન્કૃતાસનપરિગ્રહઃ ।

ઇત્યુવાચેશ્વરાન્વાચં પ્રાઞ્જલિઃ પૃથિવીધરઃ ॥ ૬.૫૩ ॥

અપમેઘોદયં વર્ષમદૃષ્ટકુસુમં ફલમ્ ।

અતર્કિતોપપન્નં વો દર્શનં પ્રતિભાતિ મે ॥ ૬.૫૪ ॥

મૂઢં બુદ્ધમિવાત્માનં હૈમીભૂતમિવાયસમ્ ।

ભૂમેર્દેવમિવારૂઢં મન્યે ભવદનુગ્રહાત્ ॥ ૬.૫૫ ॥

અઘપ્રભૃતિ ભૂતાનામધિગમ્યોઽસ્મિ શુદ્ધયે ।

યદધ્યાસિતમર્હદ્ભિસ્તદ્ધિર્તીર્થં પ્રચક્ષતે ॥ ૬.૫૬ ॥

અવૈમિ પૂતમાત્માનં દ્વયેનૈવ દ્વિજોત્તમાઃ ।

મૂર્ધ્નિ ગડ્ગાપ્રપાતેન ધૌતપાદામ્ભસા ચ વઃ ॥ ૬.૫૭ ॥

જડ્ગમં પ્રૈષ્યભાવે વઃ સ્થાવરં ચરણાહ્નિતમ્ ।

વિભક્તાનુગ્રહં મન્યે દ્વિરુપમપિ મે વપુઃ ॥ ૬.૫૮ ॥

ભવત્સમ્ભાવનોત્થાય પરિતોષાય મૂર્ચ્છતે ।

અપિ વ્યામદિગન્તાનિ નાડ્ગાનિ પ્રભવન્તિ મે ॥ ૬.૫૯ ॥

ન કેવલં દરીસંસ્થં ભાસ્વતાં દર્શનેન વઃ ।

અન્તર્ગતમપાસ્તં મે રજસોઽપિ પરં તમઃ ॥ ૬.૬૦ ॥

કર્તવ્યં વો ન પશ્યામિ સ્યાચ્ચેત્કિં નોપપદ્યતે ।

શક્ટું મત્પાવનાયૈવ પ્રસ્થાનં ભવતામિહ ॥ ૬.૬૧ ॥

તથાપિ તાવલ્લક્ષ્મિંશ્ચિદાણાં મે દાતુમર્હથ ।

વિનિયોગપ્રસાદા હિ કિંકુરાઃ પ્રભવિષ્ણુષુ ॥ ૬.૬૨ ॥

એતે વયમમી દારાઃ કન્યેયં કુલજીવિતમ્ ।

ભૂત યેનાત્ર વઃ કાર્યમનાસ્થા બાહ્યવસ્તુષુ ॥ ૬.૬૩ ॥

ઇત્યૂચિવાંસ્તમેવાર્થ દરીમુખવિસર્પિણા ।
 દ્વિરિવ પ્રતિશબ્દેન વ્યાજહાર હિમાલયઃ ॥ ૬.૬૪ ॥
 અથાડ્ગિરસમગ્રણ્યમુદાહરણવસ્તુષુ ।
 ઋષયશ્ચોદયામાસુઃ પ્રત્યુવાચ સ ભૂધરમ્ ॥ ૬.૬૫ ॥
 ઉપપન્નમિદં સર્વમતઃ પરમપિ ત્વયિ ।
 મનસઃ શિખરાણાં ચ સદૃશી તે સમુન્નતિઃ ॥ ૬.૬૬ ॥
 સ્થાને ત્વાં સ્થાવરાત્માનં વિષ્ણુમાહુસ્તથા હિ તે ।
 ચરાચરાણાં ભૂતાનાં કુક્ષિરાધારતાં ગતઃ ॥ ૬.૬૭ ॥
 ગામધાસ્યત્કથં નાગો મૃણાલમૃદુભિઃ ફણૈઃ ।
 આ રસાતલમૂલાત્વમવાલમ્બિષ્યથા ન ચેત્ ॥ ૬.૬૮ ॥
 અચ્છિન્નામલસન્તાનાઃ સમુદ્રોર્મ્યનિવારિતાઃ ।
 પુનન્તિ લોકાન્પુણ્યત્વાત્કીર્તયઃ સરિતશ્ચ તે ॥ ૬.૬૯ ॥
 યથૈવ શ્વાઘ્યતે ગડ્ગા પાદેન પરમેષ્ઠિનઃ ।
 પ્રભવેણ દ્વિતીયેન તથૈવોચ્છિરસા ત્વયા ॥ ૬.૭૦ ॥
 તિર્યગૂર્ધ્વમધસ્તાઞ્ચ વ્યાપકો મહિમા હરેઃ ।
 ત્રિવિક્રમોઘતસ્યાસીત્સ ચ સ્વાભાવિકસ્તવ ॥ ૬.૭૧ ॥
 યજ્ઞભાગભુજાં મધ્યે પદમાતસ્થુષા ત્વયા ।
 ઉચ્ચૈર્હિરણ્મયં શર્ડ્ગં સુમેરોર્વિતથીકૃતમ્ ॥ ૬.૭૨ ॥
 કાઠિન્યં સ્થાવરે કાયે ભવતા સર્વમર્પિતમ્ ।
 ઇદં તુ ભક્તિનમ્રં તે સતામારાધનં વપુઃ ॥ ૬.૭૩ ॥
 તદાગમનકાર્યં નઃ શર્દ્દુ કાર્યં તવૈવ તત્ ।
 શ્રેયસામુપદેશાતુ વયમત્રાંશભાગિનઃ ॥ ૬.૭૪ ॥
 અણિમાદિગુણોપેતમસ્પૃષ્ટપુરુષાન્તરમ્ ।
 શબ્દમીશ્વર ઇત્યુચ્ચૈઃ સાર્ધચન્દ્રં બિભર્તિ યઃ ॥ ૬.૭૫ ॥
 કલ્પિતાન્યોન્યસામર્થ્યૈઃ પૃથિવ્યાદિભિરાત્મનિ ।
 યેનેદં ધ્રિયતે વિશ્વં ધુર્યૈર્ચાનમિવાધ્વનિ ॥ ૬.૭૬ ॥
 યોગિનો યં વિચિન્વન્તિ ક્ષેત્રાભ્યન્તરવર્તિનમ્ ।
 અનાવૃત્તિભયં યસ્ય પદમાહુર્મનીષિણઃ ॥ ૬.૭૭ ॥

સ તે દુહિતરં સાક્ષાત્સાક્ષી વિશ્વસ્ય કર્મણઃ ।
 વૃણુતે વરદઃ શમ્ભુરસ્મત્સંક્રામિતૈઃ પદૈઃ ॥ ૬.૭૮ ॥
 તમર્થમિવ ભારત્યા સુતયા યોક્તુમર્હસિ ।
 અશોચ્યા હિ પિતુઃ કન્યા સદ્ભર્ત્રે પ્રતિપાદિતા ॥ ૬.૭૯ ॥
 યાવદેતાનિ ભૂતાનિ સ્થાવરાણિ ચરાણિ ચ ।
 માતરં કલ્પયન્ત્યેનામીશો હિ જગતઃ પિતા ॥ ૬.૮૦ ॥
 પ્રણમ્ય શિતિકણ્ઠાય વિબુધાસ્તદનન્તરમ્ ।
 ચરણૌ રજ્જયન્ત્યસ્યાશ્ચૂડામણિમરીચિભિઃ ॥ ૬.૮૧ ॥
 ઉમા વધૂર્ભવાન્દાતા યાચિતાર ઇમે વયમ્ ।
 વરઃ શમ્ભુરલં હ્યેષ ત્વત્કુલોદ્ભૂતયે વિધિઃ ॥ ૬.૮૨ ॥
 અસ્તોતુઃ સ્તૂયમાનસ્ય વન્દ્યસ્થાનન્યવન્દિનઃ ।
 સુતાસમ્બન્ધવિધિના ભવ વિશ્વગુરોર્ગુરુઃ ॥ ૬.૮૩ ॥
 એવં વાદિનિ દેવર્ષો પાર્શ્વે પિતુરધોમુખી ।
 લીલાકમલપત્રાણિ ગણયામાસ પાર્વતી ॥ ૬.૮૪ ॥
 શૈલઃ સમ્પૂર્ણકામોઽપિ મેનામુખમુદૈક્ષત ।
 પ્રાયેણ ગૃહિણીનેત્રાઃ કન્યાર્થે હિ કુટુમ્બિનઃ ॥ ૬.૮૫ ॥
 મેને મેનાપિ તત્સર્વં પત્યુઃ કાર્યમભીક્ષિતમ્ ।
 ભવન્ત્યવ્યભિચારિણ્યો ભર્તુરિષ્ટે પતિવ્રતાઃ ॥ ૬.૮૬ ॥
 ઇદમત્રોત્તરં ન્યાય્યમિતિ બુદ્ધ્યા વિમૃશ્ય સઃ ।
 આદદે વચસામન્તે મડ્ગલાલકૃતાં સુતામ્ ॥ ૬.૮૭ ॥
 એહિ વિશ્વાત્મને વત્સે ભિક્ષાસિ પરિકલ્પિતા ।
 અર્થિનો મુનયઃ પ્રાપ્તં ગૃહમેધિકૃલં મયા ॥ ૬.૮૮ ॥
 એતાવદુક્ત્વા તનયામૃષીનાહ મહીધરઃ ।
 ઇયં નમતિ વઃ સર્વાસ્ત્રિલોચનવધૂરિતિ ॥ ૬.૮૯ ॥
 ઇષ્ણિતાર્થક્રિયોદારં તેઽભિનન્ધ ગિરેર્વયઃ ।
 આશીર્ભિરેધયામાસુઃ પુરઃપાકાભિરમ્બિકામ્ ॥ ૬.૯૦ ॥
 તાં પ્રણામાદરસ્રસ્ત- જામ્બૂનદવતંસકામ્ ।

અક્રુમારોપયામાસ લજ્જમાનામરુન્ધતી ॥ ૬.૯૧ ॥
 તન્માતરં ચાશ્રુમુખીં દુહિતૃસ્નેહવિકલવામ્ ।
 વરસ્થાનન્યપૂર્વસ્ય વિશોકામકરોદ્ભુજૈઃ ॥ ૬.૯૨ ॥
 વૈવાહિકીં તિથિં પૃષ્ઠાસ્તત્ક્ષણં હરબન્ધુના ।
 તે ત્ર્યહાદૃર્ધ્વામાખ્યાય ચેલુશ્ચીરપરિગ્રહાઃ ॥ ૬.૯૩ ॥
 તે હિમાલયમામન્ય પુનઃ પ્રેક્ષ્ય ચ શૂલિનમ્ ।
 સિદ્ધં ચાસ્મૈ નિવેદ્યાર્થં તદ્વિસૃષ્ટાઃ ખમુદ્યયુઃ ॥ ૬.૯૪ ॥
 પશુપતિરપિ તાન્યહાનિ કૃચ્છ્રાદગમયદદ્રિસુતાસમાગમોત્કઃ ।
 કમપરમવશં ન વિપ્રકુર્યુર્વિભુમપિ તં યદમી સ્પૃશન્તિ ભાવાઃ ॥ ૬.૯૫ ॥
 ઇતિ શ્રીકાલિદાસકૃતૌ કુમારસમ્ભવે મહાકાવ્યે
 ઉમાપ્રદાનો નામ ષષ્ઠઃ સર્ગઃ સમ્પૂર્ણઃ ॥ ૬ ॥

સર્ગઃ ૭ - ઉમાપરિણયઃ

અથૌષધીનામધિપસ્ય વૃદ્ધૌ તિથૌ ચ જામિત્રગુણાન્વિતાયામ્ ।
 સમેતબન્ધુર્લિમવાન્સુતાયા વિવાહદીક્ષાવિધિમન્વતિષ્ઠત્ ॥ ૭.૧ ॥
 વૈવાહિકૈઃ કૌતુકસંવિધાનૈર્ગૃહે ગૃહે વ્યગ્રપુરન્નિવર્ગમ્ ।
 આસીત્પુરં સાનુમતોડનુરાગાદન્તઃપુરં ચૈકકુલોપમેયમ્ ॥ ૭.૨ ॥
 સન્તાનકાકીર્ણમહાપથં તચ્ચીનાંશુકૈઃ કલ્પિતકેતુમાલમ્ ।
 ભાસા જવલત્કાઞ્ચનતોરણાનાં સ્થાનાન્તરસ્વર્ગ ઇવાબભાસે ॥ ૭.૩ ॥
 અકૈવ સત્યામપિ પુત્રપદ્ધતૌ ચિરસ્ય દૃષ્ટેવ મૃતોત્થિતેવ ।
 આસન્નપાણિગ્રહણેતિ પિત્રોરુમા વિશેષોચ્ચવસિતં બભૂવ ॥ ૭.૪ ॥
 અક્રુધયાવક્રુમુદીરિતાશીઃ સા મણ્ડનાન્માણ્ડનમન્વભુક્ત ।
 સમ્ભાન્ધિભિત્રોડપિ ગિરેઃ કુલસ્ય સ્નેહસ્તદેકાયતનં જગામ ॥ ૭.૫ ॥
 મૈત્રે મુહૂર્તે શશલાઞ્છનેન યોગં ગતાસૂતરકૃલ્લુનીષુ ।
 તસ્યાઃ શરીરે પ્રતિકર્મ ચક્રુર્બન્ધુસ્ત્રિયો યાઃ પતિપુત્રવત્યઃ ॥ ૭.૬ ॥
 સા ગૌરસિદ્ધ્યર્થનિવેશવદ્ભિર્દૂર્વાપ્રવાલૈઃ પ્રતિભિન્નરાગમ્ ।
 નિર્નાભિકૌશેયમુપાત્તબાણમભ્યઙ્ગનેપથ્યમલઞ્ચકાર ॥ ૭.૭ ॥

बभौ य सम्पर्कमुपेत्य बाला नवेन दीक्षाविधिसायकेन ।
 करेण भानोर्बहुलावसाने सन्धुक्ष्यमाणेव शशाङ्कुलोभा ॥ ७.८ ॥
 तां लोघ्रकल्केन लृताङ्गतैलामाश्यानकालेयकृताङ्गरागाम् ।
 वासो वसानामभिषेकयोग्यं नार्यश्चतुष्काभिमुपं व्यनैषुः ॥ ७.९ ॥
 विन्यस्तवैदूर्यशिलातलेऽस्मिन्नविद्धमुक्ताङ्गलभक्तिचित्रे ।
 आवर्जिताष्टापदकुम्भतोयाः सतूर्यमेनां स्नपयां बभूवुः ॥ ७.१० ॥
 सा मङ्गलस्नानविशुद्धगात्री गृहीतपत्युद्गमनीयवस्त्रा ।
 निर्वृत्तपर्जन्यजलाभिषेका प्रकुल्लकाशा वसुधेव रेजे ॥ ७.११ ॥
 तस्मात्प्रदेशाच्च वितानवन्तं युक्तं मण्डितम्भयतुष्टयेन ।
 पतिप्रताभिः परिगृह्य निन्ये क्लृप्तासनं कौतुकवेदिमध्यम् ॥ ७.१२ ॥
 तां प्राङ्मुनीं तत्र निवेश्य तन्वीं क्षाणं व्यलम्बन्त पुरो निष्पण्णाः ।
 भूतार्थशोभाद्भियमाणेनाः प्रसाधने सन्निहितेऽपि नार्यः ॥ ७.१३ ॥
 धूपोष्मणा त्याजितमार्द्रभावं केशान्तमन्तःकुसुमं तदीयम् ।
 पर्याक्षिपत्काञ्चिदुदारबन्धं दूर्वावता पाण्डुमधूकदाम्ना ॥ ७.१४ ॥
 विन्यस्तशुक्लागुरु चक्रुरस्या गोरोचनापत्रविभङ्गमङ्गाम् ।
 सा चङ्काकाङ्क्षितसैकतायास्त्रिस्रोतसः कान्तिमतीत्य तस्थौ ॥ ७.१५ ॥
 लग्नद्विरेकं परिभूय पद्मं समेधलेपं शशिनश्च बिम्बम् ।
 तदाननश्रीरलकैः प्रसिद्धैश्चिच्छेद सादृश्यकथाप्रसङ्गाम् ॥ ७.१६ ॥
 कर्णार्पितो लोघ्रकषायरुक्ते गोरोचनाक्षेपनितान्तगौरौ ।
 तस्याः कपोले परभागलाभाद्बभन्ध चक्षूंषि यवप्ररोधः ॥ ७.१७ ॥
 रेभाभिभक्तश्च विभक्तगात्राः किञ्चिन्मधूच्छिष्टविमृष्टरागः ।
 कामयभिष्यां स्फुरितैरपुष्पदासन्नलावण्यङ्गलोऽग्नरोष्ठः ॥ ७.१८ ॥
 पत्युः शिरश्चन्द्रकलामनेन स्मृशेति सप्या परिहासपूर्वम् ।
 सा रञ्जयित्वा यरणौ कृताशीर्मात्येन तां निर्वयनं जघान ॥ ७.१९ ॥
 तस्याः सुजातोत्पलपत्रकान्ते प्रसाधिकाभिर्नयने निरीक्ष्य ।
 न यक्षुषोः कान्तिविशेषबुद्ध्या कालाञ्जनं मङ्गलमित्युपात्तम् ॥ ७.२० ॥
 सा सम्भवदभिः कुसुमैर्लतेव ज्योतिर्भिरुध्दभिरिव त्रियामा ।
 सरिद्धिर्लुगैरिव लीयमानैरामुख्यमानाभराणां यकासे ॥ ७.२१ ॥

आत्मानमालोक्य य शोभमानमादर्शयिष्ये स्तिमितायताक्षी ।
 उरोपयाने त्वरिता बभूव स्त्रीणां प्रियालोककुलो हि वेषः ॥ ७.२२ ॥
 अथाङ्गुलिभ्यां हरितालमार्द्रमाङ्गल्यमादाय मनःशिलां य ।
 कर्णवसक्तामलदन्तपत्रं माता तदीयं मुष्ममुन्नमय ॥ ७.२३ ॥
 उमास्तनोद्भेदमनुप्रवृद्धो मनोरथो यः प्रथमो बभूव ।
 तमेव मेना दृढितुः कथञ्चिद्विवाहदीक्षातिलकं यकार ॥ ७.२४ ॥
 अबन्ध यास्माकुलदृष्टिरस्याः स्थानान्तरे कल्पितसन्निवेशम् ।
 धात्र्यङ्गुलीभिः प्रतिसार्यमाणमूर्णमयं कौतुकलस्तसूत्रम् ॥ ७.२५ ॥
 क्षीरोदवेलेव सङ्केनपुञ्जा पर्याप्तयन्त्रेव शरत्त्रियामा ।
 नवं नवक्षौमनिवासिनी सा भूयो बभौ दर्पणमादधाना ॥ ७.२६ ॥
 तामर्थिताभ्यः कुलदेवताभ्यः कुलप्रतिष्ठः प्राणमय्य माता ।
 अकारयत्कारयितव्यदक्षा कमेण पादग्रहणं सतीनाम् ॥ ७.२७ ॥
 अभङ्गितं प्रेम लभस्व पत्युरित्युच्यते तामिरुमा स्म नम्रा ।
 तथा तु तस्यार्थशरीरभाजा पश्चात्कृताः स्निग्धजनाशिषोऽपि ॥ ७.२८ ॥
 श्रद्धाविभूत्योरनुपमद्विस्तस्याः कृती कृत्यमशेषयित्वा ।
 सभ्यः सभायां सुहृदास्थितायां तस्थौ वृषाङ्गागमनप्रतीक्षः ॥ ७.२९ ॥
 तावद्भरस्यापि कुबेरशैले तत्पूर्वपाणिग्रहणानुपमम् ।
 प्रसाधनं मातृभिरादृताभिर्न्यस्तं पुरस्तात्पुरशासनस्य ॥ ७.३० ॥
 तद्गौरवान्मङ्गलमण्डनश्रीः सा पस्पृशे केवलमीश्वरेण ।
 स्व अेव वेषः परिणेतुरिष्टं भावान्तरं तस्य विभोः प्रपेदे ॥ ७.३१ ॥
 बभूव तस्मैव सिताङ्गरागः कपालमेवामलशेण्वरश्रीः ।
 उपान्तभागेषु य रोचनाङ्गो गजजिनस्यैव दृङ्गुलभावः ॥ ७.३२ ॥
 शङ्भान्तरधोति विलोचनं यदन्तर्निविष्टमलपिङ्गताम्रम् ।
 सान्निध्यपक्षे हरितालमय्यास्तदेव जातं तिलकडियायाः ॥ ७.३३ ॥
 यथाप्रदेशं भुजगेश्वराणां करिष्यतामभरणान्तरत्वम् ।
 शरीरमात्रं विकृतिं प्रपेदे तथैव तस्थुः कृपारत्नशोभाः ॥ ७.३४ ॥
 दिवापि निष्कृतमरीचिभासा बाल्यादनाविष्टतलाञ्छनेन ।

ચન્દ્રેણ નિત્યં પ્રતિભિન્નમૌલેશ્વડામણેઃ કિં ગ્રહણં હરસ્ય ॥ ૭.૩૫ ॥
 ઇત્યદ્ભુતૈકપ્રભવઃ પ્રભાવાત્રસિદ્ધનેપથ્યવિધેર્વિધાતા ।
 આત્માનમાસન્નગણોપનીતે ખડ્ગે નિષક્તપ્રતિમં દદર્શ ॥ ૭.૩૬ ॥
 સ ગોપતિં નન્દિભુજાવલમ્બી શાર્દૂલચર્માન્તરિતોરુપૃષ્ઠમ્ ।
 તદ્ભક્તિસક્લિષ્ઠમ્બૃહત્પ્રમાણમારુહ્ય કૈલાસમિવ પ્રતસ્યે ॥ ૭.૩૭ ॥
 તં માતરો દેવમનુવ્રજન્ત્યઃ સ્વવાહનક્ષોભચલાવતંસાઃ ।
 મુખૈઃ પ્રભામણ્ડલરેણુગૌરૈઃ પદ્માકરં ચકુરિવાન્તરીક્ષમ્ ॥ ૭.૩૮ ॥
 તાસાં ચ પશ્ચાત્કનકપ્રભાણાં કાલી કપાલાભરણા ચકાસે ।
 બલાકિની નીલપયોદરાજી દૂરં પુરઃક્ષિપ્તશતદ્ભ્રુવે ॥ ૭.૩૯ ॥
 તતો ગણૈઃ શૂલભૃતઃ પુરોગૈરુદીરિતો મડ્ગલતૂર્યઘોષઃ ।
 વિમાનશૃંગાણ્યવગાહમાનઃ શશંસ સેવાવસરં સુરેભ્યઃ ॥ ૭.૪૦ ॥
 ઉપાદદે તસ્ય સહસ્રરશ્મિસ્ત્વષ્ટ્રા નવં નિર્મિતમાતપત્રમ્ ।
 સ તદ્દુકૂલાદવિદૂરમૌલિર્ભૌમૌ પતદ્રડ્ગ ઇવોત્તમાડ્ગે ॥ ૭.૪૧ ॥
 મૂર્તે ચ ગડ્ગાયમુને તદાનીં સચામરે દેવમસેવિષાતામ્ ।
 સમુદ્રગારૂપવિપર્યયેડપિ સહસ્રપાતે ઇવ લક્ષ્યમાણે ॥ ૭.૪૨ ॥
 તમન્વગચ્છત્રથમો વિધાતા શ્રીવત્સલક્ષ્મા પુરુષશ્ચ સાક્ષાત્ ।
 જયેતિ વાયા મહિમાનમસ્ય સંવર્ધયન્ત્યા હવિષેવ વહ્નિમ્ ॥ ૭.૪૩ ॥
 એકૈવ મૂર્તિર્ભિભિદે ત્રિધા સા સામાન્યમેષાં પ્રથમાવરત્વમ્ ।
 વિષ્ણોર્હરસ્તસ્ય હરિઃ કદાચિદ્વેધાસ્તયોસ્તાવપિ ધાતુરાદૌ ॥ ૭.૪૪ ॥
 તં લોકપાલાઃ પુરુહૂતમુખ્યાઃ શ્રીલક્ષ્ણોત્સર્ગવિનીતવેષાઃ ।
 દૃષ્ટિપ્રદાને કૃતનન્દિસંજ્ઞાસ્તદર્શિતાઃ પ્રાગ્જલયઃ પ્રણેમુઃ ॥ ૭.૪૫ ॥
 કમ્પેન મૂર્ધ્નઃ શતપત્રયોનિં વાયા હરિં વૃત્તહણં સ્મિતેન ।
 આલોકમાત્રેણ સુરાનશેષાન્સમ્ભાવયામાસ યથાપ્રધાનમ્ ॥ ૭.૪૬ ॥
 તસ્મૈ જયાશીઃ સસૃજે પુરસ્તાત્સમર્ષિભિસ્તાન્સ્મિતપૂર્વમાહ ।
 વિવાહયજ્ઞે વિતતેડત્ર યૂયમધ્વર્યવઃ પૂર્વવૃતા મયેતિ ॥ ૭.૪૭ ॥
 વિશ્વાવસુપ્રાગ્રહરૈઃ પ્રવીણૈઃ સડ્ગીયમાનત્રિપુરાવદાનઃ ।
 અધ્વાનમધ્વાન્તવિકારલઙ્ઘ્યસ્તતાર તારાધિપખણ્ડધારી ॥ ૭.૪૮ ॥

भे भेलगामी तमुवाड वाः सशब्दयामीकरकिङ्किणीकः ।
 तटाभिधातादिव लग्नपङ्के धुन्वन्मुहुः प्रोतधने विषाणो ॥ ७.४८ ॥
 स प्रापदप्राप्तपराभियोगं नगेन्द्रगुप्तं नगरं मुहूर्तात् ।
 पुरो विलग्नैर्दृष्टिपातैः सुवर्णसूत्रैरिव कृष्यमाणः ॥ ७.५० ॥
 तस्योपकण्ठे धननीलकण्ठः कुतूहलाद्गुम्फापौरदृष्टः ।
 स्वभावाविह्वलवतीर्य मार्गाद्यासन्नभूषभमियाय देवः ॥ ७.५१ ॥
 तमृद्धिभङ्गन्मुञ्जनाधिरुद्धैर्वृन्दैर्गजानां गिरिचक्रवर्ती ।
 प्रत्युज्जगामागमनप्रतीतः प्रकुल्लवृक्षैः कटकैरिव स्वैः ॥ ७.५२ ॥
 वर्गावुभौ देवमङ्गीधराणां द्वारे पुरस्योद्धृतितापिधाने ।
 समीयतुर्दूरविसर्पिण्यौ भिन्नैकसेतुं पयसाभिवौघौ ॥ ७.५३ ॥
 द्रीमानभूदभूमिधरो उदरेण त्रैलोक्यवन्देन कृतप्रणामः ।
 पूर्वं मङ्गिन्ना स हि तस्य दूरमावर्जितं नात्मशिरो विवेद ॥ ७.५४ ॥
 स प्रीतियोगाद्विकसन्मुञ्जश्रीर्जामातुरग्रेसरतामुपेत्य ।
 प्रावेशयन्मन्दिरमृद्धमेनमागुल्ङ्गीर्णापिणमार्गपुष्पम् ॥ ७.५५ ॥
 तस्मिन्मुहूर्ते पुरसुन्दरीणामिमानसन्दर्शनलालसानाम् ।
 प्रासादमालासु बभूवुरित्थं त्यक्त्वा न्यकार्याणि विवेष्टितानि ॥ ७.५६ ॥
 आलोकमार्गं सलसा व्रजन्त्या कथाविदुद्वेष्टनवान्तमात्यः ।
 बन्धुं न सम्भावित एव तावत्कदरेण रुद्धोऽपि न केशपाशः ॥ ७.५७ ॥
 प्रसाधिकालम्बितमत्रापादमाक्षिप्य कथिद्वद्रवरागमेव ।
 उत्सृष्टलीलागतिरागवाक्षादलक्तकाङ्क्षां पदवीं ततान ॥ ७.५८ ॥
 विलोचनं दक्षिणमञ्जनेन सम्भाव्य तद्विच्यितवामनेत्रा ।
 तथैव वातायनसन्निकर्षं ययौ शलाकामपरा वलन्ती ॥ ७.५९ ॥
 जलान्तरप्रेषितदृष्टिरन्या प्रस्थानभिन्नां न बभन्ध नीवीम् ।
 नाभिप्रविष्टाभरणाप्रभेदा उदस्तेन तस्याववलम्ब्य वासः ॥ ७.६० ॥
 अर्धाचिता सत्परमुत्थितायाः पदे पदे दुर्निमिते गलन्ती ।
 कस्याश्चिदासीद्रशना तदानीमङ्गुष्ठमूलार्पितसूत्रशेषा ॥ ७.६१ ॥
 तासां मुञ्जैरासवगन्धगर्भैर्व्याप्तान्तराः सान्द्रकुतूहलानाम् ।
 विलोलनेत्रभ्रमरैर्गवाक्षाः सलस्रपत्राभरणा षवासन् ॥ ७.६२ ॥

તાવત્પતાકાકુલમિન્દુમૌલિરુત્તોરણં રાજપથં પ્રપેદે ।
 પ્રાસાદશૃંગાણિ દિવાપિ કુર્વજ્જયોત્સ્નાભિષેકદ્વિગુણધૃતીની ॥ ૭.૬૩ ॥
 તમેકદૃશ્યં નયનૈઃ પિબન્ત્યો નાર્યો ન જગ્મુર્વિષયાન્તરાણિ ।
 તથા હિ શેષેન્દ્રિયવૃત્તિરાસાં સર્વાત્મના ચક્ષુરિવ પ્રવિષ્ટા ॥ ૭.૬૪ ॥
 સ્થાને તપો દુશ્વરમેતદર્થમપર્ણયા પેલવયાપિ તપમ્ ।
 યા દાસ્યમપ્યસ્ય લભેત નારી સા સ્યાત્કૃતાર્થા કિમુતાકુશલ્યામ્ ॥ ૭.૬૫ ॥
 પરસ્પરેણ સ્પૃહણીયશોભં ન ચેદિદં દ્વન્દ્વમયોજયિષ્યત્ ।
 અસ્મિન્દ્રયે રૂપવિધાનયત્ઃ પત્યુઃ પ્રજાનાં વિકૃલોડભવિશ્યત્ ॥ ૭.૬૬ ॥
 ન નૂનમારુઢરુષા શરીરમનેન દગ્ધં કુસુમાયુધસ્ય ।
 ગ્રીડાદમ્બુ દેવમુદીક્ષ્ય મન્યે સત્ત્વસ્તદેહઃ સ્વયમેવ કામઃ ॥ ૭.૬૭ ॥
 અનેન સમ્ભવમ્પુત્ય દિષ્ટ્યા મનોરથપ્રાર્થિતમીશ્વરેણ ।
 મૂર્ધાનમાલિ ક્ષિતિધારણોચ્ચમુચ્ચૈસ્તરાં વક્ષ્યતિ શૈલરાજઃ ॥ ૭.૬૮ ॥
 ઇત્યોષધિપ્રસ્થવિલાસિનીનાં શૃણ્વન્કથાઃ શ્રોત્રસુખાસ્ત્રિનેત્રઃ ।
 કેયૂરચૂર્ણાકૃતલાજમુષ્ટિં હિમાલયસ્યાલયમાસસાદ ॥ ૭.૬૯ ॥
 તત્રાવતીર્યાચ્યુતદત્તહસ્તઃ શરદ્ધનાદીધિતિમાનિવોક્ષણઃ ।
 ક્ષાન્તાનિ પૂર્વ કમલાસનેન કક્ષ્યાન્તરાણ્યદ્રિપતેર્વિવેશ ॥ ૭.૭૦ ॥
 તમન્વગિન્દ્રપ્રમુખાશ્ચ દેવાઃ સમર્ષિપૂર્વાઃ પરમર્ષયશ્ચ ।
 ગણાશ્ચ ગિર્યાલયમભ્યગચ્છન્નશસ્તમારમ્ભમિવોત્તમાર્થાઃ ॥ ૭.૭૧ ॥
 તત્રેશ્વરો વિષ્ટરભાગ્યથાવત્સરત્તમર્ધ્ય મધુમચ્ચ ગવ્યમ્ ।
 નવે દુકૂલે ચ નગોપનીતં પ્રત્યગ્રહીત્સર્વમમન્ત્રવર્જમ્ ॥ ૭.૭૨ ॥
 દુકૂલવાસાઃ સ વધૂસમીપં નિન્યે વિનીતૈરવરોધરક્ષૈઃ ।
 વેલાસમીપં સ્ફુટકેનરાજિર્નવૈરુદ્ધવાનિવ ચન્દ્રપાદૈઃ ॥ ૭.૭૩ ॥
 તથા પ્રવૃહ્દાનનચન્દ્રકાન્ત્યા પ્રકુલ્લચક્ષુઃકુમુદઃ કુમાર્યા ।
 પ્રસન્નચેતઃસલિલઃ શિવોડભૂત્સંસૃજ્યમાનઃ શરદેવ લોકઃ ॥ ૭.૭૪ ॥
 તથોઃ સમાપત્તિષુ કાતરાણિ કિઞ્ચિદ્વ્યવસ્થાપિતસંહૃતાનિ ।
 હ્રીયન્નાણાં તત્ક્ષણમન્વભૂવન્નન્યોન્યલોલાનિ વિલોચનાનિ ॥ ૭.૭૫ ॥
 તસ્થાઃ કરે શૈલગુરુપનીતં જગ્રાહ તામ્રાડ્ગુલિમષ્ટમૂર્તિઃ ।

उमातनौ गूढतनोः स्मरस्य तच्छङ्गिनः पूर्वमिव प्ररोडम् ॥ ७.७६ ॥
 रोमोद्गमः प्रादुरभूदुमायाः स्वित्राङ्गुलिः पुङ्गवकेतुरासीत् ।
 वृत्तिस्तयोः पाणिसमागमेन समं विभक्त्येव मनोभवस्य ॥ ७.७७ ॥
 प्रयुक्तपाणिग्रहणं यदन्यद्गुह्यं पुष्पाति कान्तिमञ्जयम् ।
 सान्निध्ययोगादनयोस्तदानीं किं कथ्यते श्रीरुभवस्य तस्य ॥ ७.७८ ॥
 प्रदक्षिणप्रक्रमणात्क्षानोरुदर्यिषस्तन्मिथुनं यकासे ।
 मेरोरुपान्तेष्विव वर्तमानमन्योन्यसंस्पर्शमलस्रियामम् ॥ ७.७९ ॥
 तौ दम्पती त्रिः परिणीय वह्निङ्कुराग्रसंस्पर्शनिमीलिताक्षीम् ।
 तां कारयामास वधूं पुरोधास्तस्मिन्समिध्वायिषि लाजमोक्षम् ॥ ७.८० ॥
 सा लाजधूमाञ्जलिमिष्टगन्धं गुह्यपदेशाद्भूतं निनाय ।
 कपोलसंसर्पिशिषः स तस्या मुहूर्तकर्णोत्पलतां प्रपेदे ॥ ७.८१ ॥
 तदीषदाद्रारुणगण्डलेभमुच्छ्वासिकालाञ्जनरागमक्षणोः ।
 वधूमुप कलान्तयवावतंसमाचारधूमग्रहणाद्बभूव ॥ ७.८२ ॥
 वधूं द्विजः प्राड तवैष वत्से वह्निर्विवाहं प्रति पूर्वसाक्षी ।
 शिवेन भर्त्रा सह धर्मयथा कार्या त्वया मुक्तविचारयेति ॥ ७.८३ ॥
 आलोचनान्तं श्रवणं वितत्य पीतं गुरोस्तद्वचनं भवान्या ।
 निदाघकावोल्बलापययेव माहेन्द्रमम्भः प्रथमं पृथिव्या ॥ ७.८४ ॥
 ध्रुवेण भर्त्रा ध्रुवदर्शनाय प्रयुज्यमाना प्रियदर्शनेन ।
 सा दृष्ट एत्याननमुन्नमय्य ह्रीसन्नकण्ठी कथमप्युवाच ॥ ७.८५ ॥
 एत्थं विधिज्ञेन पुरोहितेन प्रयुक्तपाणिग्रहणोपचारौ ।
 प्रणोमतुस्तौ पितरौ प्रजानां पद्मासनस्थाय पितामहाय ॥ ७.८६ ॥
 वधूर्विधात्रा प्रतिनन्दते स्म कल्याणि वीरप्रसवा भवेति ।
 वायस्पतिः सन्नपि सोऽष्टमूर्त्तवाशास्य चिन्तास्तिमितो बभूव ॥ ७.८७ ॥
 कुम्भोपचारां यतुरस्रवेदीं तावेत्य पश्चाट्कनकासनस्थौ ।
 जायापती लौकिकमेषितव्यमाद्राक्षतारोपणमन्वभूताम् ॥ ७.८८ ॥
 पत्रान्तलत्रैर्जलभिन्दुजालैराकृष्टमुक्ताङ्गलजालशोभम् ।
 तयोरुपर्यायतनालदण्डमाधत्त लक्ष्मीः कमलातपत्रम् ॥ ७.८९ ॥

દ્વિધા પ્રયુક્તેન ચ વાઙ્મયેન સરસ્વતી તન્મિથુનં નુનાવ ।
 સંસ્કારપૂતેન વરં વરેણ્યં વધૂં સુખગ્રાહ્યનિબન્ધનેન ॥ ૭.૯૦ ॥
 તૌ સન્ધિષુ વ્યગ્જિતવૃત્તિભેદં રસાન્તરેષુ પ્રતિબદ્ધરાગમ્ ।
 અપશ્યતામપ્સરસાં મુહૂર્તં પ્રયોગમાદ્યં લલિતાડ્ગહારમ્ ॥ ૭.૯૧ ॥
 દેવાસ્તદન્તે હરમૂઢભાર્યં કિરીટબદ્ધાગ્જલયો નિપત્ય ।
 શાપાવસાને પ્રતિપન્નમૂર્તેર્યયાચિરે પઞ્ચશરસ્ય સેવામ્ ॥ ૭.૯૨ ॥
 તસ્યાનુમેને ભગવાન્વિમન્યુર્વ્યાપારમાત્મન્યપિ સાયકાનામ્ ।
 કાલે પ્રયુક્તા ખલુ કાર્યવિદ્ભિર્વિજ્ઞાપના ભર્તૃષુ સિદ્ધિમેતિ ॥ ૭.૯૩ ॥
 અથ વિબુઘગાણાંસ્તાનિન્દુમૌલિર્વિસૃજ્ય ક્ષિતિધરપતિકન્યામાદદાનઃ કરેણ ।
 કનકકલશરક્ષાભક્તિશોભાસનાથં ક્ષિતિવિરચિતશય્યં કૌતુકાગારમાગાત્ ॥ ૭.૯૪ ॥
 નવપરિણયલજ્જાભૂષણાં તત્ર ગૌરીં વદનમપહરન્તીં તત્કૃતોત્ક્ષેપમીશઃ ।
 અપિ શયનસખીભ્યો દત્તવાચં કથગ્ચિત્પ્રમથમુખવિકારૈર્હાસયામાસ ગૂઢમ્ ॥ ૭.૯૫ ॥
 ઇતિ શ્રીકાલિદાસકૃતૌ કુમારસમ્ભવે મહાકાવ્યે
 ઉમાપરિણયો નામ સપ્તમઃ સર્ગઃ સમ્પૂર્ણઃ ॥ ૭ ॥

સર્ગઃ ૮ - ઉમાસુરતવર્ણનં

પાણિપીડનવિધેરનન્તરં શૈલરાજદુહિતુર્હરં પ્રતિ ।
 ભાવસાધ્વસપરિગ્રહાદભૂત્કામદોહદમનોહરં વપુઃ ॥ ૮.૧ ॥
 વ્યાહૃતા પ્રતિવયો ન સન્દધે ગન્તુમૈચ્છદવલમ્બિતાંશુકા ।
 સેવતે સ્મ શયનં પરાઙ્મુખી સા તથાપિ રતયે પિનાકિનઃ ॥ ૮.૨ ॥
 કૈતવેન શયિતે કુતૂહલાત્પાર્વતી પ્રતિમુખં નિપાતિતમ્ ।
 યક્ષુરુન્મિષતિ સસ્મિતં પ્રિયે વિદ્યુદાહતમિવ ન્યમીલયત્ ॥ ૮.૩ ॥
 નાભિદેશનિહિતઃ સકમ્પયા શકુરસ્ય રુરુધે તથા કરઃ ।
 તદ્દુકૂલમથ ચાભવત્સ્વયં દૂરમુચ્છ્વસિતનીવિબન્ધનમ્ ॥ ૮.૪ ॥
 એવમાલિ નિગૃહીતસાધ્વસં શકુરો રહસિ સેવ્યતામિતિ ।
 સા સખીભિરુપદિષ્ટમાકુલા નાસ્મરત્પ્રમુખવર્તિનિ પ્રિયે ॥ ૮.૫ ॥
 અપ્યવસ્તુનિ કથાપ્રવૃત્તયે પ્રશ્નતત્પરમનઙ્ગશાસનમ્ ।
 વીક્ષિતેન પરિગૃહ્ય પાર્વતી મૂર્ધકમ્પમયમુત્તરં દદૌ ॥ ૮.૬ ॥

शूलिनः करतलद्वयेन सा सन्निरुध्य नयने हृतांशुका ।
 तस्य पश्यति ललाटलोचने मोघयत्नविधुरा रडस्यभूत् ॥ ८.७ ॥
 युष्मन्नेष्वधरदानवर्जितं सन्नडस्तमद्योपगूढने ।
 क्लिष्टमन्मथमपि प्रियं प्रबोर्दुर्लभप्रतिकृतं वधूरतम् ॥ ८.८ ॥
 यन्मुञ्जगडप्राप्तमक्षताधरं दत्तमप्राप्तं नभं य यत् ।
 यद्गतं य सदयं प्रियस्य तत्पार्वती विषडते स्म नेतरत् ॥ ८.९ ॥
 रात्रिवृत्तमनुयोक्तुमुद्यतं सा विभातसमये सप्तीजनम् ।
 नाकरोदपकुतूहलं ह्रिया शंसितुं य हृदयेन तत्परे ॥ ८.१० ॥
 दर्पणे य परिभोगदर्शिनी पृष्ठतः प्राणयिनो निषेदुषः ।
 प्रेक्ष्य बिम्बमनु बिम्बमात्मनः कानि कानि न यकार लज्जया ॥ ८.११ ॥
 नीलकण्ठपरिभुक्तयौवनां तां विलोक्य जननी समाश्रयत् ।
 भर्तृवल्लभतया छि मानसीं मातुरस्यति श्रुयं वधूजनः ॥ ८.१२ ॥
 वासराणि कतिचित्कथञ्चन स्थाणुना रतमकारि यानया ।
 ज्ञातमन्मथरसा शनैः शनैः सा मुभोय रतिदुःखशीलताम् ॥ ८.१३ ॥
 सस्वजे प्रियमुरोनिपीडिता प्रार्थितं मुभमनेन नाडरत् ।
 मेभलाप्राणयलोलातां गतं हस्तमस्य शिथिलं रुरोध सा ॥ ८.१४ ॥
 भावसूचितमदृष्टविप्रियं यादुमत्क्षणावियोगकातरम् ।
 कैश्चिदेव द्विवसैस्तदा तयोः प्रेम उढमितरेतराश्रयम् ॥ ८.१५ ॥
 तं यथात्मसदृशं वरं वधूरन्वरज्यत वरस्तथैव ताम् ।
 सागरादनपगा छि जाल्वी सोऽपि तन्मुभरसैकनिर्वृतिः ॥ ८.१६ ॥
 शिष्यतां निधुवनोपदेशिनः शङ्कुरस्य रडसि प्रपन्नया ।
 शिक्षितं युवतिनैपुणं तथा यत्तदेव गुरुदक्षिणीकृतम् ॥ ८.१७ ॥
 दृष्टमुक्तमधरोष्ठमाम्बिका वेदनाविधुतहस्तपल्लवा ।
 शीतलेन निरवापयत्क्षणां मौलियन्द्रशकलेन शूलिनः ॥ ८.१८ ॥
 युष्मन्नादलकयूर्णदूषितं शङ्करोऽपि नयनं ललाटजम् ।
 उच्छ्वसस्तुमलगन्धये ददौ पार्वतीवदनगन्धवाहिने ॥ ८.१९ ॥
 अेवमिन्द्रियसुभस्य वर्त्मनः सेवनादनुगृहीतमन्मथः ।

શૈલરાજભવને સહોમયા માસમાત્રમવસદ્વૃષધ્વજઃ ॥ ૮.૨૦ ॥

સોડનુમાન્ય હિમવન્તમાત્મભૂરાત્મજાવિરહદુઃખાપેદિતમ્ ।

તત્ર તત્ર વિજહાર સમ્પતન્નપ્રમેયગતિના કકુદ્રતા ॥ ૮.૨૧ ॥

મેરુમેત્ય મરુદાશુગોક્ષકઃ પાર્વતીસ્તનપુરસ્કૃતાન્કૃતી ।

હેમપલ્લવવિભડ્ગસંસ્તરાનન્વભૂત્સુરતમર્દનક્ષમાન્ ॥ ૮.૨૨ ॥

પદ્મનાભચરણાહ્નિતાશ્મસુ પ્રાપ્તવત્સ્વમૃતવિપ્રુષો નવાઃ ।

મન્દરસ્ય કટકેષુ ચાવસમાર્વતીવદનપદ્મષ્ટપદઃ ॥ ૮.૨૩ ॥

વારણધ્વનિતભીતયા તથા કણ્ઠસક્તધનબાહુબન્ધનઃ ।

એકપિડ્ગલગિરૌ જગદ્ગુરુર્નિર્વિવેશ વિશદાઃ શશિપ્રભાઃ ॥ ૮.૨૪ ॥

તસ્ય જાતુ મલયસ્થલીરતે ધૂતચન્દનલતઃ પ્રિયાકલમમ્ ।

આચચામ સલવડ્ગકેસરશ્ચાટુકાર ઇવ દક્ષિણાનિલઃ ॥ ૮.૨૫ ॥

હેમતામરસતાડિતપ્રિયા તત્કરામ્બુવિનિમીલિતેક્ષણા ।

ખે વ્યગ્રાહત તરડ્ગિણીમુખા મીનપડ્ક્તિપુનરુક્તમેખલા ॥ ૮.૨૬ ॥

તાં પુલોમતનયાલકોચિતૈઃ પારિજાતકુસુમૈઃ પ્રસાધયન્ ।

નન્દને ચિરમયુગ્મલોચનઃ સસ્મૃહં સુરવધૂભિરીક્ષિતઃ ॥ ૮.૨૭ ॥

ઇત્યભૌમમનુભૂય શકુરઃ પાર્થિવં ચ દયિતાસખઃ સુખમ્ ।

લોહિતાયતિ કદાચિદાતપે ગન્ધમાદનગિરિં વ્યગ્રાહત ॥ ૮.૨૮ ॥

તત્ર કાઞ્ચનશિલાતલાશ્રયો નેત્રગમ્યમવલોક્ય ભાસ્કરમ્ ।

દક્ષિણેતરભુજવ્યપાશ્રયાં વ્યાજહાર સહધર્મચારિણીમ્ ॥ ૮.૨૯ ॥

પદ્મકાન્તિમરુણત્રિભાગયોઃ સડ્ક્રમથ્ય તવ નેત્રયોરિવ ।

સક્લ્લયે જગદિવ પ્રજેશ્વરઃ સંહરત્યહરસાવહર્પતિઃ ॥ ૮.૩૦ ॥

સીકરવ્યતિકરં મરીચિભિર્દૂર્યત્યવનતે વિવસ્વતિ ।

ઇન્દ્રયાપપરિવેષશૂન્યતાં નિર્ઝરાસ્તવ પિતૃર્જન્મયમી ॥ ૮.૩૧ ॥

દૃષ્ટામરસકેસરસ્રજોઃ કન્ધતોર્વિપરિવૃત્તકણ્ઠયોઃ ।

નિઘ્રયોઃ સરસિ ચક્રવાકયોરલ્પમન્તરમનલ્પતાં ગતમ્ ॥ ૮.૩૨ ॥

સ્થાનમાલ્લિકમપાસ્ય દન્તિનઃ સલ્લકીવિટપભડ્ગવાસિતમ્ ।

આવિભાતચરણાય ગૃહ્ણાતે વારિ વારિરુહબદ્ધષ્ટપદમ્ ॥ ૮.૩૩ ॥

पश्य पश्चिमदिगन्तलम्बिना निर्मितं मितकथे विवस्वता ।
 दीर्घया प्रतिमया सरोऽम्भसां तापनीयमिव सेतुबन्धनम् ॥ ८.३४ ॥
 उत्तरन्ति विनिर्कीर्यं पल्लवं गाढपङ्क्तमतिवाङ्मितातपाः ।
 दंष्ट्रिणो वनवराडयूथपा दृष्टमङ्गुरभिसाङ्कुरा एव ॥ ८.३५ ॥
 ओष वृक्षशिखरे कृतास्पदो जातउपरसगौरमण्डलः ।
 डीयमानमडरत्ययातपं पीवरोरु पिबतीव बर्हिणः ॥ ८.३६ ॥
 पूर्वभागातिमिरप्रवृत्तिभिर्व्यक्तपङ्कुमिव जातमेकतः ।
 भं हृतातपजलं विवस्वता भाति किञ्चिद्विव शेषवत्सरः ॥ ८.३७ ॥
 आविशदभिरुज्जङ्गलां मृगैर्मूलसेकसरसैश्च वृक्षकैः ।
 आश्रमाः प्रविशदग्निघेनवो भिन्नति श्रियमुदीरिताग्रयः ॥ ८.३८ ॥
 बह्मकोशमपि तिष्ठति क्षणं सावशेषविवरं कुशेशयम् ।
 षट्पदाय वसतिं ग्रीहीष्यते प्रीतिपूर्वमिव दातुमन्तरम् ॥ ८.३९ ॥
 दूरमग्नपरिमेयरश्मिना वारुणी दिगुरुणेन भानुना ।
 भाति केसरवतेव मण्डिता बन्धुजुवतिलकेन कन्यका ॥ ८.४० ॥
 सामभिः सडयराः सडस्रशः स्यन्न्नाश्रुदृढयङ्गमस्वरैः ।
 भानुमग्निपरिकीर्णतेजसं संस्तुवन्ति किरणोष्मपायिनः ॥ ८.४१ ॥
 सोऽयमानतशिरोधरैर्ल्यैः कर्णायामरविघट्टितेक्ष्णैः ।
 अस्तमेति युगलुङ्गकेसरैः सन्निधाय द्विवसं मण्डोदधौ ॥ ८.४२ ॥
 भं प्रसुप्तमिव संस्थिते रवौ तेजसो मडतं दृष्ट्वा गतिः ।
 तत्प्रकाशयति यावद्दुर्गतं भीलनाय भलु तावत्तश्च्युतम् ॥ ८.४३ ॥
 सन्ध्ययाप्यनुगतं रवेर्वर्षुर्न्धमस्तशिखरे समर्पितम् ।
 येन पूर्वमुदये पुरस्कृता नानुयास्यति कथं तमापदि ॥ ८.४४ ॥
 रक्तपीतकपिशाः पयोमुयां कोटयः कुटिलकेशि भान्त्यमूः ।
 द्रक्ष्यसि त्वमिति सन्ध्ययानया वर्तिकाभिरिव साधुमण्डिताः ॥ ८.४५ ॥
 सिङ्गकेसरसटासु लूभृतां पल्लवप्रसविषु द्रुमेषु य ।
 पश्य धातुशिखरेषु भानुना संविभक्तमिव सान्ध्यमातपम् ॥ ८.४६ ॥
 अद्रिशजतनये तपस्विनः पावनाम्भुविङ्मिताञ्जलिङ्कियाः ।
 ब्रह्म गूढमभिसन्ध्यमादृताः शुद्धये विधिविदो गृणान्त्यमी ॥ ८.४७ ॥

તન્મુહૂર્તમનુમન્તુમર્હસિ પ્રસ્તુતાય નિયમાય મામપિ ।
 ત્વાં વિનોદનિપુણઃ સખીજનો વલ્ગુવાદિનિ વિનોદયિષ્યતિ ॥ ૮.૪૮ ॥
 નિર્વિભુજ્ય દશનચ્છદં તતો વાચિ ભર્તુરવધીરણાપરા ।
 શૈલરાજતનયા સમીપગામાલલાપ વિજયામહેતુકમ્ ॥ ૮.૪૯ ॥
 ઇશ્વરોડપિ દિવસાત્યયોચિતં મન્નપૂર્વમનુતસ્થિવાન્વિધિમ્ ।
 પાર્વતીમવચનામસૂચયા પ્રત્યુપેત્ય પુનરાહ સસ્મિતમ્ ॥ ૮.૫૦ ॥
 મુગ્ધ કોપમનિમિત્તકોપને સન્ધયા પ્રણમિતોડસ્મિ નાન્યયા ।
 કિં ન વેત્સિ સહધર્મચારિણં ચક્રવાકસમવૃત્તિમાત્મનઃ ॥ ૮.૫૧ ॥
 નિર્મિતેષુ પિતૃષુ સ્વયમ્ભુવા યા તનુઃ સુતનુ પૂર્વમુજ્જિતા ।
 સેયમસ્તમુદ્યં ચ સેવતે તેન માનિનિ મમાત્ર ગૌરવમ્ ॥ ૮.૫૨ ॥
 તામિમાં તિમિરવૃદ્ધિપીડિતાં શૈલરાજતનયેડધુના સ્થિતામ્ ।
 એકતસ્તટતમાલમાલિનીં પશ્ય ધાતુરસનિમ્નગામિવ ॥ ૮.૫૩ ॥
 સાન્ધ્યમસ્તમિતશેષમાતપં રક્તલેખમપરા બિભર્તિ દિક્ ।
 સામ્પ્રાયવસુધા સશોણિતં મણ્ડલાગ્રમિવ તિર્યગુજ્જિતમ્ ॥ ૮.૫૪ ॥
 યામિનીદિવસસન્ધિસમ્ભવે તેજસિ વ્યવહિતે સુમેરુણા ।
 એતદન્ધતમસં નિરઙ્કુશં દિક્ષુ દીર્ઘનયને વિજૃમ્ભતે ॥ ૮.૫૫ ॥
 નોર્ધ્વમીક્ષણગતિર્ન યાપ્યધો નાભિતો ન પુરતો ન પૃષ્ઠતઃ ।
 લોક એષ તિમિરૌઘવેષિતો ગર્ભવાસ ઇવ વર્તતે નિશિ ॥ ૮.૫૬ ॥
 શુદ્ધમાવિલમવસ્થિતં ચલં વક્રમાર્જવગુણાન્વિતં ચ યત્ ।
 સર્વમેવ તમસા સમીકૃતં ધિઝ્મહત્વમસતાં હૃતાન્તરમ્ ॥ ૮.૫૭ ॥
 નૂનમુન્નમતિ યજ્વનાં પતિઃ શાર્વરસ્ય તમસો નિષિદ્ધયે ।
 પુણ્ડરીકમુખિ પૂર્વદિઙ્મુખં કૈતકૈરિવ રજોભિરાવૃતમ્ ॥ ૮.૫૮ ॥
 મન્દરાન્તરિતમૂર્તિના નિશા લક્ષ્યતે શશભૃતા સતારકા ।
 ત્વં મયા પ્રિયસખીસમાગતા શ્રોષ્યતેવ વચનાનિ પૃષ્ઠતઃ ॥ ૮.૫૯ ॥
 રુદ્ધનિર્ગમનમા દિનક્ષયાત્પૂર્વદૃષ્ટતનુચન્દ્રિકાસ્મિતમ્ ।
 એતદુદ્ગિરતિ ચન્દ્રમણ્ડલં દિગ્રહસ્યમિવ રાત્રિયોદિતમ્ ॥ ૮.૬૦ ॥
 પશ્ય પકવકૃલિનીકૃલત્વિષા બિમ્બલાગ્નિતવિચત્સરોડમ્ભસા ।

विप्रकृष्टविवरं डिमांशुना यङ्वाकमिथुनं विडम्ब्यते ॥ ८.६१ ॥

शङ्खमोषधिपतेर्नवोदयाः कर्णपूरयनाकृते तव ।

अप्रगल्भयवसूयिकीमलाश्छेतुमग्रनभसम्पुटैः कराः ॥ ८.६२ ॥

अङ्गुलीभिरिव केशसञ्चयं सन्निगृह्य तिमिरं मरीचिभिः ।

कुण्डमलीकृतसरोजलोचनं युग्मतीव रजनीमुपं शशी ॥ ८.६३ ॥

पश्य पार्वति नवेन्दुरश्मिभिः सामिभिन्नतिमिरं नभस्तलम् ।

लक्ष्यते द्विरदभोगदूषितं सम्प्रसीददिव मानसं सरः ॥ ८.६४ ॥

रक्तभावमपलाय यन्द्रमा जात ओष परिशुद्धमाडलः ।

विडिया न भलु कालदोषजा निर्मलप्रकृतिषु स्थिरोदया ॥ ८.६५ ॥

उन्नतेषु शशिनः प्रभा स्थिता निम्नसंश्रयपरं निशातमः ।

नूनमात्मसदृशी प्रकल्पिता वेधसेड गुणदोषयोगतिः ॥ ८.६६ ॥

यन्द्रपादजनितप्रवृत्तिभिश्चन्द्रकान्तजलभिन्दुभिर्गिरिः ।

मेभलातरुषु निद्रितानमूनभोधयत्यसमये शिभाङ्गिनः ॥ ८.६७ ॥

कल्पवृक्षशिखरेषु सम्प्रति प्रस्फुरद्भिरिव पश्य सुन्दरि ।

डारयष्टिगणनामिवांशुभिः कर्तुमागतकुतूहलः शशी ॥ ८.६८ ॥

उन्नतावनतभाववत्तया यन्द्रिका सतिमिरा गिरेरियम् ।

भक्तिभिर्बहुविधाभिरर्पिता भाति भूतिरिव मत्तदन्तिनः ॥ ८.६९ ॥

अेतदुच्छ्वसितपीतमैन्दवं वोढुमक्षममिव प्रभारसम् ।

मुक्तपट्पदविरावमञ्जसा बिधते कुमुदमा निभन्धनात् ॥ ८.७० ॥

पश्य कल्पतरुलम्बि शुद्धया ज्योत्स्नया जनितउपसंशयम् ।

भारते यलति यङ्गिडेवलं व्यज्यते विपरिवृत्तमंशुकम् ॥ ८.७१ ॥

शङ्खमङ्गुलिभिरुद्धृतैरधः शाभिनां पतितपुष्पपेशलैः ।

पत्रजर्जरशशिप्रभालवैरेभिरुत्तययितुं तवालकान् ॥ ८.७२ ॥

ओष यारुमुष्मि योगतारया युज्यते तरलभिम्बया शशी ।

साध्वसादुपगतप्रकम्पया कन्ययेव नवदीक्षया वरः ॥ ८.७३ ॥

पाकभिन्नशरकाङ्गौरयोरुल्लसन्नतिकृतिप्रसन्नयोः ।

रोडतीव तव गङ्गलेभयोश्चन्द्रभिम्बनिडिताक्षिण यन्द्रिका ॥ ८.७४ ॥

लोडितार्कमणिभाजनापितं कल्पवृक्षमधु बिभ्रती स्वयम् ।
 त्वामिथं स्थितिमतीमुपस्थिता गन्धमादनवनाधिदेवता ॥ ८.७५ ॥
 आर्द्रकैसरसुगन्धि ते मुष्णं भृत्तरक्तनयनं स्वभावतः ।
 अत्र लब्धवसतिर्गुणान्तरं किं विलासिनि मधः करिष्यति ॥ ८.७६ ॥
 मान्यभाक्तिरथवा सप्तीजनः सेव्यतामिदमनङ्गदीपनम् ।
 धृत्युदारमभिधाय शङ्कुरस्तामपाययत पानमम्बिकाम् ॥ ८.७७ ॥
 पार्वती तद्गुपयोगसम्भवां विडियामपि सतां मनोहराम् ।
 अप्रतर्क्यविधियोगनिर्मितामाम्रतेव सलकारतां ययौ ॥ ८.७८ ॥
 तत्क्षणां विपरिवर्तितद्विद्योर्नेष्यतोः शयनमिच्छरागयोः ।
 सा बभूव वशवर्तिनी द्वयोः शूलिनः सुवदना मधस्य च ॥ ८.७९ ॥
 धूर्णमाननयनं स्मलत्तथं स्वेदिभिन्दुमदकारास्मितम् ।
 आननेन न तु तावदीश्वरश्चक्षुषा चिरमुमामुष्णं पपौ ॥ ८.८० ॥
 तां विलम्बितपनीयमेभलामुद्रञ्जघनभारदुर्व्रताम् ।
 ध्यानसम्भृतविभूतिरीश्वरः प्राविशन्मणिशिलागृहं रजः ॥ ८.८१ ॥
 तत्र हंसधवलोत्तरच्छदं जाल्वीपुलिनयारुदर्शनम् ।
 अथ्यशेत शयनं प्रियासम्भः शारदाभ्रमिव रोडिणीपतिः ॥ ८.८२ ॥
 क्लिष्टकेशमवलुप्तयन्त्रं व्यत्ययार्पितनभं समत्सरम् ।
 तस्य तच्छिष्टरमेभलागुणं पार्वतीरतमभून्न तृप्तये ॥ ८.८३ ॥
 केवलं प्रियतमादयालुना ज्योतिषामवनतासु पङ्क्तिषु ।
 तेन तत्परिगृहीतवक्षसा नेत्रमीलनकुतूहलं कृतम् ॥ ८.८४ ॥
 स व्यबुध्यत बुधस्तवोचितः शतकुम्भकमलाकरैः समम् ।
 मूर्च्छनापरिगृहीतकैशिकैः किन्नरैरुषसि गीतमङ्गलः ॥ ८.८५ ॥
 तौ क्षणं शिथिलितोपगूढनौ दम्पती यलितमानसोर्भयः ।
 पद्मभेदपिशुनाः सिधेविरे गन्धमादनवनान्तमारुताः ॥ ८.८६ ॥
 उरुमूलनभमार्गाराजिभिस्तत्क्षणां धृतविलोचनो हरः ।
 वाससः प्रशिथिलस्य संयमं कुर्वतीं प्रियतमामवारयत् ॥ ८.८७ ॥
 स प्रजागरकषायलोचनं गाढदन्तपदताडिताधरम् ।
 आकुलालकमरंस्त रागवान्प्रेक्ष्य भिन्नतिलकं प्रियामुभम् ॥ ८.८८ ॥

तेन भङ्गिविषमोत्तरच्छदं मध्यपिण्डितविसूत्रमेभलम् ।
 निर्मलेऽपि शयनं निशात्यये नोज्जितं यरारागलाञ्छितम् ॥ ८.८८ ॥
 स प्रियामुभरसं दिवानिशं उर्षवृद्धिजननं सिषेविषुः ।
 दर्शनप्राप्तिनामदृश्यतामाजगाम विजयानिवेदनात् ॥ ८.८९ ॥
 समदिवसनिशीथं सङ्गिनस्तत्र शम्भोः
 शतमगमदूतूनां साग्रमेका निशेव ।
 न तु सुरतसुप्तेषु छिन्नतृषणो बभूव
 ज्वलनं ध्रुव समुद्रान्तर्गतस्तज्जलेषु ॥ ८.९० ॥
 एति श्रीकालिदासकृतौ कुमारसम्भवे मडाकाव्ये
 उमासुरतवर्णनं नामाष्टमः सर्गः सम्पूर्णः ॥ ८ ॥

सर्गः ८ - कैलासगमनं

तथाविधेऽनङ्गरसप्रसङ्गे
 मुभारविन्दे मधुपः प्रियायाः ।
 सम्भोगवेश्म प्रविशन्तमन्त-
 र्दृष्ट्वा पारावतमेकमीशः ॥ ८.९१ ॥
 सुकान्तकान्तामणितानुकारं
 कूजन्तमाधूर्णितरक्तनेत्रम् ।
 प्रस्फुरितोन्नम्रविनम्रकण्ठं
 मुहुर्मुहुर्न्यञ्चितयारुपुच्छम् ॥ ८.९२ ॥
 विशृङ्खलं पक्षतियुग्मभीषद्-
 दधानमानन्दगतिं मदेन ।
 शुभांशुवर्णं जटिलाग्रपाद-
 मितस्ततो मण्डलकैश्चरन्तम् ॥ ८.९३ ॥
 रतिद्वितीयेन मनोभवेन
 दुर्धयात्सुधाया प्रविगाह्यमानात् ।
 तं वीक्ष्य केनस्य ययं नवोत्थ-
 मिवाव्यनन्दत्क्षणाभिन्दुमौलिः ॥ ८.९४ ॥

તસ્થાકૃતિં કામપિ વીક્ષ્ય
દિવ્યામન્તર્ભવશ્છદ્યવિહંગમગ્નિમ્ ।
વિચિન્તયન્સંવિવિદે સ દેવો
ભૂભંગ્ગભીમશ્ચ રુષા બભૂવ ॥ ૯.૫ ॥

સ્વરુપમાસ્થાય તતો હુતાશ-
સ્ત્રસન્વલત્કમ્ કૃતાઞ્જલિઃ સન્ ।
પ્રવેપમાનો નિતરાં સ્મરારિમિદં
વયો વ્યક્તમથાધ્યુવાચ ॥ ૯.૬ ॥

અસિ ત્વમેકો જગતામધીશઃ
સ્વર્ગૌકસાં ત્વં વિપદો નિહંસિ ।
તતઃ સુરેન્દ્રપ્રમુખાઃ પ્રભો ત્વા-
મુપાસતે દૈત્યવરૈર્વિધૂતાઃ ॥ ૯.૭ ॥

ત્વયા પ્રિયાપ્રેમવશંવદેન
શતં વ્યતીયે સુરતાદૃતૂનામ્ ।
રહઃ સ્થિતેન ત્વદવીક્ષણાર્તો
દૈન્યં પરં પ્રાપ્ત સુરૈઃ સુરેન્દ્રઃ ॥ ૯.૮ ॥

ત્વદીયસેવાવસરપ્રતીક્ષે-
રભ્યર્થિતઃ શક્રમુખૈઃ સુરૈસ્ત્વામ્ ।
ઉપાગતોઽન્વેષ્ટુમહં વિહંગ-
રુપેણ વિદ્મસમયોચિતેન ॥ ૯.૯ ॥

ઇતિ પ્રભો ચેતસિ સમ્પ્રધાર્ય
તન્નોઽપરાધં ભગવન્ ક્ષમસ્વ ।
પરાભિભૂતા વદ કિં ક્ષમન્તે
કાલાતિપાતં શરણાર્થિનોઽમી ॥ ૯.૧૦ ॥

પ્રભો પ્રસીદાશુ સુજાત્મપુત્રં
યં પ્રાપ્ય સેનાન્યમસૌ સુરેન્દ્રઃ ।
સ્વર્લોકલક્ષ્મીપ્રભુતામવાપ્ય
જગત્ત્રયં પાતિ તવ પ્રસાદાત્ ॥ ૯.૧૧ ॥

સ શકુરસ્તામિતિ જાતવેદો
વિજ્ઞાપનામર્થવર્તી નિશમ્ય ।

अभूत्प्रसन्नः परितोषयन्ति
गीर्भिर्गिरिशा रुचिराभिरीशम् ॥ ८.१२ ॥

प्रसन्नयेता मदनान्तकारः
स तारकारेर्जयिनो भवाय ।
शङ्कस्य सेनाधिपतेर्जयाय
व्ययिन्तयय्येतसि भावि किञ्चित् ॥ ८.१३ ॥

युगान्तकालाग्निमिवाविषड्यं
परिच्युतं मन्मथरङ्गमङ्गात् ।
रतान्तरेतः स छिरण्यरेत-
स्यथोर्ध्वरेतास्तदभोगमाधात् ॥ ८.१४ ॥

अथोष्णबाष्पानिलदूषितान्तं
विशुद्धमादर्शमिवात्मदेहम् ।
भभार भूम्ना सडसा पुरारि-
रेतः परिक्षेपकुवर्णमग्निः ॥ ८.१५ ॥

त्वं सर्वभक्षो भव भीमकर्मा
कुष्ठाभिभूतोऽनल धूमगर्भः ।
धत्थं शशापाद्रिसुता दुताशं
रुष्टा रतानन्दसुभस्य भङ्गात् ॥ ८.१६ ॥

दक्षस्य शापेन शशी क्षयीव
प्लुष्टो छिमेनेव सरोजकोशः ।
वडन्विरुपं वपुरुग्ररेत-
श्चयेन वह्निः किल निर्जगाम ॥ ८.१७ ॥

स पावकालोकरुषा विलक्षां
स्मरत्रपास्मेरविनम्रवक्त्राम् ।
विनोदयामास गिरीन्द्रपुत्रीं
भृङ्गारगर्भैर्मधुरैर्वयोभिः ॥ ८.१८ ॥

उरो विकीर्णा धनधर्मतोयै
नेत्राञ्जनाङ्गु लृट्यप्रियायाः ।
द्वितीयकौपीनयलाञ्जलेना
उरन्भुजेन्दोरकलङ्गिनोऽस्याः ॥ ८.१९ ॥

મન્દેન ખિન્નાડ્ગુલિના કરેણ
કમ્પેણ તસ્યા વદનારવિન્દાત્ ।
પરામૃશન્ધર્મજલં જહાર
હરઃ સહેલં વ્યજનાનિલેન ॥ ૯.૨૦ ॥

રતિશ્વથં તત્કબરીકલાપ-
મંસાવસક્તં વિગલત્પ્રસૂનમ્ ।
સ પારિજાતોદ્ભવપુષ્પમથ્યા
સ્ત્રજા બબન્ધામૃતમૂર્તિમૌલિઃ ॥ ૯.૨૧ ॥

કપોલપાલ્યાં મૃગનાભિચિત્ર
પત્રરાવલીમિન્દુમુખઃ સુમુખ્યાઃ ।
સ્મરસ્ય સિદ્ધસ્ય જગદ્ભિમોહ
મન્ત્રાક્ષરશ્રેણિમિવોલ્લિલેખ ॥ ૯.૨૨ ॥

રથસ્ય કર્ણાવભિ તન્મુખસ્ય
તાટકુચકદ્ધિતયં ન્યધાત્સઃ ।
જગજ્જિગીષુર્વિષમેષુરેષ
ધ્રુવં યમારોહતિ પુષ્પચાપઃ ॥ ૯.૨૩ ॥

તસ્યાઃ સ કણ્ઠે પિહિતસ્તનાગ્રાં
ન્યધત્ત મુક્તાકુલહારવલ્લીમ્ ।
યા પ્રાપ મેરુદ્ધિતયસ્ય મૂર્ધ્નિ
સ્થિતસ્ય ગાડ્ગૌઘયુગસ્ય લક્ષ્મીમ્ ॥ ૯.૨૪ ॥

નખવ્રણશ્રેણિવરે બબન્ધ
નિતમ્બભિમ્બે રશનાકલાપમ્ ।
ચલસ્વચેતોમૃગબન્ધનાય
મનોભુવઃ પાશમિવ સ્મરારિઃ ॥ ૯.૨૫ ॥

ભાલેક્ષણાગ્રૌ સ્વયમગ્જનં સ
ભડ્ક્ત્વા દૃશોઃ સાધુ નિવેશ્ય તસ્યાઃ ।
નવોત્પલાક્ષ્યાઃ પુલકોપગૂઢે
કણ્ઠે વિનીલેડ્ગુલિમુજ્જઘર્ષ ॥ ૯.૨૬ ॥

અલક્તકં પાદસરોરુહાગ્રે

સરોરુહાક્ષ્યાઃ કિલ સન્નિવેશ્ય ।

સ્વમૌલિગડ્ગાસલિલેન હસ્તા

રુણત્વમક્ષાલયદિન્દુચૂડઃ ॥ ૯.૨૭ ॥

ભસ્માનુલિપ્તે વપુષિ સ્વકીયે

સહેલમાદર્શતલં વિમૃજ્ય ।

નેપથ્યલક્ષ્મ્યાઃ પરિભાવનાર્થ

મદર્શયજ્જીવિતવલ્લભાં સઃ ॥ ૯.૨૮ ॥

પ્રિયેણ દત્તે મણિદર્પણે સા

સમ્ભોગચિહ્નં સ્વવપુર્વિભાવ્ય ।

ત્રપાવતી તત્ર ધનાનુરાગં

રોમાઞ્ચદમ્ભેન બહિર્ભભાર ॥ ૯.૨૯ ॥

નેપથ્યલક્ષ્મીં દયિતોપકલ્પમાં

સસ્મેરમાદર્શતલે વિલોક્ત્ય ।

અમંસ્ત સૌભાગ્યવતીષુ ધુર્ય

માત્માનમુદ્ધૂતવિલક્ષભાવા ॥ ૯.૩૦ ॥

અન્તઃ પ્રવિશ્યાવસરેઽથ તત્ર

સ્નિગ્ધે વયસ્યે વિજયા જયા ચ ।

સુસમ્પદોપાયરતાં કલાના

મઙ્ગે સ્થિતાં તાં શશિખણ્ડમૌલેઃ ॥ ૯.૩૧ ॥

વ્યધુર્બહિર્મડ્ગલગાનમુચ્ચૈ

વૈતાલિકાશ્ચિત્રચરિત્રચારુ ।

જગુશ્ચ ગન્ધર્વગણાઃ સશઙ્ખ

સ્વનં પ્રમોદાય પિનાકપાણેઃ ॥ ૯.૩૨ ॥

તતઃ સ્વસેવાવસરે સુરાણાં

ગણાંસ્તદાલોકનતત્પરાણામ્ ।

દ્વારિ પ્રવિશ્ય પ્રણતોઽથ નન્દી

નિવેદયામાસ કૃતાઞ્જલિઃ સન્ ॥ ૯.૩૩ ॥

મહેશ્વરો માનસરાજહંસીં

કરે દધાનસ્તનયાં હિમાદ્રેઃ ।

સમ્ભોગલીલાલયતઃ સહેલં

उरो बहिस्तानभि निर्जगाम ॥ ८.३४ ॥

कुमान्मलेन्द्रप्रमुखाः प्रणोमुः

शिरोनिबद्धाञ्जलयो मलेशम् ।

प्रावेयशैवाधिपतेस्तनूजं

देवीं य लोकत्रयमातरं ते ॥ ८.३५ ॥

यथागतं तान्विबुधान्विसृज्य

प्रसाद्य मानङ्गियया प्रतस्थे ।

स नन्दिना दत्तभुजोऽधिरुध्य

वृषं वृषाङ्गुः सङ्ग शैलपुत्र्या ॥ ८.३६ ॥

मनोतिवेगेन ककुभता स

प्रतिष्ठमानो गगनाध्वनोऽन्तः ।

वैमानिकैः साञ्जलिभिर्विवन्दे

विडारलेलागतिभिर्गिरीशः ॥ ८.३७ ॥

स्वर्वाङ्गिनीवारिविडारयारी

रतान्तनारीश्रमशान्तिकारी ।

तौ पारिजातप्रसवप्रसङ्गो

मरुत्सिषेवे गिरीजागिरीशौ ॥ ८.३८ ॥

पिनाकिनापि स्फुटिकायलेन्द्रः

डैलासनामा कलिताम्बरान्शः ।

धृतार्धसोमोऽद्भुतभोगिभोगो

विभूतिधारी स्व षव प्रपेदे ॥ ८.३९ ॥

विलोड्य यत्र स्फुटिकरय भित्तौ

सिद्धाङ्गनाः स्वं प्रतिबिम्बमारात् ।

भ्रान्त्या परस्या विमुग्धीभवन्ति

प्रियेषु मानग्रहिला नमत्सु ॥ ८.४० ॥

सुबिम्बितस्य स्फुटिकांशुगुप्ते

श्चन्द्रस्य चिह्नप्रकरः करोति ।

गौर्यार्पितस्येव रसेन यत्र

कस्तूरिकायाः शकलस्य लीलाम् ॥ ८.४१ ॥

यदीयभित्तौ प्रतिबिम्बिताङ्ग
मात्मानमालोक्ष्य रुषा करीन्द्राः ।
भक्तान्यकुम्भिभ्रमतोऽतिभीम
दन्ताभिघातव्यसनं वडन्ति ॥ ८.४२ ॥

निशासु यत्र प्रतिबिम्बितानि
ताराकुलानि स्फुटिकालयेषु ।
दृष्ट्वा रतान्तथ्युततारुडार
युक्ताभ्रमं बिभ्रति सिद्धवध्वः ॥ ८.४३ ॥

नभश्चरीमार्डनर्दपणश्रीः
सुधानिधिर्मूर्धनि यस्य तिष्ठन् ।
अनर्ध्ययूडामणितामुपैति
शैलाधिनाथस्य शिवालथस्य ॥ ८.४४ ॥

समीयिवांसो रडसि स्मरार्ता
रिरेसवो यत्र सुराः प्रियाभिः ।
अेकाकिनोऽपि प्रतिबिम्बभाजो
विभ्रान्ति भूयोभिरिवान्विताः स्वैः ॥ ८.४५ ॥

देवोऽपि गौर्या सल यन्द्रमौलि
र्यदृच्छया स्फुटिकशैलशृङ्गे ।
शृङ्गारयेष्टाभिरनारताभि
र्मनोडराभिर्युडरश्मिराय ॥ ८.४६ ॥

देवस्य तस्य स्मरसूदनस्य
उस्तं समालिङ्ग्य सुविभ्रमश्रीः ।
सा नन्दिना वेत्रभृतोपदिष्ट
मार्गा पुरोगेण कलं यथाल ॥ ८.४७ ॥

यलच्छिभाग्रो विकटाङ्गभङ्गः
सुदन्तुरः शुक्लसुतीक्ष्णतुण्डः ।
भ्रुवोपदिष्टः स तु शङ्करेण
तस्या विनोदाय ननर्त भृङ्गी ॥ ८.४८ ॥

कण्ठस्थलीलोलकपालमाला
दंष्ट्राकरालाननमभ्यनृत्यत् ।

પ્રીતેન તેન પ્રભુણા નિયુક્તા
 કાલી કલત્રસ્ય મુદે પ્રિયસ્ય ॥ ૯.૪૯ ॥
 ભયકુરૌ તૌ વિકટં નદન્તૌ
 વિલોક્ય બાલા ભયવિહ્વાડ્ગી ।
 સરાગમુત્સડ્ગમનડ્ગશત્રો
 ગર્ઘિ પ્રસહ્ય સ્વયમાલિલિડ્ગ ॥ ૯.૫૦ ॥
 ઉત્તુડ્ગપીનસ્તનપિણ્ડપીડં
 સસમ્ભ્રમં તત્પરિરમ્ભમીશઃ ।
 પ્રપથ સથ પુલકોપગૂઢઃ
 સ્મરેણ રુઢપ્રમદો મમાદ ॥ ૯.૫૧ ॥
 ઇતિ ગિરિતનુજાવિલાસલીલા
 વિવિધવિભડ્ગિભિરેષ તોષિતઃ સન્ ।
 અમૃતકરશિરોમણિર્ગિરીન્દ્રે
 કૃતવસતિર્વશિભિર્ગર્ભૈર્નનન્દ ॥ ૯.૫૨ ॥
 ઇતિ શ્રીકાલિદાસકૃતૌ કુમારસમ્ભવે મહાકાવ્યે
 કૈલાસગમનં નામ નવમઃ સર્ગઃ સમ્પૂર્ણઃ ॥ ૯ ॥

સર્ગઃ ૧૦ - કુમારોત્પત્તિઃ

આસસાદ સુનાસીરં સદસિ ત્રિદશૈઃ સહ ।
 એષ ત્રૈયમ્બકં તીવ્રં વહન્વહ્નિમંહન્મહઃ ॥ ૧૦.૧ ॥
 સહસ્રેણ દૃશામીશો કુત્સિતાડ્ગં ચ સાદરમ્ ।
 દુર્દર્શનં દદર્શાગ્નિં ધૂમ્રધૂમિતમણ્ડલમ્ ॥ ૧૦.૨ ॥
 દૃષ્ટ્વા તથાવિધં વહ્નિમિન્દ્રઃ ક્ષુબ્ધેન ચેતસા ।
 વ્યચિન્તયચ્ચિરં કિઞ્ચિત્કન્દર્પદ્વેષિરોષજમ્ ॥ ૧૦.૩ ॥
 સ વિલક્ષ્યમુખૈર્દૈર્વીક્ષ્યમાણઃ ક્ષણં ક્ષણમ્ ।
 ઉપાવિશત્સુરેન્દ્રેણાદિદં સાદરમાસનમ્ ॥ ૧૦.૪ ॥
 હવ્યવાહ ! ત્વયાસાદિ દુર્દર્શયં દશા કુતઃ ।
 ઇતિ પૃષ્ઠઃ સુરેન્દ્રેણ સ નિઃશ્વસ્ય વયોડવદત્ ॥ ૧૦.૫ ॥

અનતિકમણીયાત્તે શાસનાત્સુરનાયક ।
 પારાવત વપુઃ પ્રાપ્ય વેપમાનોડતિસાધ્વસાત્ ॥ ૧૦.૬ ॥
 અભિગૌરિ રતાસક્તં જગામાહ મહેશ્વરમ્ ।
 કાલસ્યેવ સ્મરારાતેઃ સ્વં રુપમહમાસદમ્ ॥ ૧૦.૭ ॥
 દૃષ્ટ્વા છન્નવિહંગં માં સુહૃં વિજ્ઞાય જમ્ભભિત્ ।
 જવલદ્ભાવાનલે હોતું કોપનો મામમન્યત ॥ ૧૦.૮ ॥
 વયોભિર્મધુરૈઃ સાર્થૈર્વનમ્નેષા મયા સ્તુતઃ ।
 પ્રીતિમાનભવદેવઃ સ્તોત્રં કસ્ય ન તુષ્ટયે ॥ ૧૦.૯ ॥
 શરાણ્યઃ સકલત્રાતા મામત્રાયત શકુરઃ ।
 કોધાગ્રેજર્વલતો ગ્રાસાત્રાસતો દુર્નિવારતઃ ॥ ૧૦.૧૦ ॥
 પરિહૃત્ય પરીરમ્ભરભસં દુહિતુર્ગિરેઃ ।
 કામકેલિરસોત્સેકાદ્ વ્રીડયા વિરરામ સઃ ॥ ૧૦.૧૧ ॥
 રડગભડગચ્યુતં રેતસ્તદામોઘં સુદુર્વહમ્ ।
 ત્રિજગદ્દાહકં સઘો મદ્વિગ્રહમધિ ન્યધાત્ ॥ ૧૦.૧૨ ॥
 દુર્વિષહ્યેષા તેનાહં તેજસા દહનાત્મના ।
 નિર્દગ્ધમાત્મનો દેહં દુર્વહં વોદુમક્ષમઃ ॥ ૧૦.૧૩ ॥
 રૌદ્રેષા દહ્યમાનસ્ય મહસાતિમહીયસા ।
 મમ પ્રાણપરિત્રાણપ્રગુણો ભવ વાસવ ! ॥ ૧૦.૧૪ ॥
 ઇતિ શ્રુત્વા વયો બન્ધેઃ પરિતાપોપશાન્તયે ।
 હેતું વિચિન્તયામાસ મનસા વિબુધેશ્વરઃ ॥ ૧૦.૧૫ ॥
 તેજોદગ્ધાનિ ગાત્રાણિ પાણિનાસ્ય પરામૃશન્ ।
 કિંચ્ચિત્કૃપીટયોનિં તં દિવસ્યતિરભાષત ॥ ૧૦.૧૬ ॥
 પ્રીતઃ સ્વાહાસ્વધાહન્તકારૈઃ પ્રીણયસે સ્વયમ્ ।
 દેવાન્પિતૃન્મનુષ્યાંસ્ત્વમેકસ્તેષાં મુખં યતઃ ॥ ૧૦.૧૭ ॥
 ત્વયિ જુહતિ હોતારો હવીંષિ ધ્વસ્તકલ્મષાઃ ।
 ભુજન્તિ સ્વર્ગમેકસ્ત્વં સ્વર્ગપ્રાપ્તૌ હિ કારણમ્ ॥ ૧૦.૧૮ ॥
 હવીંષિ મન્ત્રપૂતાનિ હુતાશ ! ત્વયિ જુહતઃ ।
 તપસ્વિનસ્તપઃસિદ્ધિં યાન્તિ, ત્વં તપસાં પ્રભુઃ ॥ ૧૦.૧૯ ॥

નિધત્સે હુતમર્કાય, સ પર્જન્યોડભિવર્ષતિ ।
 તતોડન્નાનિ, પ્રજાસ્તેભ્યસ્તેનાસિ જગતઃ પિતા ॥ ૧૦.૨૦ ॥
 અન્તશ્ચરોડસિ ભૂતાનાં, તાનિ ત્વત્તો ભવન્તિ ચ ।
 તતો જીવિતભૂતસ્ત્વં જગતઃ પ્રાણદોડસિ ચ ॥ ૧૦.૨૧ ॥
 જગતઃ સકલસ્થાસ્થ ત્વમેકોડસ્યુપકારકૃત્ ।
 કાર્યોપપાદને તત્ર ત્વત્તોડન્યઃ કઃ પ્રગલ્ભતે ? ॥ ૧૦.૨૨ ॥
 અમીષાં સુરસડ્ધાનાં ત્વમેકોડર્થસમર્થને ।
 વિપત્તિરપિ સંશ્વાઘ્યોપકારપ્રતિનોડનલ ॥ ૧૦.૨૩ ॥
 દેવી ભાગીરથી પૂર્વ ભક્ત્યાસ્માભિઃ પ્રતોષિતા ।
 નિમજ્જતસ્તવોદીર્ણ તાપં નિર્વાપયિષ્યતિ ॥ ૧૦.૨૪ ॥
 ગડ્ગાં તદ્ગચ્છ મા કાર્ષીં વિલમ્બં હવ્યવાહન ।
 કાર્યેષ્વવશ્યકાર્યેષુ સિદ્ધયે ક્ષિપ્રકારિતા ॥ ૧૦.૨૫ ॥
 શમ્ભોરમ્ભોમયી મૂર્તિઃ સૈવ દેવી સુરાપગા ।
 ત્વત્તઃ સ્મરદ્વિષો બીજં દુર્ધરં ધારયિષ્યતિ ॥ ૧૦.૨૬ ॥
 ઇત્યુદીર્યં સુનાસીરો વિરરામ, સ ચાનલઃ ।
 તદ્વિસૃષ્ટસ્તમાપૃચ્ચ્ય પ્રતસ્થે સ્વર્ધુનીમભિ ॥ ૧૦.૨૭ ॥
 હિરણ્યરેતસા તેન દેવી સ્વર્ગાતરડ્ગિણી ।
 તીર્ણાધ્વના પ્રપેદે સા નિઃશેષકલેશનાશિની ॥ ૧૦.૨૮ ॥
 સ્વર્ગારોહણનિઃશ્રેણિર્મોક્ષમાર્ગાધિદેવતા ।
 ઉદારદુરિતોદ્ધારહારિણી દુર્ગતારિણી ॥ ૧૦.૨૯ ॥
 મહેશ્વરજટાજૂટવાસિની, પાપનાશિની ।
 સરાગાન્વયનિર્વાણકારિણી, ધર્મધારિણી ॥ ૧૦.૩૦ ॥
 વિષ્ણુપાદોદકોદ્ભૂતા, બ્રહ્મલોકાદુપાગતા ।
 ત્રિભિઃ સ્ત્રોતોભિરશ્રાન્તં પુનાના ભુવનત્રયમ્ ॥ ૧૦.૩૧ ॥
 જાતવેદસમાયાન્તમૂર્મિહસ્તૈઃ સમુત્થિતૈઃ ।
 આજુહાવાર્યસિદ્ધ્યૈ તં સુપ્રસાદધરેવ સા ॥ ૧૦.૩૨ ॥
 સમ્મિલદ્ભિર્મરાલૈઃ સા કલં કૂજદ્ભિરુન્મદૈઃ ।

ददे श्रेयांसि दुःखानि निहन्मीति तमव्यधात् ॥ १०.३३ ॥

कल्लोलैरुद्गतैरवाचीनं तटमभिद्रुतैः ।

प्रीतेव तमभीयाय स्वर्धुनी जातवेदसम् ॥ १०.३४ ॥

अथाव्युपेतस्तापार्तो निमग्नजनलः किल ।

विपदा परिभूताः किं व्यवस्यन्ति विलम्बितुम् ॥ १०.३५ ॥

गङ्गावारिणि कल्याणकारिणि श्रमहारिणि ।

स मग्नो निर्वृतिं प्राप पुण्यभारिणि तारिणि ॥ १०.३६ ॥

तत्र माधेश्वरं धाम सव्यङ्गम उविर्बुजः ।

गङ्गायामुत्तरङ्गायामन्तस्तापविपद्भृति ॥ १०.३७ ॥

कृशानुरेतसो रेतस्यादृते सरिता तथा ।

निश्चङ्गम ततः सौभ्यं उव्यवाडो वल्लभः ॥ १०.३८ ॥

सुधासारैरिवाम्भोभिरभिषिक्तो दुताशनः ।

यथागतं जगामाथ परां निर्वृतिमादधत् ॥ १०.३९ ॥

सा सुदुर्विषलं गङ्गा धाम कामजितो मलत् ।

आदधाना परीतापमवाप व्योमवाहिनी ॥ १०.४० ॥

अडिरार्ता युगान्ताग्नेस्तमानीव शिखाशतैः ।

छित्त्वोष्णानि जलान्यस्या निर्जग्मुर्जलजन्तवः ॥ १०.४१ ॥

तेजसा तेन रौद्रेण तमानि सलिलान्यपि ।

समुद्व्यन्ति यद्गानि दुर्धराणि अमार सा ॥ १०.४२ ॥

जगव्यक्षुषि यद्गंशौ किञ्चिदव्युद्योन्मुपे ।

जग्मुः षट् कृत्तिका माघे मासि स्नातुं सुरापगाम् ॥ १०.४३ ॥

शुभ्रैरभ्रैश्चैरुर्मिशतैः स्वर्गनिवासिनाम् ।

कथयन्तीमिवालोकावगाढा यमनादिकम् ॥ १०.४४ ॥

सुस्नातानां मुनीन्द्राणां अलिकर्मोचितैरलम् ।

अलिः पुष्पोत्तरैः कीर्णतीरां दूर्वाक्षतान्वितैः ॥ १०.४५ ॥

ब्रह्मध्यानपरैर्योगपरैर्ब्रह्मासनस्थितैः ।

योगनिद्रागतैर्योगपट्टबन्धैरुपाश्रिताम् ॥ १०.४६ ॥

પાદાઙ્ગુષ્ઠાગ્રભૂમિસ્થૈઃ સૂર્યસમ્બદ્ધદૃષ્ટિભિઃ ।
 બ્રહ્મર્ષિભિઃ પરં બ્રહ્મ ગૃણદ્ભિરુપસેવિતામ્ ॥ ૧૦.૪૭ ॥
 અથ દિવ્યાં નદીં દેવીમભ્યનન્દન્વિલોક્ય તાઃ ।
 કં નાભિનન્દ્યત્યેષા દૃષ્ટા પીયૂષવાહિની ॥ ૧૦.૪૮ ॥
 ચન્દ્રચૂડામણિર્દેવો યામુદ્રહતિ મૂર્ધનિ ।
 યસ્યા વિલોકનં પુણ્યં શ્રદ્ધૂસ્તા મુદા હૃદિ ॥ ૧૦.૪૯ ॥
 દિવ્યાં વિષ્ણુપદીં દેવીં નિર્વાણપદદેશિનીમ્ ।
 નિર્ધૂતકલ્મષાં મૂર્ધ્ના સુપ્રહ્લાસ્તા વવન્દિરે ॥ ૧૦.૫૦ ॥
 સૌભાગ્યૈઃ ખલુ સુપ્રાપાં મોક્ષપ્રતિભુવં સતીમ્ ।
 ભક્ત્યાત્ર તુષ્ટુવુસ્તાં તાઃ શ્રદ્ધાના દિવોધુનીમ્ ॥ ૧૦.૫૧ ॥
 મુક્તિસ્ત્રીસઙ્ગદૂત્યજ્ઞૈસ્તત્ર તા વિમલૈર્જલૈઃ ।
 પ્રક્ષાલિતમલાઃ સન્નુઃ સુસ્નાતાસ્તપસાન્વિતાઃ ॥ ૧૦.૫૨ ॥
 સ્નાત્વા તત્ર સુલભ્યાયાં ભાગ્યૈઃ પરિપચેલિમૈઃ ।
 ચરિતાર્થ સ્વમાત્માનં બહુ તા મેનિરે મુદા ॥ ૧૦.૫૩ ॥
 કૃશાનુરેતસો રેતસ્તાસામભિકલેવરમ્ ।
 અમોઘં સગ્ધચારાથ સઘો ગઙ્ગાવગાહનાત્ ॥ ૧૦.૫૪ ॥
 રૌદ્રં સુદુર્ધરં ધામ દધાના દહનાત્મકમ્ ।
 પરિતાપમવાપુસ્તા મગ્ના ઇવ વિષામ્બુઘૌ ॥ ૧૦.૫૫ ॥
 અક્ષમા દુર્વહં વોદ્ધુમમ્બુનો બહિરાતુરાઃ ।
 અગ્નિં જ્વલન્તમન્તસ્તા દધાના ઇવ નિર્યયુઃ ॥ ૧૦.૫૬ ॥
 અમોઘં શામ્ભવં બીજં સઘો નઘોજ્જિગતં મહત્ ।
 તાસામભ્યુદરં દીપં સ્થિતં ગર્ભત્વમાગમત્ ॥ ૧૦.૫૭ ॥
 સુજ્ઞા વિજ્ઞાય તા ગર્ભભૂતં તદ્વોદ્ધુમક્ષમાઃ ।
 વિષાદમદધુઃ સઘો ગાઢં ભર્તૃભિયા હ્રિયા ॥ ૧૦.૫૮ ॥
 તતઃ શરવણે સાર્ધં ભયેન ગ્રીડયા ચ તાઃ ।
 તદ્ગર્ભજાતમુત્સૃજ્ય સ્વાન્ ગૃહાનભિનિર્યયુઃ ॥ ૧૦.૫૯ ॥
 તાભિસ્તત્રામૃતકરકલાકોમલં ભાસમાનં
 તદ્વિક્ષિપં ક્ષણમભિનભોગર્ભમભ્યુજ્જિહ્વાનૈઃ ।

स्वैस्तेजोभिर्दिनपतिशतस्पर्धमानैरमानै
 र्वङ्कत्रैः षड्भिः स्मरुदरगुरुस्पर्धयेवाजनीव ॥ १०.६० ॥
 षति श्रीकालिदासकृतौ कुमारसम्भवे मलाकाव्ये
 कुमारोत्पत्तिर्नाम दशमः सर्गः सम्पूर्णः ॥ १० ॥

सर्गः ११ - कुमारस्य बालक्रीडा

अभ्यर्थ्यमाना विबुधैः समग्रैः प्रह्वैः सुरेन्द्रप्रभुभैरुपेत्य ।
 तं पाययामास सुधातिपूर्णा सुरापगा स्वं स्तनमाशु मूर्ता ॥ ११.१ ॥
 पिबन् स तस्याः स्तनयोः सुधौघं क्षणं क्षणं साधु समेधमानः ।
 प्रापाकृतिं कामपि षड्भिरेत्य निषेव्यमाणाः भवु कृत्तिकाभिः ॥ ११.२ ॥
 भागीरथीपावककृत्तिकानामानन्दबाष्पाकुललोयनानाम् ।
 तं नन्दनं दिव्यमुपात्तुमासीत्परस्परं प्रौढतरो विवाहः ॥ ११.३ ॥
 अत्रान्तरे पर्वतराजपुत्र्या समं शिवः स्वैरविहाराहेतोः ।
 नभो विमानेन विगाढमानो मनोतिवेगेन जगाम तत्र ॥ ११.४ ॥
 निसर्गावात्सल्यवशाद्विवृद्धयेतःप्रभोदौ गलदश्रुनेत्रौ ।
 अपश्यतां तं गिरिजागिरीशौ षडाननं षड्दिनजातमात्रम् ॥ ११.५ ॥
 अथाह देवी शशिभाण्डमौलिं कोऽयं शिशुर्दिव्यवपुः पुरस्तात् ।
 कस्याथवा धन्यतमस्य पुंसो मातास्य का भाग्यवतीषु धुर्या ॥ ११.६ ॥
 स्वर्गापगासावनलोऽयमेताः षट् कृत्तिकाः किं कलङायमानाः ।
 पुत्रो ममायं न तवायमित्थं मिथ्येति वैलक्ष्यमुदाहरन्ति ॥ ११.७ ॥
 अत्रेषु कस्येदमपत्यमीशाभिलत्रिलोकीतिलकायमानम् ।
 अन्यस्य कस्याप्यथ देवदैत्यगन्धर्वसिद्धोरगराक्षसेषु ॥ ११.८ ॥
 श्रुत्वेति वाक्यं लुट्यप्रियायाः कौतूहलिन्या विमलस्मितश्रीः ।
 सान्द्रप्रभोदोदयसौम्यहेतुभूतं वयोऽवोयत यन्द्रयूः ॥ ११.९ ॥
 जगत्त्रयीनन्दन अेष वीरः प्रवीरमातुस्तव नन्दनोऽस्ति ।
 कल्याणि ! कल्याणकरः सुराणां त्वत्तोऽपरस्याः कथमेष सर्गः ॥ ११.१० ॥
 देवि त्वमेवास्य निदानमास्से सर्गे जगन्मङ्गलगान्हेतोः ।
 सत्यं त्वमेवेति विचारयस्व रत्नाकरे युज्यत एव रत्नम् ॥ ११.११ ॥

અતઃ શ્રુણુષ્વાવહિતેન વૃત્તં બીજં ચદગ્રૌ નિહિતં મયા તત્ ।
 સડ્ઙ્કાન્તમન્ત સ્ત્રિદશાપગાયાં તતોડવગાહે સતિ કૃત્તિકાસુ ॥ ૧૧.૧૨ ॥
 ગર્ભત્વમામં તદમોઘમેતત્તાભિઃ શરસ્તમ્બમધિ ન્યધાયિ ।
 બભૂવ તત્રાયમભૂતપૂર્વો મહોત્સવોડશેષચરાચરસ્ય ॥ ૧૧.૧૩ ॥
 અશેષવિશ્વપ્રિયદર્શનેન ધુર્યા ત્વમેતેન સુપુત્રિણીનામ્ ।
 અલં વિલમ્બ્યાચલરાજપુત્રિ ! સ્વપુત્રમુત્સડ્ગતલે નિધેહિ ॥ ૧૧.૧૪ ॥
 અથેતિ વાદિન્યમૃતાંશુમૌલૌ શૈલેન્દ્રપુત્રી રભસેન સઘઃ ।
 સાન્દ્રપ્રમોદેન સુપીનગાત્રી ધાત્રી સમસ્તસ્ય ચરાચરસ્ય ॥ ૧૧.૧૫ ॥
 કિરીટબદ્ધાઞ્જલિભિર્નભઃસ્થૈર્નમસ્કૃતા સત્પરનાકિલોકૈઃ ।
 વિમાનતોડવાતરદાત્મજં તં ગ્રહીતુમુત્કણ્ઠિતમાનસાભૂત્ ॥ ૧૧.૧૬ ॥
 સ્વર્ગાપગાપાવકકૃત્તિકાદીન્ કૃતાઞ્જલીનાનમતોડપિ ભૂયઃ ।
 હિત્યોત્સુકા તં સુતમાસસાદ પુત્રોત્સવે માઘતિ કા ન હર્ષાત્ ॥ ૧૧.૧૭ ॥
 પ્રમોદબાષ્પાકુલલોચના સા ન તં દદર્શ ક્ષણમગ્રતોડપિ ।
 પરિસ્પૃશન્તી કરકુઞ્મલેન સુખાન્તરં પ્રાપ કિમપ્યપૂર્વમ્ ॥ ૧૧.૧૮ ॥
 સુવિસ્મયાનન્દવિકસ્વરાયાઃ શિશુર્ગલદ્વાષ્પતરડ્ગિતાયાઃ ।
 વિવૃદ્ધવાત્સલ્યરસોત્તરાયા દેવ્યા દૃશોર્ગોચરતાં જગામ ॥ ૧૧.૧૯ ॥
 તમીક્ષમાણા ક્ષણમીક્ષણાનાં સહસ્રમામું વિનિમેષમૈચ્છત્ ।
 સા નન્દનાલોકનમડ્ગલેષુ ક્ષણં ક્ષણં તૃપ્યતિ કસ્ય ચેતઃ ? ॥ ૧૧.૨૦ ॥
 વિનમ્રદેવાસુરપૃષ્ઠગાભ્યામાદાય તં પાણિસરોરુહાભ્યામ્ ।
 નવોદયં પાર્વણચન્દ્રચારું ગૌરી સ્વમુત્સડ્ગતલં નિનાય ॥ ૧૧.૨૧ ॥
 સ્વમહુમારોપ્ય સુધાનિધાનમિવાત્મનો નન્દનમિન્દુવક્રત્રા ।
 તમેકમેષાં જગદેકવીરં બભૂવ પૂજ્યા ધુરિ પુત્રિણીનામ્ ॥ ૧૧.૨૨ ॥
 નિસર્ગવાત્સલ્યરસૌઘસિક્તા સાન્દ્રપ્રમોદામૃતપૂરપૂર્ણા ।
 તમેકપુત્રં જગદેકમાતાભ્યુત્સડ્ગિનં પ્રસ્ત્રવિણી બભૂવ ॥ ૧૧.૨૩ ॥
 અશેષલોકત્રયમાતુરસ્યાઃ પાણમાતુરઃ સ્તન્યસુધામધાસીત્ ।
 સુરસ્રવન્ત્યાઃ કિલ કૃત્તિકાભિર્મુહુર્મુહુઃ સસ્પૃહમીક્ષ્યમાણાઃ ॥ ૧૧.૨૪ ॥
 સુખાશ્રુપૂર્ણેન મૃગાહુમૌલેઃ કલત્રમેકેન મુખામ્બુજેન ।

तस्यैकनालो द्रुतपञ्चपद्मलक्ष्मीं कृमात्स्रद्वदनीं युयुम्भ ॥ ११.२५ ॥
 डैमी इलं डेमगिरेर्लतेव विकस्वरं नाकनदीव पद्मम् ।
 पूर्वव दिङ्मूतनमिन्दुमाभातं पार्वती नन्दनमाधना ॥ ११.२६ ॥
 प्रीतात्मना सा प्रथतेन दत्तलस्तावलम्बा शशिशेभरेण ।
 कुमारमुत्सङ्गतले दधाना विमानमल्लिलिमासुरोड ॥ ११.२७ ॥
 मडेश्वरोऽपि प्रमदप्ररुढरोमोद्गमो भूधरनन्दनायाः ।
 अङ्गुलुपादत्त तदङ्गुतः सा तस्यास्तु सोऽप्यात्मजवत्सलत्वात् ॥ ११.२८ ॥
 दधानया नेत्रसुधैकसत्रं पुत्रं पवित्रं सुतया तयाद्रेः ।
 संश्लिष्यमाणाः शशिभाण्डधारी विमानवेगेन गृडाज्जगाम ॥ ११.२९ ॥
 अधिष्ठितः स्फुटिकशैलशृङ्गे तुङ्गे निजं धाम निकामरम्यम् ।
 मडोत्सवाय प्रमथप्रमुष्यान् पृथून्गणान्शम्भुरथाद्विदेश ॥ ११.३० ॥
 पृथुप्रमोदः प्रगुणो गणानां गणः समग्रो वृषवाहनस्य ।
 गिरीन्द्रपुत्र्यास्तनयस्य जन्मन्यथोत्सवं संववृते विधातुम् ॥ ११.३१ ॥
 स्फुरन्मरीचिच्छुरिताम्भराणि सन्तानशाभिप्रसवाञ्चितानि ।
 उच्छिक्विपुः काञ्चनतोरणानि गणा वराणि स्फुटिकालयेषु ॥ ११.३२ ॥
 दिक्षु प्रसर्पस्तदधीश्वराणामथामराणामिव मध्यलोके ।
 मडोत्सवं शंसितुमाहतोऽन्यैर्दधान धीरः पटलः पटीयान् ॥ ११.३३ ॥
 मडोत्सवे तत्र समागतानां गन्धर्वविद्याधरसुन्दरीणाम् ।
 सम्भाषितानां गिरिराजपुत्र्या गृडेऽभवन्मङ्गलगीतकानि ॥ ११.३४ ॥
 सुमङ्गलोपायन पात्रलस्तास्तं मातरो मातृवदभ्युपेताः ।
 विधाय दूर्वाक्षतकानि मूर्ध्नि निन्युः स्वमङ्गं गिरिजातनूजम् ॥ ११.३५ ॥
 ध्वनत्सु तूर्येषु सुमन्द्रमङ्ग्यालिङ्गयोर्ध्वकिष्काक्षरसो रसेन ।
 सुसन्धिबन्धं ननृतुः सुवृत्तगीतानुगं भावरसानुविद्धम् ॥ ११.३६ ॥
 वाता ववुः सौम्यकराः प्रसेदुराशा विधूमो दुतभुग दिदीपे ।
 जलान्यभूवन्विमलानि तत्रोत्सवेऽन्तरिक्षे प्रससाद सधः ॥ ११.३७ ॥
 गम्भीरशङ्खध्वनिमिश्रमुख्यैर्गृडोद्भवान् दुन्दुभयः प्राणोदुः ।
 दिवौकसां व्योम्नि विमानसङ्घा विमुख्य पुष्पप्रययान्प्रसस्रुः ॥ ११.३८ ॥

ઇત્યં મહેશાદ્રિસુતાસુતસ્ય જન્મોત્સવે સમ્મદયાગ્ચકાર ।
 ચરાચરં વિશ્વમશેષમેતત્પરં ચકમ્પે કિલ તારકશ્રીઃ ॥ ૧૧.૩૯ ॥
 તતઃ કુમારઃ સમુદ્ધાં નિદાનૈઃ સ બાલલીલાચરિતૈર્વિચિત્રૈઃ ।
 ગિરીશગૌર્યોલ્લુપ્ત્યં જહાર મુદે ન હૃદ્યા કિમુ બાલકેલિ ॥ ૧૧.૪૦ ॥
 મહેશ્વરઃ શૈલસુતા ચ હર્ષાત્સતર્ષમેકેન મુખેન ગાઢમ્ ।
 અજાતદન્તાનિ મુખાનિ સૂનોર્મનોહરાણિ ક્રમતશ્ચયુગ્મ ॥ ૧૧.૪૧ ॥
 ક્વચિત્સ્ખલદ્ભિઃ ક્વચિદ્સ્ખલદ્ભિઃ ક્વચિત્પ્રકમ્પૈઃ ક્વચિદ્પ્રકમ્પૈઃ ।
 બાલઃ સ લીલાચલનપ્રયોગૈસ્તથોમુદં વર્ધયતિ સ્મ પિત્રોઃ ॥ ૧૧.૪૨ ॥
 અહેતુહાસચ્છુરિતાનનેન્દુર્ગૃહાડ્ગણકીડનધૂલિધૂમ્નઃ ।
 મુહુર્વદન્તિચિદલક્ષિતાર્થં મુદં તયોરકુગતસ્તતાન ॥ ૧૧.૪૩ ॥
 ગૃહ્ણન્વિષાણે હરવાહનસ્ય સ્પૃશન્નુમા કેસરિણં સલીલમ્ ।
 સ ભૃડ્ગિણઃ સૂક્ષ્મતરં શિખગ્રં કર્ષન્બભૂવ પ્રમદાય પિત્રોઃ ॥ ૧૧.૪૪ ॥
 એકો નવ દ્વૈ દશા પગ્ચ સમેત્યજીગણાત્મમુખં પ્રસાર્ય ।
 મહેશકણ્ઠોરગદન્તપડ્ક્તિં તદકુગઃ શૈશવમૌગ્ધ્યમૈશિઃ ॥ ૧૧.૪૫ ॥
 કપર્દિકણ્ઠાન્તકપાલદામ્નોડ્ગુલિં પ્રવેશ્યાનનકોટરેષુ ।
 દન્તાનુપાત્તું રભસી બભૂવ મુક્તાફલભ્રાન્તિકરઃ કુમારઃ ॥ ૧૧.૪૬ ॥
 શમ્ભોઃ શિરોડન્તઃસરિતસ્તરડ્ગાન્વિગાહ્ય ગાઢં શિશિરાન્નસેન ।
 સ જાતજાડ્યં નિજપાણિપદ્મમતાપયદ્ભાલવિલોચનાગ્રૌ ॥ ૧૧.૪૭ ॥
 કિચ્ચિત્કલં ભડ્ગુરકન્ધરસ્ય નમજજટાજૂટધરસ્ય શમ્ભોઃ ।
 પ્રલમ્બમાનં કિલ કૌતુકેન ચિરં યુયુગ્મે મુકુટેન્દુખાણ્ડમ્ ॥ ૧૧.૪૮ ॥
 ઇત્યં શિશોઃ શૈશવકેલિવૃત્તૈર્મનોભિરામૈર્ગિરિજાગિરીશૌ ।
 મનોવિનોદૈકરસપ્રસક્તૌ દિવાનિશં નાવિદતાં કદાચિત્ ॥ ૧૧.૪૯ ॥
 ઇતિ બહુવિધં બાલકીડાવિચિત્રવિચેષ્ટિતં
 લલિતલલિતંસાન્દ્રાનન્દં મનોહરમાચરન્ ।
 અલભત પરાં બુદ્ધિં ષષ્ઠે દિને નવયૌવનં
 સ કિલ સકલં શાસ્ત્રં શસ્ત્રં વિવેદ વિભુર્યયા ॥ ૧૧.૫૦ ॥
 ઇતિ શ્રીકાલિદાસકૃતૌ કુમારસમ્ભવે મહાકાવ્યે
 કુમારસ્ય બાલકીડા નામ એકાદશઃ સર્ગઃ સમ્પૂર્ણઃ ॥ ૧૧ ॥

सर्गः १२ - कुमारसैनापत्यवर्णनं

अथ प्रपेदे त्रिदशैरशेषैः कूरासुरोपप्लवङ्गुः भितात्मा ।
 पुलोमपुत्रीदयितोऽन्धकारिं पत्नीव तृष्णातुरितः पथोदम् ॥ १२.१ ॥
 दृमारिसन्त्रासपिलीकृतात्स कथञ्चिदम्भोदविडारमार्गात् ।
 अवातताराभिगिरिं गिरीशगौरीपदन्यासविशुद्धमिन्द्रः ॥ १२.२ ॥
 सङ्कन्दनः स्थन्दनतोऽवतीर्य मेधात्मनो मातलिदत्तडस्तः ।
 पिनाडिनोऽथालयमुच्ययाल शुचौपिपासाकुलितो यथाग्मः ॥ १२.३ ॥
 धतस्ततोऽथ प्रतिभिम्बभाजं विलोकमानः स्फुटिकाद्रिभूमौ ।
 आत्मानमप्येकमनेकधा स प्रजन्विभोरास्पदमाससाद ॥ १२.४ ॥
 विचित्रयञ्चन्मणिभङ्गिसङ्गं सौवर्णदण्डं दधतातिथिपङ्कजम् ।
 स नन्दिनाधिष्ठितमध्यतिष्ठत्सौधाङ्गणद्वारमनङ्गशत्रोः ॥ १२.५ ॥
 ततः स कक्षाडितुमदण्डो नन्दी सुरेन्द्रं प्रतिपद्य सद्यः ।
 प्रतोषयामास सुगौरवेण गत्वा शशंस स्वयमीश्वरस्य ॥ १२.६ ॥
 भूसंज्ञयानेन कृताभ्यनुज्ञः सुरेश्वरं तं जगदीश्वरेण ।
 प्रवेशयामास सुरैः पुरोगः समं स नन्दी सदनं सदस्य ॥ १२.७ ॥
 स यण्डिभृङ्गिप्रमुञ्जैर्गिरिर्गैरनेकैर्विविधस्वरूपैः ।
 अधिष्ठितं संसदि रत्नमय्यां सडसनेत्रः शिवमालुलोके ॥ १२.८ ॥
 कपर्दमुद्गद्गमडीनमूर्धरत्नांशुभिर्भासुरमुल्लसद्भिः ।
 ध्यानमुख्यैस्तारमिद्धधातोः सुमेरुशृङ्गस्य समत्वमात्मम् ॥ १२.९ ॥
 भिभाषामुत्तुङ्गातरङ्गमावां गङ्गां जटाजूटतटं भजन्तीम् ।
 गौरीं तदुत्सङ्गजुषं डसन्तीमिव स्वकेनैः शरदभ्रशुभ्रैः ॥ १२.१० ॥
 गङ्गातरङ्गप्रतिभिम्बितैः स्वैर्बहुभवंतं शिरसा सुधांशुम् ।
 यलन्मरीचिप्रययैस्तुषारगौरैर्हिमधोतितमुद्गलन्तम् ॥ १२.११ ॥
 भालस्थले लोथनमेधमानधामाधरीभूतरवीन्दुनेत्रम् ।
 युगान्तकालोचितलव्यवाहं मीनध्वजप्लोषणमाध्यानम् ॥ १२.१२ ॥
 मण्डार्द्धरत्नाञ्चितयो रुदारं स्फुरत्प्रभामण्डलयोः समन्तात् ।
 कर्णस्थिताभ्यां शशिभास्कराभ्यामुपासितं कुण्डलयोश्छलेन ॥ १२.१३ ॥

સ્વબદ્ધયા કણિકયેવ નીલમાણિક્યમથ્યા કુતુકેન ગૌર્યાઃ ।
 નીલસ્ય કણ્ઠસ્ય પરિસ્ફુરન્ત્યા કાન્ત્યા મહત્યા સુવિરાજમાનમ્ ॥ ૧૨.૧૪ ॥
 કાલાદિતાનાં ત્રિદશાસુરાણાં ચિતારજોભિઃ પરિપાણ્ડુરંગમ્ ।
 મહન્મહેભાજિનમુદ્ગતાભપ્રાલેયશૈલશ્રિયમુદ્ગહન્તમ્ ॥ ૧૨.૧૫ ॥
 પાણિસ્થિતબ્રહ્મકપાલપાત્રં વૈકુણ્ઠભાજાપિ નિષેધ્યમાણામ્ ।
 નરાસ્થિપાણ્ડાભરણં રણાન્તમૂલં ત્રિશૂલં કલયન્તમુચ્ચૈઃ ॥ ૧૨.૧૬ ॥
 પુરાન્તનીં બ્રહ્મકપાલમાલાં કણ્ઠે વહન્તં પુનરાશ્રસન્તીમ્ ।
 ઉદ્ગીતવેદાં મુકુટેન્દુવર્ષત્સુધા ભરૌઘાપ્લવલબ્ધસંજ્ઞામ્ ॥ ૧૨.૧૭ ॥
 સલીલમહુસ્થિતયા ગિરીન્દ્રપુત્ર્યા નવાષ્ટાપદવલ્લિભાસા ।
 વિરાજમાનં શરદભ્રપાણં પરિસ્ફુરન્ત્યાચિરરોચિષેવ ॥ ૧૨.૧૮ ॥
 દૃમાડન્ધકપ્રાણહરં પિનાકં મહાસુરસ્ત્રીવિધવત્વહેતુમ્ ।
 કરેણ ગૃહ્ણાન્તમગૃહ્યમન્યૈઃ પુરાસ્મરણ્ણીકેલિકારમ્ ॥ ૧૨.૧૯ ॥
 ભદ્રાસનં કાઞ્ચનપાદપીઠં મહાર્ઢમાણિક્યવિભૂગિચિત્રમ્ ।
 અધિષ્ઠિતં ચન્દ્રમરીચિગૌરૈરુદ્ધીજયમાનં ચમરૈર્ગણાભ્યામ્ ॥ ૧૨.૨૦ ॥
 શસ્ત્રાસ્ત્રવિદ્યાભ્યસનૈકસક્તે સવિસ્મયૈરેત્ય ગણૈઃ સુદૃષ્ટે ।
 નીરાજયમાને સ્ફુટિકાચલેન સાનન્દનિર્દિષ્ટદૃશં કુમારે ॥ ૧૨.૨૧ ॥
 તથાવિધં શૈલસુતાધિનાથં પુલોમપુત્રીદયિતો નિરીક્ષ્ય ।
 આસીત્ક્ષણં ક્ષોભપરો નુ કસ્ય મનો ન હિ ક્ષુભ્યતિ ધામધામ્નિ ॥ ૧૨.૨૨ ॥
 વિકરસ્વરાભ્ભોજવનશ્રિયા તં દૃશં સહસ્રેણ નિરીક્ષમાણઃ ।
 રોમાલિભિઃ સ્વર્ગપતિર્બભાસે પુષ્પોત્તરાકીર્ણ ઇવામ્નશાખી ॥ ૧૨.૨૩ ॥
 દૃષ્ટ્વા સહસ્રેણ દૃશાં મહેશમભૂત્કૃતાર્થોડતિતરાં મહેન્દ્રઃ ।
 સર્વાંગજાતં તદથો વિરુપમિવ પ્રિયાકોપકરં વિવેદ ॥ ૧૨.૨૪ ॥
 તતઃ કુમારં કનકાદ્રિસારં પુરન્દરઃ પ્રેક્ષ્ય ધૃતાસ્ત્રશસ્ત્રમ્ ।
 મહેશ્વરોપાન્તિકવર્તમાનં શત્રોર્જયાશાં મનસા બબન્ધ ॥ ૧૨.૨૫ ॥
 શ્રીનીલકણ્ઠ ધુપતિઃ પુરોડસ્તિ ત્વયિ પ્રણામાવસરં પ્રતીચ્છન્ ।
 સહસ્રનેત્રેડત્ર ભવ ત્રિનેત્ર દૃષ્ટ્યા પ્રસાદ પ્રગુણો મહેશ ॥ ૧૨.૨૬ ॥
 ઇતિ પ્રબદ્ધાઞ્જલિરેત્ય નન્દી નિધાય કક્ષામભિઃ હેમ નેત્રમ્ ।

प्रसादपात्रं पुरतो भविष्यदुत्थ स्मरारातिमुवाय वाचम् ॥ १२.२७ ॥
 पुरा सुरेन्द्रं सुरसङ्घसेव्यं त्रिलोकसेव्यस्त्रिपुरासुरारिः ।
 प्रीत्या सुधासारनिधारिणोऽव ततोऽनुजग्राह विलोकनेन ॥ १२.२८ ॥
 किरीटकोटिच्युतपारिजात पुष्पोत्तरेणानमितेन मूर्ध्ना ।
 स्वर्गैकवन्द्यो जगदेकवन्द्यं तं देवदेवं प्राणनाम देवः ॥ १२.२९ ॥
 अनेकलोकैकनमस्त्रियार्हं भलेश्वरं तं त्रिदशेश्वरः स ।
 भक्त्या नमस्कृत्य कृतार्थतायाः पात्रं पवित्रं परमं भवूव ॥ १२.३० ॥
 सुभक्तिभाजामधि पादपीठं प्रान्तक्षितिं नम्रतरैः शिरोभिः ।
 ततः प्रणम्य पुरतो गणानां गणाः सुराणां कृतः पुरारिम् ॥ १२.३१ ॥
 गणोपनीते प्रभुणोपदिष्टः शुभासने उभये पुरस्तात् ।
 प्रापोपविश्य प्रमुहं सुरेन्द्रः प्रभुप्रसादो हि मुदे न कस्य ॥ १२.३२ ॥
 कमेण यान्येऽपि विलोकनेन सम्भाविताः सस्मितमीश्वरेण ।
 उपाविशंस्तोषविशेषमाप्ता दृग्गोचरे तस्य सुराः समग्राः ॥ १२.३३ ॥
 अथाह देवो भववैरिमुष्यान् गीर्वाणवर्गान्दरुणार्द्रयेताः ।
 कृताञ्जलीका-सुराभिस्तूतान्वस्तश्रियः श्रान्तमुपानवेक्ष्य ॥ १२.३४ ॥
 अहो भतानन्तपराङ्माणां द्विवीकसो वीरवरायुधानाम् ।
 डिभोदभिन्नुलपितस्य किं यः पद्मस्य दैन्यं दधते मुभानि ॥ १२.३५ ॥
 स्वर्गौकसः स्वर्गपरिच्युताः किं स्वपुण्यराशौ सुमलत्तमेऽपि ।
 सिद्धं चिरोढं न तु यूयमेते निजाधिपत्यस्य परित्यजध्वम् ॥ १२.३६ ॥
 द्विवीकसो देवगुलं विधाय मनुष्यसाधारणतामवाप्ताः ।
 यूयं कुतः कारणतश्चरध्वं महीतले मानभृतो मलान्तः ॥ १२.३७ ॥
 अनन्यसाधारणसिद्धमुष्यैस्तदैवतं धाम निकामरम्यम् ।
 कस्माद् कस्मान्निरगाद्भवद्भयश्चिरार्जितं पुण्यमिवा पयारात् ॥ १२.३८ ॥
 द्विवीकसो वो लृढयस्य कस्मात्तथाविधं धैर्यमलार्थमार्याः ।
 अगादगाधस्य जलाशयस्य ग्रीष्मातितापादिवशादिवाम्भः ॥ १२.३९ ॥
 सुराः सुराधीशपुरःसराणां समीयुषां वः सममातुराणाम् ।
 तद्भ्रूत लोकात्रयजित्वरात्रिं मलासुरात्तारकतो विरुद्धम् ॥ १२.४० ॥

પરાભવં તસ્ય મહાસુરસ્ય નિષેદ્ધુમેકોડહમલમ્ભવિષ્ણુઃ ।
 દાવાનલપ્લોષવિપત્તિમન્યો મહામ્બુદાત્કિં હરતે વનાનામ્ ॥ ૧૨.૪૧ ॥
 ઇતીરિતે મન્મથમર્દનેન સુરાઃ સુરેન્દ્રપ્રમુખા મુખેષુ ।
 સાન્દ્રપ્રમોદાશ્રુતરંગિતેષુ દધુઃ શ્રિયં સત્વરમાશ્વસન્તઃ ॥ ૧૨.૪૨ ॥
 તતો ગિરીશસ્ય ગિરાં વિરામે જગાદ લબ્ધેડવસરે સુરેન્દ્રઃ ।
 ભવન્તિ વાયોડવસરે પ્રયુક્તા ધ્રુવં કૃલાવિષ્ટમહોદયાય ॥ ૧૨.૪૩ ॥
 જ્ઞાનપ્રદીપેન તમોપહેનાવિનશ્ચરેણાસ્મલિતાપ્રભેણ ।
 ભૂતં ભવદ્ભાવિ ચ યચ્ચ કિઞ્ચિત્સર્વજ્ઞા સર્વં તવ ગોચરં તત્ ॥ ૧૨.૪૪ ॥
 દુર્વારદોરુદ્ધમદુઃસહેન યત્તારકેણામરઘસ્મરેણ ।
 તદીશતામાભવતા નિરસ્તા વયં દિવોડમી વદ કિં ન વેત્સિ ॥ ૧૨.૪૫ ॥
 વિઘેરમોઘં સ વરપ્રસાદમાસાધ સઘસ્ત્રિજગજ્જિગીષુઃ ।
 સુરાનશોષાનહકપ્રમુખ્યાન્દોર્દણ્યણ્ડો મનુતે તૃણાય ॥ ૧૨.૪૬ ॥
 સ્તુત્યા પુરાસ્માભિરુપાસિતેન પિતામહેનેતિ નિરુપિતં નઃ ।
 સેનાપતિઃ સંયતિ દૈત્યમેતં પુરઃ સ્મરારાતિસુતો નિહન્તિ ॥ ૧૨.૪૭ ॥
 અહો તતોડનન્તરમધયાવ ત્સુદુઃસહાં તસ્ય પરાભવાર્તિમ્ ।
 વિષેહિરે હન્ત હૃદન્તશલ્યમાજ્ઞાનિવેશં ત્રિદિવૌકસૌડમી ॥ ૧૨.૪૮ ॥
 નિદાઘધામકલમવિકલવાનાં નવીનમમ્મોદમિવૌષધીનામ્ ।
 સુનન્દનં નન્દનમાત્મનો નઃ સેનાન્યમેતં સ્વયમાદિશ ત્વમ્ ॥ ૧૨.૪૯ ॥
 ત્રૈલોક્યલક્ષ્મીહૃદયૈકશલ્યં સમૂલમુત્ખાય મહાસુરં તમ્ ।
 અસ્માકમેષાં પુરતો ભવન્સ દુઃખાપહારં યુષિ યો વિધત્તે ॥ ૧૨.૫૦ ॥
 મહાહવે નાથ તવાસ્ય સૂનોઃ શસ્ત્રૈઃ શિતૈઃ કૃતશિરોધરાણામ્ ।
 મહાસુરાણાં રમણીવિલોપૈર્દિશો દશૈતા મુખરીભવન્તુ ॥ ૧૨.૫૧ ॥
 મહારણક્ષોણિપશૂપહારીકૃતેડસુરે તત્ર તવાત્મજેન ।
 બન્દિસ્થિતાનાં સુદૃશાં કરોતુ વેણિપ્રમોક્ષં સુરલોક એષઃ ॥ ૧૨.૫૨ ॥
 ઇત્યં સુરેન્દ્રે વદતિ સ્મરારિઃ સુરારિદુશ્ચૈષ્ટિતજાતરોષઃ ।
 કૃતાનુકમ્પસ્ત્રિદશેષુ તેષુ ભૂયોડપિ ભૂતાધિપતિર્બભાષે ॥ ૧૨.૫૩ ॥
 અહો અહો દેવગણાઃ સુરેન્દ્રમુખ્યાઃ શ્ર્ણુધ્વં વચનં મમૈતે ।
 વિચેષ્ટતે શકુર એષ દેવઃ કાયાંય સજ્જો ભવતાં સુતાઘૈઃ ॥ ૧૨.૫૪ ॥

પુરા મયાકારિ ગિરીન્દ્રપુત્ર્યાઃ પ્રતિગ્રહોડયં નિયતાત્મનાપિ ।
 તત્રૈષ હેતુઃ ખલુ તદ્ભવેન વીરેણ યદ્વધ્યત એષ શત્રુઃ ॥ ૧૨.૫૫ ॥
 અત્રોપપન્નં તદમી નિયુજ્ય કુમારમેનં પૃતનાપતિત્વે ।
 નિઘ્નન્તુ શત્રું સુરલોકમેષ ભુનક્તુ ભૂયોડપિ સુરૈઃ સહેન્દ્રઃ ॥ ૧૨.૫૬ ॥
 ઇત્યુદીર્ય ભગવાંસ્તમાત્મજં ધોરસઙ્ગરમહોત્સવોત્સુકમ્ ।
 નન્દનં હિ જહિ દેવવિદ્વિષં સંયતીતિ નિજગાદ શકુરઃ ॥ ૧૨.૫૭ ॥
 શાસનં પશુપતેઃ સ કુમાર સ્વીયકાર શિરસાવનતેન ।
 સર્વથૈવ પિતૃભક્તિરતાનામેષ એવ પરમઃ ખલુ ધર્મઃ ॥ ૧૨.૫૮ ॥
 અસુરયુદ્ધવિઘૌ વિબુધેશ્વરે પશુપતૌ વદતીતિ તવાત્મજમ્ ।
 ગિરીજયા મુમુદે સુતવિક્રમે સતિ ન નન્દતિ કા ખલુ વીરસૂઃ ॥ ૧૨.૫૯ ॥
 સુરપરિવૃઢઃ પ્રૌઢં વીરં કુમારમુમાપતે-
 ભલવદમરારાતિસ્ત્રીણાં દૃગ્ગજનભગ્જનમ્ ।
 જગદભયદં સઘઃ પ્રાપ્ય પ્રમોદપરોડભવદ્-
 ધ્રુવમભિમતે પૂર્ણો કો વા મુદા ન હિ માઘતિ ॥ ૧૨.૬૦ ॥
 ઇતિ શ્રીકાલિદાસકૃતૌ કુમારસમ્ભવે મહાકાવ્યે
 કુમારસૈનાપત્યવર્ણનં નામ દ્વાદશઃ સર્ગઃ સમ્પૂર્ણઃ ॥ ૧૨ ॥

સર્ગઃ ૧૩ - કુમારસૈનાપત્યાભિષેકઃ

પ્રસ્થાનકાલોચિતથારુવેષઃ સ સ્વર્ગિવર્ગૈરનુગમ્યમાનઃ ।
 તતઃ કુમારઃ શિરસા નતેન ત્રૈલોક્યભર્તુઃ પ્રણનામ પાદૌ ॥ ૧૩.૧ ॥
 જહીન્દ્રશત્રું સમરેડમરેશપદં સ્થિરત્વં નય વીર વત્સ ।
 ઇત્યાશિષા તં પ્રણમન્તમીશો મૂર્ધન્યુપાધ્રાય મુદાભ્યનન્દત્ ॥ ૧૩.૨ ॥
 પ્રહ્લીભવન્નમ્તરેણ મૂર્ધ્ના નમશ્ચકારાઙ્ગિયુગં સ્વમાતુઃ ।
 તસ્યાઃ પ્રમોદાશ્રુપયઃ પ્રવૃષ્ટિસ્તસ્યાભવદ્વીરવરાભિષેકઃ ॥ ૧૩.૩ ॥
 તમકુમારોપ્ય સુતા હિમાદ્રેરાશ્ચિથ્ય ગાઢં સુતવત્સલા સા ।
 શિરસ્યુપાધ્રાય જગાદ શત્રું જિત્વા કૃતાર્થીકુરુ વીરસૂં મામ્ ॥ ૧૩.૪ ॥
 ઉદ્દામ દૈત્યેશવિપત્તિહેતુઃ શ્રદ્ધાલુચેતાઃ સમરોત્સવસ્ય ।

आपृच्छ्य भक्त्या गिरिजगिरीशौ ततः प्रतस्थेऽभिविष्टं कुमारः ॥ १३.५ ॥

देवं भुञ्जं गिरीं य देवीं ततः प्रप्राप्य त्रिदिवौकसोऽपि ।

प्रदक्षिणीकृत्य य नाकनाथपूर्वाः समस्तास्तमथानुजग्मुः ॥ १३.६ ॥

अथ व्रजद्विस्त्रिदशै रशेषैः स्फुरत्प्रभा भासुरमण्डलैस्तैः ।

नभो बभासे परितो विकीर्णं दिवापि नक्षत्रगणैरिवोच्चैः ॥ १३.७ ॥

रराज तेषां व्रजतां सुराणां मध्ये कुमारोऽधिककान्तिकान्तः ।

नक्षत्रताराग्रमण्डलानामिव त्रियामारमणो नभोन्ते ॥ १३.८ ॥

गिरिशगौरीतनयेन सार्धं पुलोमपुत्रीदयितादयस्ते ।

उत्तीर्य नक्षत्रपथं मुहूर्तात्प्रपेदिरे लोक मथात्मनीनम् ॥ १३.९ ॥

ते स्वर्गलोकं चिरकालदृष्टं मडासुरत्रासवशंवदत्वात् ।

सधः प्रवेष्टुं न विषेडिरे तं क्षाणं व्यलम्बन्त सुराः समग्राः ॥ १३.१० ॥

पुरो भव त्वं, न पुरो भवामि, नाहं पुरोगोऽस्मि, पुरः सरस्त्वम् ।

इत्थं सुरास्तत्क्षणामेव भीताः स्वर्गं प्रवेष्टुं कलहं वितेनुः ॥ १३.११ ॥

सुरालयालोकनकौतुकेन मुदा शुचिस्मेरविलोचनास्ते ।

दधुः कुमारस्य मुष्मारविन्दे दृष्टिं द्विषत्साध्वस कातरान्ताम् ॥ १३.१२ ॥

सडेलडासखुरिताननेन्दुस्ततः कुमारः पुरतो भविष्युः ।

स तारकापातमपेक्षमाणो रणप्रवीरो हि सुरानवोचत् ॥ १३.१३ ॥

भीत्यालमध त्रिदिवौकसोऽभी स्वर्गं भवन्तः प्रविशन्तु सधः ।

अत्रैव मे दृश्यथमेतु शत्रुर्मडासुरो वः भवतु दृष्टपूर्वः ॥ १३.१४ ॥

स्वर्लोकलक्ष्मीकचर्षणाय दोर्मण्डलं वल्गाति यस्य यण्डम् ।

इडैव तच्छोणितपानकेलिमहाय कुर्वन्तु शरा ममैते ॥ १३.१५ ॥

शक्तिर्ममासावहतप्रयारा प्रभावसारा सुमहःप्रसारा ।

स्वर्लोकलक्ष्म्या विपदावहारेः शिरो हरन्ती दिशन्तान्मुहुं वः ॥ १३.१६ ॥

इत्यन्यकारातिसुतस्य दैत्यवधाय युद्धोत्सुकमानसस्य ।

सर्वं शुचिस्मेरमुष्मारविन्दं गीर्वाणवृन्दं वयसा ननन्द ॥ १३.१७ ॥

सान्द्रप्रभोदात्पुलकोपगूढः सर्वाङ्गसम्कुल्लसदञ्जनेत्रः ।

तस्थोत्तरीयेण निजाम्बरेण निरुञ्छनयारु यकार शङ्कः ॥ १३.१८ ॥

धनप्रमोदाश्रुतरङ्गिताक्षैर्मुपैश्चतुर्भिः प्रयुरप्रसादैः ।
 अथो अयुम्भद्विधिरादिवृद्धः षडाननं षट्सु शिरःसु चित्रम् ॥ १३.१८ ॥
 तं साधु साध्वित्यभितः प्रशस्य मुदा कुमारं त्रिपुरासुरारेः ।
 आनन्दयन्वीर ! जयेति वाचा गन्धर्वविद्याधरसिद्धसङ्घाः ॥ १३.२० ॥
 दिव्यर्षयः शत्रुविजेष्यमाणां तमभ्यनन्दन्स्त्रिल नारदाद्याः ।
 निरुञ्जनं यङ्कुरथोत्तरीयैश्चाभीकरीयैर्निजवल्कलैश्च ॥ १३.२१ ॥
 ततः सुराः शक्तिधरस्य तस्यावष्टम्भतः साध्वसमुत्सृजन्तः ।
 उत्सेहिरे स्वर्गमनन्तशक्ते र्गन्तुं वनं यूथपतेरिवेढाः ॥ १३.२२ ॥
 अथाभिपृष्टं गिरिजासुतस्य पुरन्दरारातिवधं चिकीर्षोः ।
 सुरा निरीयुस्त्रिपुरं द्रिधक्षोरिव स्मरारेः प्रमथः समन्तात् ॥ १३.२३ ॥
 सुराङ्गानां जलकेलिभाजां प्रक्षालितैः सन्ततमङ्गरागैः ।
 प्रपेदिरे पिञ्जरवारिपूरां स्वर्गौकसः स्वर्गधुनीं पुरस्तात् ॥ १३.२४ ॥
 दिग्दन्तिनां वारिविहारभाजां कराडतैर्भीमतैरैस्तरङ्गैः ।
 आप्लावयन्तीं मुडुरालबालश्रेणिं तरुणां निजतीरजानाम् ॥ १३.२५ ॥
 लीलारसाभिः सुरकन्यकाभिः छिंदामयीभिः सिङ्कताभिरुच्चैः ।
 माणिक्यगर्भाभिरुपाडिताभिः प्रकीर्णतीरां वरवेदिकाभिः ॥ १३.२६ ॥
 सौरभ्यलुब्धभ्रमरोपगीतैर्छिंदामयलंसावलिकेलिलोलैः ।
 यामीकरीयैः कमलैर्विनिर्देश्युतैः परागैः परिपिङ्गतोयाम् ॥ १३.२७ ॥
 कुतूहलात्प्रष्टुमुपागताभिः स्तीरस्थिताभिः सुरसुन्दरीभिः ।
 अभ्यूर्मिराजिप्रतिभिम्बिताभिर्मुदं दृशन्तीं प्रजतां जनानाम् ॥ १३.२८ ॥
 ननन्द सद्यश्चिरकालदृष्टां विलोक्य शङ्कः सुरदीर्घिकां ताम् ।
 अदृश्यत्सादरमद्रिपुत्रीमलेशपुत्राय ततः पुरोगः ॥ १३.२९ ॥
 स कार्तिकेयः पुरतः परीतः सुरैः समस्तैः सुरनिम्नगां ताम् ।
 अपूर्वदृष्टामवलोकमानः सविस्मयः स्मेरविलोचनोऽभूत् ॥ १३.३० ॥
 उपेत्य तां तत्र किरीटकोटिन्यस्ताञ्जलिर्भक्तिपरः कुमारः ।
 गीर्वाणवृन्दैः प्रणुतां प्रणुत्य नम्रेण मूर्ध्ना मुदितो ववन्दे ॥ १३.३१ ॥
 प्रणर्तितस्मेरसरोजराजिः पुरः परीरम्भमिलन्महोर्मिः ।
 कपोलपालिश्रमवारिहारी भेजे गुडं तं सरितः समीरः ॥ १३.३२ ॥

તતો વ્રજન્નનામધેયં લીલાવનં જમ્ભજિતઃ પુરસ્તાત્ ।
 વિભિન્નભગ્નોદ્ભૂતશાલસાંધં પ્રેક્ષાગ્ચકાર સ્મરશત્રુસૂનુઃ ॥ ૧૩.૩૩ ॥
 સુરદ્વિષોપપ્લુતમેવમેતદ્વનં બલસ્ય દ્વિષતો ગતશ્ચિ ।
 ઇત્યં વિચિન્ત્યારુણલોચનોઽભૂદ્ ભુભડ્ગદુષ્ટપ્રેક્ષ્યમુખઃ સ કોપાત્ ॥ ૧૩.૩૪ ॥
 નિર્ભૂનલીલોપવનામપશ્યદ્ઃસચ્ચરીભૂતવિમાનમાર્ગામ્ ।
 વિધ્વસ્તસૌધપ્રથયાં કુમારો વિશ્વૈકસારામમરાવર્તી સઃ ॥ ૧૩.૩૫ ॥
 ગતશ્ચિયં વૈરિવરાભિભૂતાં દશાં સુદીનામભિતો દધાનામ્ ।
 નારીમવીરામિવ તામવેક્ષ્ય સ વાઢમન્તઃ કરુણાપરોઽભૂત્ ॥ ૧૩.૩૬ ॥
 દુશ્વેષિતે દેવશિપૌ સરોષસ્તસ્યાવિષણ્ણઃ સમરાય ચોત્કઃ ।
 તથાવિધાં તાં સ વિવેશ પશ્યન્સુરૈઃ સુરાધીશ્વરરાજધાનીમ્ ॥ ૧૩.૩૭ ॥
 દૈતેયદન્ત્યાવલિદન્તઘાતૈઃ ક્ષુણ્ણાન્તરાઃ સ્ફાટિકહર્મ્યપ્ક્તીઃ ।
 મહાહિનિર્મોકપિનદ્વજાલાઃ સ વીક્ષ્ય તસ્યાં વિષસાદ સઘઃ ॥ ૧૩.૩૮ ॥
 ઉત્કીર્ણચામીકરપદ્મજાનાં દિગ્દન્તિદાનદ્રવદૂષિતાનામ્ ।
 હિરણ્યહંસવ્રજવર્જિતાનાં વિદીર્ણવૈદૂર્યમહાશિલાનામ્ ॥ ૧૩.૩૯ ॥
 આવિર્ભવદ્વાલતૃણાગ્નિતાનાં તદીયલીલાગૃહદીર્ઘિકાણામ્ ।
 સ દુર્દશાં વીક્ષ્ય વિરોધિજાતાં વિષાદવૈલક્ષ્યભરં બભાર ॥ ૧૩.૪૦ ॥
 તદ્દન્તિદન્તક્ષતહેમભિત્તિ સુતન્તુજાલાકુલરત્નજાલામ્ ।
 નિન્યે સુરેન્દ્રેણ પુરોગતેન સ વૈજયન્તાભિધમાત્મસૌધમ્ ॥ ૧૩.૪૧ ॥
 નિર્દિષ્ટવર્ત્માં ભિવુધેશ્વરેણ સુરૈઃ સમગ્રૈરનુગમ્યમાનઃ ।
 સ પ્રાવિશત્તં વિવિધાશ્મરશ્મિચ્છિન્નેન સોપાનપથેન સૌધમ્ ॥ ૧૩.૪૨ ॥
 નિસર્ગકલ્પદ્રુમતોરણં તં સ પારિજાતપ્રસવસ્રગાઢ્યમ્ ।
 દિવ્યૈઃ કૃતસ્વસ્ત્યયનં મુનીન્દ્રૈરન્તઃપ્રવિષ્ટપ્રમદં પ્રપેદે ॥ ૧૩.૪૩ ॥
 પાદૌ મહર્ષેઃ કિલ કશ્યપસ્ય કુલાદિવૃદ્ધસ્ય સુરાસુરાણામ્ ।
 પ્રદક્ષિણીકૃત્ય કૃતાગ્જલિઃ સન્ધ્ડભિઃ શિરોભિઃ સ નતૈર્વવન્દે ॥ ૧૩.૪૪ ॥
 સ દેવમાતુર્જગદેકવન્દ્યૌ પાદૌ તથૈવ પ્રણનામ કામમ્ ।
 મુનેઃ કલત્રસ્ય ચ તસ્ય ભક્ત્યા પ્રહ્લીભવગ્જૈલસુતાતનૂજઃ ॥ ૧૩.૪૫ ॥
 સ કશ્યપઃ સા જનની સુરાણાં તમેધયામાસતુરાશિષા દ્વૌ ।

તથા યથા નૈકજગજિજીગીષું જેતા મૃધે તારકમુગ્રવીર્યમ્ ॥ ૧૩.૪૬ ॥
 સ્વદર્શનાર્થ સમુપેયુષીણાં સુદેવતાનામદિતિશ્રિતાનામ્ ।
 પાદૌ વવન્તે પતિદેવતાસ્તમાશીર્વચોભિઃ પુનરભ્યનન્ ॥ ૧૩.૪૭ ॥
 પુલોમપુત્રીં વિબુધાધિભર્તુસ્તતઃ શર્ચીં નામ કલત્રમેષઃ ।
 નમશ્ચકાર સ્મરશત્રુસૂનુસ્તમાશિષા સા સમુપાયરચ્ય ॥ ૧૩.૪૮ ॥
 અથાદિતીન્દ્રપ્રમદાઃ સમેતાસ્તા માતરઃ સામ ઘનપ્રમોદાઃ ।
 ઉપેત્ય ભક્ત્યા નમતે મહેશપુત્રાય તસ્મૈ દદુરાશિષઃ પ્રાક્ ॥ ૧૩.૪૯ ॥
 સમેત્ય સર્વેડપિ મુદ્દં દધાના મહેન્દ્રમુખ્યાસ્ત્રિદિવૌકસોડથ ।
 આનન્દકલ્લોલિતમાનસં તં સમભ્યષિઞ્ચનૃતનાધિપત્યે ॥ ૧૩.૫૦ ॥
 સકલવિબુધલોકઃ સ્તતનિઃશેષશોકઃ
 કૃતરિપુવિજયાશઃ પ્રાપ્તયુદ્ધાવકાશઃ ।
 અજનિ હરસુતેનાનન્તવીર્યેણ તેના-
 ખિલવિબુધયમૂનાં પ્રાપ્ય લક્ષ્મીમનૂનામ્ ॥ ૧૩.૫૧ ॥
 ઇતિ શ્રીકાલિદાસકૃતૌ કુમારસમ્ભવે મહાકાવ્યે
 કુમારસૈનાપત્યાભિષેકો નામ ત્રયોદશઃ સર્ગઃ સમ્પૂર્ણઃ ॥ ૧૩ ॥

સર્ગઃ ૧૪ - દેવસેનાપ્રયાણં

રણોત્સુકેનાન્ધકશત્રુસૂનુના સમં પ્રયુક્તૈસ્ત્રિદશૈર્જિગીષુણા ।
 મહાસુરે તારકસંજ્ઞકં દ્વિષં પ્રસજ્ય હન્તું સમનજ્યત દ્રુતમ્ ॥ ૧૪.૧ ॥
 સ દુર્નિવારં મનસોડતિવેગિનં જયશ્રિયઃ સન્નયનં સુદુઃસહમ્ ।
 વિજિત્વરં નામ તદા મહારથં ધનુર્ધરઃ શક્તિધરોડધ્યરોહયત્ ॥ ૧૪.૨ ॥
 સુરાલયશ્રીવિપદાં નિવારણં સુરારિસમ્પત્પરિતાપકારણમ્ ।
 કેનાપિ દક્ષેડસ્ય વિરોધિદારણં સુચારુ ચામીકરધર્મવારણમ્ ॥ ૧૪.૩ ॥
 શરચ્ચરચ્ચન્દ્રમરીચિપાણ્ડુરૈઃ સંવીજ્યમાનો વરચારુચામરૈઃ ।
 પુરઃસરૈઃ કિન્નરસિદ્ધ્યારણૌ રણેચ્છુરસ્તૂયત વાગ્ભિરુલ્બાણૈઃ ॥ ૧૪.૪ ॥
 પ્રયાણકાલોચિતચારુવેષભૃદ્જં વહન્યર્વતપક્ષદારણમ્ ।
 ઐરાવતં સ્ફાટિકશૈલસોદરં તતોડધિરુહ્ય ધુપતિસ્તમન્વગાત્ ॥ ૧૪.૫ ॥
 તમન્વગચ્છદ્ ગિરિશ્રૃંગસોદરં મદોદ્રતં મેષમધિષ્ઠિતઃ શિખી ।

વિરોધિવદ્વેષરુષાધિકં જવલન્મહો મહીયસ્તરમાયુધં દધત્ ॥ ૧૪.૬ ॥
 અથેન્દ્રનીલાચલચણ્ડવિગ્રહં વિષાણવિધ્વસ્તમહાપયોધરમ્ ।
 અધિષ્ઠિતઃ કાસરમુદ્ધરં મુદા વૈરસ્વતો દણ્ડધરસ્તમન્વગાત્ ॥ ૧૪.૭ ॥
 મદોદ્ધતં પ્રેતમથાધિરુદ્ધવાંસ્તમન્ધકદ્વેષિતનૂજમન્વગાત્ ।
 મહાસુરદ્વેષવિશેષભીષણઃ સુરોષણશ્ચણ્ડરણાય નૈરૂતઃ ॥ ૧૪.૮ ॥
 નવોદ્યદમ્ભોધરઘોરદર્શને યુદ્ધાય રુદ્ધો મકરે મહત્તરે ।
 દુર્વારપાશો વરુણો રણોલ્બણસ્તમન્વિયાય ત્રિપુરાન્તકાત્મજમ્ ॥ ૧૪.૯ ॥
 દિગમ્બરાધિક્રમણોલ્બણં ક્ષણાન્મૃગં મહીયાંસમરુદ્ધવિક્રમમ્ ।
 અધિષ્ઠિતઃ સડ્ગરકેલિલાલસો મરુન્મહેશાત્મજમન્વગાદ્ દ્રુતમ્ ॥ ૧૪.૧૦ ॥
 વિરોધિનાં શોણિતપારણૈષિણીં ગદામનૂનાં નરવાહનો વહન્ ।
 મહાહવામ્ભોધિ વિગાહનોદ્ધતં ચિયાસુ મન્વાગમદીશનન્દનમ્ ॥ ૧૪.૧૧ ॥
 મહાહિનિર્ભદ્રજટાકલાપિનો જવલન્ત્રિશૂલપ્રબલાયુધા યુધે ।
 રુદ્રાસ્તુષારાદ્રિસખં મહાવૃષં તતોડધિરુદ્ધાસ્તમયુઃ ઇઉનાકિનઃ ॥ ૧૪.૧૨ ॥
 અન્યેડપિ સન્નહ્ય મદારણોત્સવશ્રદ્ધાલવઃ સ્વર્ગિગણાસ્તમન્વયુઃ ।
 સ્વવાહનાનિ પ્રબલાન્યધિષ્ઠિતાઃ પ્રમોદવિસ્મેરમુખામ્બુજશ્રિયઃ ॥ ૧૪.૧૩ ॥
 ઉદ્દણ્ડેમધ્વજદણ્ડસકુલાશ્ચઞ્ચદ્વિચિત્રાતપવારણોજ્જવલાઃ ।
 ચલદ્ધનસ્યન્દનઘોષભીષણાઃ કરીન્દ્રઘણ્ટારવચણ્ડચીત્કૃતાઃ ॥ ૧૪.૧૪ ॥
 સ્ફુરદ્વિચિત્રાયુધકાન્તિમાણ્ડલૈરુદ્ધ્યોતિતાશાવલયામ્બરાન્તરાઃ ।
 દિવૌકસાં સોડનુવહન્મહાયમૂઃ પિનાકપાણેસ્તનયસ્તતો યયૌ ॥ ૧૪.૧૫ ॥
 કોલાહલેનોચ્ચલતાં દિવૌકસાં મહાયમૂનાં ગુરુભિર્ધ્વજપ્રજૈઃ ।
 ઘનૈર્નિરુચ્છવાસમભૂદનન્તરે દિઝમણ્ડલં વ્યોમતલં મહીતલમ્ ॥ ૧૪.૧૬ ॥
 સુરાશિલક્ષ્મીપરિકમ્પહેતવો દિક્ષકવાલપ્રતિનાદમેદુરાઃ ।
 નભોન્તકુક્ષિમ્બરયો ઘનાઃ સ્વના નિહન્યમાનૈઃ પટહૈર્વિતેનિરે ॥ ૧૪.૧૭ ॥
 પ્રમથ્યમાનામ્બુધિગર્જતર્જનૈઃ સુરાશિનારીગણગર્ભપાતનૈઃ ।
 નભશ્ચમૂઢૂલિકુલૈરિવાકુલં રરાસ ગાઢં પટહપ્રતિસ્વનૈઃ ॥ ૧૪.૧૮ ॥
 ક્ષુણ્ણં રથૈર્વાજિભિરાહતં ખુરૈઃ કરીન્દ્રકર્ણૈઃ પરિતઃ પ્રસારિતમ્ ।
 ધૂતં ધ્વજૈઃ કાચ્યનશૈલજં રજો વાતૈર્હતં વ્યામ સમારુહત્ક્રમાત્ ॥ ૧૪.૧૯ ॥

भातं भुरै रथ्यतुरङ्गपुङ्गवै रूपत्यकाडाटकमेदिनीरजः ।
 गतं दिगन्तान्मुपैरैः समीरणैः सुविभ्रमं भूरि बभार भूयसा ॥ १४.२० ॥
 अधस्तथोर्ध्वं पुरतोऽथ पृष्ठतोऽभितोऽपि यामीकररेणुरुच्यकैः ।
 यमूषु सर्पमरुदाडतोऽडरन्नवीनसूर्यस्य य कान्तिवैभवम् ॥ १४.२१ ॥
 बलोद्धृतं काञ्चनभूमिजं रजो बभौ दिगन्तेषु नभःस्थले स्थितम् ।
 अकालसन्ध्याधनरागपिङ्गलं धनं धनानामिव वृन्दमुद्यतम् ॥ १४.२२ ॥
 उभावनीषु प्रतिभिम्बमात्मनो मुहुर्विलोक्ष्याभिमुपं मडागजाः ।
 रसातलोत्तीर्णगजभ्रमात्कुधा दन्तप्रकाशप्रवृत्तानि तेनिरे ॥ १४.२३ ॥
 सुजातसिन्दूरपरागपिञ्जरैः कलं यलद्भिः सुरसैन्यसिन्धुरैः ।
 शुद्धासु यामीकरशैलभूमिषु नादृश्यत स्वं प्रतिभिम्बमग्रतः ॥ १४.२४ ॥
 छति कमेणामरराजवाडिनी मडाडवाभ्मोघिविलासलालसा ।
 अवातरत्काञ्चनशैलतो द्रुतं कोलाडलाकान्तविधूतकन्दरा ॥ १४.२५ ॥
 मडायभूयन्धनयण्डयीत्कृतैर्विलोलघण्टेभपतेश्च भृङ्गितैः ।
 सुरेन्द्रशैलेन्द्रमडागुडाशयाः सिंहा मडत्स्वप्रसुप्तं न तत्यजुः ॥ १४.२६ ॥
 गम्भीरभेरीध्वनितैर्भयङ्करैर्मडागुडान्तप्रतिनादमेदुरैः ।
 मडारथानां गुरुनेमिनिस्वनैरनाकुलैस्तैर्मृगराजताजनि ॥ १४.२७ ॥
 समुत्थितेन त्रिदिवौकसां मडायभूरवेणाद्रितटान्तदाशिषा ।
 प्रपेदिरे केसरिणोऽधिकं मदं स्ववीर्यलक्ष्मीमृगराजतावशात् ॥ १४.२८ ॥
 भिया सुरानीकविमर्दजन्मना विदुद्रुवूर्धूरतरं द्रुतं मृगाः ।
 गुडागुडान्ताद्भ्रुतेत्य डेलया तस्थुर्विशङ्कं नितरां मृगाधिपाः ॥ १४.२९ ॥
 विलोकिताः कौतुकिनाऽमरावतीजनेन जुष्टप्रमदेन दूरतः ।
 सुरायलप्रान्तभुवः प्रपेदिरे सुविस्तृतायाः प्रसरं सुसैनिकाः ॥ १४.३० ॥
 पीतासितारक्तसितैः सुरायल प्रान्तस्थितैर्धातुरजोभिरम्बरम् ।
 अयत्नगन्धर्वपुरोदयभ्रमं बभार भूमोत्पतितैरितस्ततः ॥ १४.३१ ॥
 मडास्वनः सैन्यविमर्दसम्भवः कर्णान्तकूलङ्घतामुपेयिवान् ।
 पयोनिघेः क्षुब्धतरस्य वर्धनो बभूव भूम्ना भुवनोदरम्भरिः ॥ १४.३२ ॥
 मडागजानां गुरुभृङ्गितैस्ततैः सुलेषितैर्धोरतरैश्च वाजिनाम् ।
 धनै रथानां गुरुयण्डयीत्कृतैस्तिरोडितोऽभूत्पटडस्य निःस्वनः ॥ १४.३३ ॥

મહાસુરાણામવરોધયોષિતાં કયાક્ષિપક્ષમસ્તનમણ્ડલેષુ ચ ।
 ધ્વજેષુ નાગેષુ રથેષુ વાજિષુ ક્ષણેન તસ્થૌ સુરસૈન્યજં રજઃ ॥ ૧૪.૩૪ ॥
 ધનૈર્વિલોક્ય સ્થગિતાર્કમણ્ડલૈશ્વમૂરજોભિર્નિચિતં નભઃસ્થલમ્ ।
 અયાયિ હંસૈરભિ માનસં ધનભ્રમેણ સાનન્દમનર્તિ કેકિભિઃ ॥ ૧૪.૩૫ ॥
 સાન્દ્રૈઃ સુરાનીકરજોભિરમ્બરે નવામ્બુદાનીકનિભૈરભિશ્રિતૈઃ ।
 ચકાશિરે સ્વર્ણમયા મહાધ્વજાઃ પરિસ્ફુરન્તસ્તડિતાં ગણા ઇવ ॥ ૧૪.૩૬ ॥
 વિલોક્ય ધૂલીપટલૈર્ભૂશં ભૂતં ધાવાપૃથિવ્યોરલમન્તરં મહત્ ।
 કિમૂર્ધ્વતોડધઃ કિમધસ્ત ઊર્ધ્વતો રજોડભ્યુપૈતીતિ જનૈરતર્ક્યત ॥ ૧૪.૩૭ ॥
 નોર્ધ્વં ન ચાધો ન પુરો ન પૃષ્ઠતો ન પાર્શ્વતોડભૂત્મલુ ચક્ષુષોર્ગતિઃ ।
 સૂચ્યગ્રભૈઘૈઃ પૂતનારજશ્ચયૈરાચ્છાદિતા પ્રાણિગણસ્ય સર્વતઃ ॥ ૧૪.૩૮ ॥
 દિગન્તદન્ત્યાવલિદાનહારિભિર્વિમાનરન્ધ્રપ્રતિનાદમેદુરૈઃ ।
 અનેકવાધધ્વનિતૈરનારતૈર્જગર્જ ગાઢં ગુરુભિર્નભસ્તલમ્ ॥ ૧૪.૩૯ ॥
 ભુવં વિગાઢ્ય પ્રયયૌ મહાચમૂઃ ક્વચિન્ન માન્તી મહર્તી દિવં ખલુ ।
 સુસહ્જુલાયામપિ તત્ર નિર્ભરાત્કિં કાન્દિશીકત્વમવાપ નાકુલા ॥ ૧૪.૪૦ ॥
 ઉદામદાનદ્વિપવૃન્દભૃંહિતૈર્નિતાન્તમુત્તુડ્ગતુરડ્ગહેષિતૈઃ ।
 ચલદ્ધનસ્થન્નનેમિનિઃસ્વનૈરભૂત્રિરુચ્છ્વાસમિવાકુલં જગત્ ॥ ૧૪.૪૧ ॥
 મહાગજાનાં ગુરુભિસ્તુ ગર્જિતૈર્વિલોલઘણટારણિતૈ રણોલ્વણૈઃ ।
 વીરપ્રણાદૈઃ પ્રમદપ્રમેદુરૈર્વાચલતામાદધિરેતરાં દિશઃ ॥ ૧૪.૪૨ ॥
 દન્તીન્દ્રદાનદ્રવવારિવીચિભિઃ સઘોડપિ નધો બહુધા પુપ્પુરિરે ।
 ધારા રજોભિસ્તુરગૈઃ ક્ષતૈર્ભૂતા યાઃ પક્રુતામેત્ય રથૈઃ સ્થલીકૃતાઃ ॥ ૧૪.૪૩ ॥
 નિમ્નાઃ પ્રદેશાઃ સ્થલતામુપાગમન્નિમ્નત્વમુચ્ચૈરપિ સર્વતશ્ચ તે ।
 તુરડ્ગમાણાં વ્રજતાં ખુરૈઃ ક્ષતા રથૈર્ગજેન્દ્રૈઃ પરિતઃ સમીકૃતાઃ ॥ ૧૪.૪૪ ॥
 નભોદિગન્તપ્રતિઘોષભીષણૈર્મહામહીભૃત્તટદારણોલ્વણૈઃ ।
 પયોધિનિર્ધૂનકેલિભિર્જગદ્ બભૂવ ભેરીધ્વનિતૈઃ સમાકુલમ્ ॥ ૧૪.૪૫ ॥
 ઇતસ્તતો વાતવિધૂત ચગ્ચલૈર્નારન્ધ્રિતાશાગમનૈર્ધ્વજશુકૈઃ ।
 લક્ષ્ઃ ક્વણ્ડાકાગ્ચનકિંકિણીકુલૈરમજ્જિ ધૂલીજલધૌ નભોગતે ॥ ૧૪.૪૬ ॥
 ઘણ્ટારવૈ રૌદ્રતરૈર્નિરન્તરં વિસૃત્વરૈર્ગર્જરવૈઃ સુભૈરવૈઃ ।

भक्तद्विपानां प्रथयाम्भूविरे न वाङ्मिनीनां पटलस्य निःस्वनाः ॥ १४.४७ ॥

करालवायालमुभाश्चभूस्वनैर्ध्वस्ताम्भरा वीक्ष्य द्रिशो रजस्वलाः ।

तिरोभभूवे गडनैर्दिनेश्वरो रजोन्धकारैः परितः कुतोऽप्यसौ ॥ १४.४८ ॥

आकाशान्तपूर्वा रभसेन सैनिकैर्दिगङ्गना व्योम रजोभिदूषिता ।

भेरीरवाणां प्रतिशब्दितैर्धनैर्जगज्ज गाढं धनमत्सरादिव ॥ १४.४९ ॥

गुरुसमीरसमीरितभूधरा ध्रुव गङ्गा गगनं विजगाडिरे ।

गुरुतरा ध्रुव वारिधरा रथा भुवमितीड विवर्त ध्रुवामवत् ॥ १४.५० ॥

अलवदसुरलोकानल्पकल्पान्तकाले

निरवधय ध्रुवाम्भोराशयो धोरघोषाः ।

गुरुतरपरिमज्जद्भूभूतो देवसेना

ववृधुरपि सुपूर्णा व्योमभूम्यन्तराले ॥ १४.५१ ॥

धृति श्रीकालिदासकृतौ कुमारसम्भवे मङ्गलाकाव्ये

देवसेनाप्रयाणं नाम यतुर्दशः सर्गः सम्पूर्णः ॥ १४ ॥

सर्गः १५ - सुरासुरसैन्यसङ्ग्रामः

सेनापतिं नन्दनमन्धकद्विषो युधे पुरस्कृत्य अलस्य शात्रवः ।

सैनैरुपैतीति सुरद्विषां पुरोऽभूत्किंवदन्ती हृद्यप्रकम्पिनी ॥ १५.१ ॥

यमूप्रभुं मन्मथमर्दनात्मजं विजित्वरीभिर्विजयश्रियाश्रितम् ।

श्रुत्वा सुराणां पृतनाभिरागतं चित्ते चिरं युष्मभिरे मङ्गलासुराः ॥ १५.२ ॥

समेत्य दैत्याधिपतेः पुरे स्थिताः किरीटभङ्गाञ्जलयः प्रणम्य ते ।

न्यवेद्यन्मन्मथशत्रुसूनुना युयुत्सुना जम्भजितं सङ्गागतम् ॥ १५.३ ॥

दासीकृतशेषजगत्त्रयं न मां जिगाय युद्धे कतिशः शयीपतिः ।

गिरीशपुत्रस्य अलेन साम्प्रतं ध्रुवं विजेतेति स काकुतोऽडसत् ॥ १५.४ ॥

ततः कुधा विस्फुरिताधराधरः स तारको दर्पितदोर्बलोद्भूतान् ।

युधे त्रिलोकीजयकेलिलालसः सेनापतीन् सन्नद्धनार्थमादिशत् ॥ १५.५ ॥

मङ्गायमूनामधिपाः समन्ततः सन्नद्ध सधैः सुतरामुदायुधाः ।

तस्थुर्विन्मक्षितिपालसङ्कुले तदङ्गनद्धारवरप्रकोष्ठके ॥ १५.६ ॥

स द्धारपालेन पुरः प्रदर्शितान्कृतानतीन्बाहुवरानधिष्ठितान् ।

મહાહવામ્ભોધિવિધૂનનોદ્ધતાન્દર્શ રાજા પૃતનાધિપાન્બહૂન્ ॥ ૧૫.૭ ॥

બલી બલારાતિબલાતિશાતનં દિગ્દન્તિનાદદ્રવનાશનસ્વનમ્ ।

મહીધરામ્ભોધિનવારિતકમં યયૌ રથં ઘોરમથાધિરુહ્ય સઃ ॥ ૧૫.૮ ॥

યુગક્ષયક્ષુબ્ધપથોધિનિઃસ્વનાશ્ચલત્પતાકાકુલવારિતાતપાઃ ।

ધરારજોગ્રસ્તદિગન્તભાસ્કરાઃ પતિં પ્રયાન્તં પૃતનાસ્તમન્વયુઃ ॥ ૧૫.૯ ॥

ચમૂરજઃ પ્રાપ દિગન્તદન્તિનાં મહાસુરસ્યાભિસુરં પ્રસર્પિણઃ ।

દન્તપ્રકાણ્ડેષુ સિતેષુ શુભ્રતાં કુમ્ભેષુ દાનામ્બુધનેષુ પક્રુતામ્ ॥ ૧૫.૧૦ ॥

મહીભૃતાં કન્દરદારણોલ્બાણૈસ્તદ્ભાહિનીનાં પટહસ્વનૈર્ધનૈઃ ।

ઉદ્ભેલિતાશ્ચક્ષુભિરે મહાર્ણવા નભઃસ્ત્રવન્તી સહસાડભ્યવર્ધત ॥ ૧૫.૧૧ ॥

સુરારિનાથસ્ય મહાયમૂસ્વનૈર્વિગાહ્યમાના તુમુલૈઃ સુરાપગા ।

અભ્યચ્છિતૈરૂર્મિશૈશ્ચ વારિજૈરક્ષાલયત્રાકનિકેતનાવલીમ્ ॥ ૧૫.૧૨ ॥

અથ પ્રયાણાભિમુખસ્ય નાકિનાં દ્વિષઃ પુરસ્તાદશુભોપદેશિની ।

અગાધદુઃખામ્બુધિમધ્યમજ્જનં બભૂવ ચોત્પાતપરમ્પરા તવ ॥ ૧૫.૧૩ ॥

આગામિદૈત્યાશનકેલિકાક્ષિણી કુપક્ષિણાં ઘોરતરા પરમ્પરા ।

દયૌ પદં વ્યોમ્નિ સુરારિવાહિનીરુપર્યુપર્યેત્યનિવારિતાતપા ॥ ૧૫.૧૪ ॥

મુહુર્વિભગ્નાતપવારણધ્વજશ્ચલદ્ધરાધૂલિકુલાકુલેક્ષણઃ ।

ધૂતાશ્રમાત્ડગમહારથાકરાનવેક્ષણોડભૂત્પ્રસભં પ્રભગ્જનઃ ॥ ૧૫.૧૫ ॥

સઘો વિભિન્નાગ્જનપુગ્જતેજસો મુખૈર્વિષાગ્નિં વિકિરન્ત ઉચ્ચકૈઃ ।

પુરઃ પથોડતીત્ય મહાભુજડ્ગમા ભયકુરાકારભૃતો ભૃશં યયુઃ ॥ ૧૫.૧૬ ॥

મિલનહાભીમભુજડ્ગભૂષણં પ્રભુર્દિનાનાં પરિવેષમાદઘૌ ।

મહાસુરસ્ય દ્વિષતોડતિમત્સરાદિ વાન્તમાસૂચયિતું ભયકુરઃ ॥ ૧૫.૧૭ ॥

ત્વિષામધીશસ્ય પુરોડધિમણ્ડલં શિવાઃ સમેતાઃ પરુષં વવાશિરે ।

સુરારિરાજસ્ય રણાન્તશોણિતં પ્રસહ્ય પાતું દ્રુતમુત્સુકા ઇવ ॥ ૧૫.૧૮ ॥

દિવાપિ તારાસ્તરલાસ્તરસ્વિનીઃ પરાપતન્તીઃ પરિતોડથ વાહિનીઃ ।

વિલોક્ય લોકો મનસા વ્યચિન્તયત્પ્રાણવ્યયાન્તં વ્યસનં સુરદ્વિષઃ ॥ ૧૫.૧૯ ॥

જવલદ્ભિરુચ્ચૈરભિતઃ પ્રભાભરૈરુદ્ભાસિતાશેષદિગન્તરામ્બરમ્ ।

રવેણ રૌદ્રેણ હૃદન્તદારણં પપાત વજ્રં નભસો નિરમ્બુદાત્ ॥ ૧૫.૨૦ ॥

ज्वलद्भिरङ्गारयैर्नभस्तलं ववर्ष गाढे सड शोणितास्थिभिः ।
 धूमं ज्वलन्त्यो व्यसृजन्मुपै रजो दधुर्दिशो रासभकण्ठधूसरम् ॥ १५.२१ ॥
 निर्घातघोषो गिरिश्रृङ्गशातनो घनोऽम्भराशाकुडरोदरम्भरिः ।
 अभूव भूम्ना श्रुतिभित्तिभेदनः प्रकोपिकालार्जितगार्जितर्जनः ॥ १५.२२ ॥
 स्मलन्मलेभं प्रपतत्तुरङ्गमं परस्परश्लिष्टजनं समन्ततः ।
 प्रक्षुब्धदम्भोषिविभिन्नभूधराद् बलं द्विषोऽभूद्वनि प्रकम्पात् ॥ १५.२३ ॥
 उर्ध्वीकृतास्या रविदत्तदृष्टयः समेत्य सर्वे सुरविद्विषः पुरः ।
 श्वानः स्वरेण श्रवणान्तशातिना मिथो रुदन्तः करुणेन निर्ययुः ॥ १५.२४ ॥
 अपीति पश्यन्परिणामदारुणं मडत्तमां गाढमरिष्टसन्ततिम् ।
 द्रुतैर्वदद्यो न भलु न्यवर्तत कुधा प्रयाणव्यवसायतो सुरः ॥ १५.२५ ॥
 अरिष्टमाशङ्क्य विपाकदारुणं निवार्यमाणोऽपि बुधैर्मंडासुरः ।
 पुरः प्रतस्थे मडतां वृथा भवेदसद्ग्राहान्यस्य छितोपदेशनम् ॥ १५.२६ ॥
 क्षितौ निरस्तं प्रतिकूलवायुना तदीयथामीकरधर्मवारणम् ।
 रराज मृत्योरिव पारणाविधौ प्रकल्पितं छाटकभाजनं मडत् ॥ १५.२७ ॥
 विजानता भावि शिरो निरुन्तनं प्रज्ञेन शोकादिव तस्य मौलिना ।
 मुहुर्गलद्भिरस्तरलैरलन्तरामरोद्वि मुक्ताकूलवाष्पबिन्दुभिः ॥ १५.२८ ॥
 निवार्यमाणैरभितोऽनुयायिभिर्गंडीतुकाभैरिव तं मुहुर्मुहुः ।
 अपाति गृध्रैरभिमौलिमाकुलैर्भविष्यदेतन्मरणोपदेशिभिः ॥ १५.२९ ॥
 सद्यो निरुक्ताञ्जनसोदरधुतिं कृणामणिप्रज्वलदंशुमण्डलम् ।
 निर्यद्विषोल्कानलगर्भकूटृतं ध्वजे जनस्तस्य मलाहिमैक्षत ॥ १५.३० ॥
 रथाश्वकेशावलिकर्णायामरं ददाड् बाणसन्बाणबाणधीन् ।
 अकाण्डतश्चाण्डतरो हुताशनस्तस्यातनुस्यन्धुर्यगोथरः ॥ १५.३१ ॥
 धत्याधरिष्टैरशुभोपदेशिभिर्विडन्यमानोऽध्यसुरः पुनः पुनः ।
 यदा मदान्धो न गताव्यवर्तताम्भरात्तदाभून्मरुतां सरस्वती ॥ १५.३२ ॥
 मदान्ध मा गा भुजदण्डयण्डिमावलेपतो मन्मथछन्तुसूनुना ।
 सुरैः सनाथेन पुरन्दरादिभिः समं समन्तात्समरं विजित्वरैः ॥ १५.३३ ॥
 गुडोऽसुरैः षड्दिनजातमात्रको निदाघधामेव निशातमोभरैः ।
 विषल्यते नाभिमुष्णो छि सङ्गरे कुतस्त्वया तस्य समं विरोधिता ॥ १५.३४ ॥

અભ્ભલિઠૈઃ શ્રુડગશતૈઃ સમન્તતો દિક્ષ્યકવાલૈઃ સ્થગિતસ્ય ભૂભૃતઃ ।
 ક્રોઽયસ્ય રન્ધ્રં વિશિખેન નિર્મમે યેનાહવસ્તસ્ય સહ ત્વયા કુતઃ ॥ ૧૫.૩૫ ॥
 લબ્ધ્વા ધનુર્વેદમનઃ્ગવિદ્વિષસ્ત્રિઃસમકૃત્વઃ સમરે મહીભુજામ્ ।
 કૃત્વાભિષેકં રુધિરામ્ભુભિર્ધનૈઃ સ્વક્રોધવાહિં શમયામ્ભભૂવ યઃ ॥ ૧૫.૩૬ ॥
 ન જામદગ્ન્યઃ ક્ષયકાલરાત્રિકૃત્સ ક્ષત્રિયાણાં સમરાય વલ્ગતિ ।
 યેન ત્રિલોકીસુભટેન તેન કુતોડવકાશઃ સહ વિગ્રહગ્રહે ॥ ૧૫.૩૭ ॥
 ત્યજાશુ ગર્વં મદમૂઢ મા સ્મ ગાઃ સ્મરારિસૂનોર્વરશક્તિગોચરમ્ ।
 તમેવ નૂનં શરણં વ્રજાધુના જગત્સુવીરં સ ચિરાય જીવ તત્ ॥ ૧૫.૩૮ ॥
 શ્રુત્વેતિ વાયં વિયતો ગરીયસીં ક્રોધાદહકુરપરો મહાસુરઃ ।
 પ્રકમ્પિતાશેષજગત્રયોડપિ સન્નકમ્પતોચ્ચૈર્દિવમભ્યધાચ્ય સઃ ॥ ૧૫.૩૯ ॥
 કિં બ્રૂય રે વ્યોમચરા મહાસુરાઃ સ્મરારિસૂનુપ્રતિપક્ષવર્તિનઃ ।
 મદીયબાણપ્રણવેદના હિ સાડધુના કથં વિસ્મૃતિગોચરીકૃતા ॥ ૧૫.૪૦ ॥
 કટુસ્વરૈઃ પ્રાલપથામ્બરસ્થિતાઃ શિશોર્બલાત્પ્ડદિનજાતકસ્ય કિમ્ ।
 શ્વાનઃ પ્રમત્તા ઇવ કાર્તિકે નિશિ સ્વૈરં વનાન્તે મૃગધૂર્તકા ઇવ ॥ ૧૫.૪૧ ॥
 સડ્ગેન વો ગર્ભતપસ્વિનઃ શિશુર્વરાક ઓષોડન્તમવાપ્સ્યતિ ધ્રુવમ્ ।
 અતસ્કરસ્તસ્કરસડ્ગતો યથા તદ્ધો નિહન્મિ પ્રથમં તતોડપ્ય મુમ્ ॥ ૧૫.૪૨ ॥
 ઇતીરયત્યુગ્રતરં મહાસુરે મહાકૃપાણં કલયત્યલં કુધા ।
 પરસ્પરોત્પીડિતજાનવો ભયાન્નભશ્ચરા દૂરતરં વિદુઃકુવુઃ ॥ ૧૫.૪૩ ॥
 તતોડવલેપાદ્વિકટં વિહસ્ય સ વ્યવત્ત કોશાદસિમુત્તમં બહિઃ ।
 રથં દ્રુતં પ્રાપય વાસવાન્તિકં નન્વિત્યવોચન્નિજસારથિં રથી ॥ ૧૫.૪૪ ॥
 મનોતિવેગેન રથેન સારથિપ્રણોદિતેન પ્રચલન્મહાસુરઃ ।
 તતઃ પ્રપેદે સુરસૈન્યસાગરં ભયકુરાકારમપારમગ્રતઃ ॥ ૧૫.૪૫ ॥
 પુરઃ સુરાણાં પુતનાં પ્રથીયસીં વિલોક્ય વીરઃ પુલકં પ્રમોદજમ્ ।
 બભાર ભ્રૂભ્રાથ સ બાહુદણ્ડયોઃ પ્રચણ્ડયોઃ સડ્ગરકેલિકૌતુકી ॥ ૧૫.૪૬ ॥
 તતો મહેન્દ્રસ્ય ચરાશ્ચમૂચરા રણાન્તલીલારભસેન ભૂયસા ।
 પુરઃ પ્રચેલુર્મનસોડતિવેગિનો યુયુત્સુભિઃ કિં સમરે વિલમ્બ્યતે ॥ ૧૫.૪૭ ॥
 પુરઃસ્થિતં દેવરિપોશ્ચમૂચરા બલદ્વિષઃ સૈન્યસમુદ્રમભ્યયુઃ ।

भुञ्जं समुत्क्षिप्य परेभ्य आत्मनोऽभिधानमुच्यैरभितो न्यवेदयन् ॥ १५.४८ ॥

पुरोगतं दैत्ययभूमडाण्वं दृष्ट्वा परं युक्षुभिरे मडासुराः ।

पुरारिसूनोर्नयनैककोण्डे ममुर्भाटास्तस्य रणोऽवलेख्य ॥ १५.४९ ॥

द्विषद्वलत्रासवि भीषिताश्चमूर्ध्वौकसामन्चकशत्रुनन्दनः ।

अपश्यदृष्टिं मडारणोत्सवं प्रसादपीयूषधरेण यक्षुषा ॥ १५.५० ॥

उत्साहिताः शक्तिधरस्य दर्शनान्मृधे मडेन्द्रप्रमुखा मभाशनाः ।

अहं मृधे जेतुमरीनरीरमन्न कस्य वीर्याय वरस्य सङ्गतिः ॥ १५.५१ ॥

परस्परं वज्रधरस्य सैनिका द्विषोऽपि योद्धुं स्वकरोद्धृतायुधाः ।

वैतालिकश्चाविततारविक्रमाभिधानमीयुर्विजयैषिणो रणो ॥ १५.५२ ॥

सङ्ग्रामं प्रलयाय सन्निपततो वेलामतिक्रामतो

वृन्दारासुरसैन्यसागरयुगस्याशेषद्विग्व्यापिनः ।

कालातिथ्यभुजो बभूव बडलः कोलाडलः कोषणः

शैलोत्तालतटीविघट्टनपटुर्भ्रूमाण्डकुक्षिम्भरिः ॥ १५.५३ ॥

एति श्रीकालिदासकृतौ कुमारसम्भवे मडाकाव्ये

सुरासुरसैन्यसङ्ग्रामो नाम पञ्चदशः सर्गः सम्पूर्णः ॥ १५ ॥

सर्गः १६ - सुरासुरसङ्ग्रामवर्णनं

अथान्योन्यं विमुक्तास्त्रशस्त्रजालैर्भयङ्करैः ।

युद्धमासीत्सुनासीरसुरारिबलयोर्मडत् ॥ १६.१ ॥

पत्तिः पत्तिमभीयाय रणाय रथिनं रथी ।

तुरङ्गस्थं तुरङ्गस्थो दन्तिस्थं दन्तिनि स्थितः ॥ १६.२ ॥

युद्धाय धावतां धीरं वीराणामितरेतरम् ।

वैतालिकाः कुलाधीशा नामान्यलमुदाहसन् ॥ १६.३ ॥

पठतां वन्दिवृन्दानां प्रवीरा विक्रमावलीम् ।

क्षाणं विलम्ब्य चित्तानि ददुर्युद्धोत्सुकाः पुरः ॥ १६.४ ॥

सङ्ग्रामानन्दवर्षिष्णौ विग्रहे पुलकाञ्चिते ।

आसीत्सव्यविच्छेदो वीराणां मिलतां मिथः ॥ १६.५ ॥

निर्दयं भङ्गाभिन्नेभ्यः कवयेभ्यः समुत्थितैः ।

આસન્ધોમદિશસ્તૂલૈઃ પલિતૈરિવ પાણ્ડુરાઃ ॥ ૧૬.૬ ॥

ખડ્ગા રુધિરસંલિમાશ્ચણ્ડાંશુકરભાસુરાઃ ।

ઇતસ્તતોડપિ વીરાણાં વિદ્યુતાં વૈભવં દધુઃ ॥ ૧૬.૭ ॥

વિસૃજન્તો મુખૈર્જ્વાલા ભીમા ઇવ ભુજ્ઙમાઃ ।

વિસૃષ્ટાઃ સુભટૈ રુદૈર્વ્યોમિ વ્યાનશિરે શરાઃ ॥ ૧૬.૮ ॥

બાઢં વપૂંષિ નિર્ભિદ્ય ધન્વિનાં નિદ્રતાં મિથઃ ।

અશોણિતમુખા ભૂમિ પ્રાવિશન્દૂરમાશુગાઃ ॥ ૧૬.૯ ॥

નિર્ભિદ્ય દન્તિનઃ પૂર્વ પાતયામાસુરાશુગાઃ ।

પેતુઃ પ્રવરયોધાનાં પ્રીતાનામાહવોત્સવે ॥ ૧૬.૧૦ ॥

જવલદગ્નિમુખૈર્વાણૈર્નીરન્ધ્રૈરિતરેતરમ્ ।

ઉચ્ચૈર્વૈમાનિકા વ્યોમ્નિ કીર્ણૌ દૂરમપાસરન્ ॥ ૧૬.૧૧ ॥

વિભિન્ન ધન્વિનાં બાણૈર્વ્યથાર્તામિવ વિહ્વલમ્ ।

રરાસ વિરસં વ્યોમ શ્યેનપ્રતિરવચ્છલાત્ ॥ ૧૬.૧૨ ॥

યાપૈરાકર્ણમાકૃષ્ટૈર્વિમુક્તા દૂરમાશુગાઃ ।

અધાબન્નુધિરાસ્વાદલુબ્ધા ઇવ રણૈષિણામ્ ॥ ૧૬.૧૩ ॥

ગૃહીતાઃ પાણિભિર્વારૈર્વિકોશાઃ ખડ્ગરાજયઃ ।

કાન્તિજાલચ્છલાદાજૈ વ્યહસન્સમ્મદાદિવ ॥ ૧૬.૧૪ ॥

ખડ્ગાઃ શોણિતસન્દિગ્ધા નૃત્યન્તો વીરપાણિષુ ।

રજોઘને રણેડનન્તે વિદ્યુતાં વૈભવં દધુઃ ॥ ૧૬.૧૫ ॥

કુન્તાશ્ચકાશિરે ચણ્ડમુલ્લસન્તો રણાર્થિનામ્ ।

જિહ્વાભોગા યમસ્યેવ લેલિહાના રણાડ્ગણે ॥ ૧૬.૧૬ ॥

પ્રજ્વલતાન્તિચક્રાણિ ચક્રાણિ વરચક્રિણામ્ ।

ચણ્ડાંશુમાણ્ડલશ્રીણિ રણવ્યોમનિ બભ્રમુઃ ॥ ૧૬.૧૭ ॥

કેચિદ્ધીરૈઃ પ્રણાદૈશ્ચ વીરાણામભ્યુપેયુષામ્ ।

નિપેતુઃ ક્ષોભતો વાહાદપરે મુમુહુર્મદાત્ ॥ ૧૬.૧૮ ॥

કશ્ચિદભ્યાગતે વીરે જિઘાંસૌ મુદમાદધૌ ।

પરાવૃત્ય ગતે ક્ષુબ્ધે વિષસાદાહવપ્રિયઃ ॥ ૧૬.૧૯ ॥

બહુભિઃ સહ યુદ્ધવા વા પરિભ્રમ્ય રણોલ્બણાઃ ।
 ઉદ્દિશ્ય તાનુપેયુઃ કેડપિ યે પૂર્વવૃતા રણે ॥ ૧૬.૨૦ ॥
 અભિતોડભ્યાગતાન્યોદ્ધું વીરાન્નણમદોદ્ધતાન્ ।
 પ્રત્યનન્દન્ભુજાદણરોમોદ્ગમભૃતો ભટાઃ ॥ ૧૬.૨૧ ॥
 શસ્ત્રભિન્નેભકુમ્ભેભ્યો મૌક્તિકાનિ ય્યુતાન્યધઃ ।
 અધ્યાહવક્ષેત્રમુમકીર્તિભીજાકુરશ્રિયમ્ ॥ ૧૬.૨૨ ॥
 વીરાણાં વિષમૈર્ધૌષૂર્વિદ્રુતા વારણા રણે ।
 શાસ્યમાના અપિ ત્રાસાદ્ભેજુર્ધૂતાકુશા દિશઃ ॥ ૧૬.૨૩ ॥
 રણે વાણગણૈર્ભિન્ના ભ્રમન્તો ભિન્નયોધિનઃ ।
 નિમમજજુર્મિલદ્રક્તનિમ્નગાસુ મહાગજાઃ ॥ ૧૬.૨૪ ॥
 અપારેડસૃક્સરિત્પૂરે રથેષૂચ્યૈસ્તરેષ્વપિ ।
 રથિનોડભિરિપું કુદ્ધા હુકૃતૈર્વ્યસૃજઞ્શરાન્ ॥ ૧૬.૨૫ ॥
 ખડ્ગનિર્લૂનમૂર્ધાનો વ્યાપતન્તોડપિ વાજિનઃ ।
 પ્રથમં પાતયામાસુરસિના દારિતાનરીન્ ॥ ૧૬.૨૬ ॥
 વીરાણાં શસ્ત્રભિન્નાનિ શિરાંસિ નિપતન્ત્યપિ ।
 અધાવન્તદષ્ટોષ્ઠભીમાન્યભિરિપું કુધા ॥ ૧૬.૨૭ ॥
 શિરાંસિ વરયોધાનામર્ધચન્દ્રહૃતાન્યલમ્ ।
 આદધાના ભૃશં પાટૈઃ શ્યેના વ્યાનશિરે નભઃ ॥ ૧૬.૨૮ ॥
 ક્રોધાદભ્યાપતદન્તિદન્તારુઢાઃ પદાતયઃ ।
 અશ્વારોહા ગજારોહપ્રાણાન્નાસૈરપાહરન્ ॥ ૧૬.૨૯ ॥
 શસ્ત્રચ્છિન્નગજારોહા વિભ્રમન્ત ઇતસ્તતઃ ।
 યુગાન્તવાતયલિતાઃ શૈલા ઇવ ગજા બભુઃ ॥ ૧૬.૩૦ ॥
 મિલિતેષુ મિથો યોદ્ધું દન્તિષુ પ્રસભં ભટાઃ ।
 અગૃહ્ણ્યુદ્ધ્યમાનાશ્ચ શસ્ત્રૈઃ પ્રાણાન્યરસ્પરમ્ ॥ ૧૬.૩૧ ॥
 રુષા મિથો મિલદન્તિદન્તસડ્ઘર્ષજોડનલઃ ।
 યોધાઞ્શસ્ત્રહૃતપ્રાણાનદહત્સહસારિભિઃ ॥ ૧૬.૩૨ ॥
 આક્ષિપ્તા અપિ દન્તીન્દ્રાઃ કોપનૈઃ પત્તયઃ પરમ્ ।
 તદસૂનહરન્ખડ્ગઘાતૈઃ સ્વસ્ય પુરઃ પ્રભોઃ ॥ ૧૬.૩૩ ॥

ઉત્ક્ષિપ્ય કરિભિર્દૂરાન્મુક્તાનાં યોધિનાં દિવિ ।
 પ્રાપિ જીવાત્મભિર્દિવ્યા ગતિર્વા વિગ્રહેર્મહી ॥ ૧૬.૩૪ ॥
 ખડ્ગૈર્ધવલધારાલૈર્નિહત્ય કરિણાં કરાન્ ।
 તૈર્ભુવાપિ સમં વિદ્ધાન્સન્તોષં ન ભટા યયુઃ ॥ ૧૬.૩૫ ॥
 આક્ષિપ્યાભિદિવં નીતાઃ પત્તયઃ કરિભિઃ કરઃ ।
 દિવ્યાડ્ગનાભિરાદાતું રક્તાભિર્દ્રુતમીષિરે ॥ ૧૬.૩૬ ॥
 ધન્વિનસ્તુરગારુઢા ગજારોહાઞ્ચરૈઃ ક્ષતાન્ ।
 પ્રત્યૈચ્છન્મૂર્ચ્છિતાન્ભૂયો યોદ્ધુમાશ્વસતશ્ચિરમ્ ॥ ૧૬.૩૭ ॥
 ક્રુદ્ધસ્ય દન્તિનઃ પત્તિર્જિઘ્ક્ષોરસિના કરમ્ ।
 નિર્ભિદ્ય દન્તમુસલાવારુરોહ જિઘ્ક્ષયા ॥ ૧૬.૩૮ ॥
 ખડ્ગેન મૂલતો હત્વા દન્તિનો રદનદ્રયમ્ ।
 પ્રાતિપક્ષ્યે પ્રવિષ્ટોડપિ પદાતિર્નિરગાદ્દ્રુતમ્ ॥ ૧૬.૩૯ ॥
 કરેણ કરિણા વીરઃ સુગૃહીતોડપિ કોપિના ।
 અસિનાસૂઞ્જહારાશુ તસ્યૈવ સ્વયમક્ષતઃ ॥ ૧૬.૪૦ ॥
 તુરડ્ગી તુરગારુઢે પ્રાસેનાહત્ય વક્ષસિ ।
 પતતસ્તસ્ય નાફાસીત્રસઘાતં સ્વકે હૃદિ ॥ ૧૬.૪૧ ॥
 દ્વિષા પ્રાસહૃતપ્રાણો વાજિપૃષ્ઠદ્વાસનઃ ।
 હસ્તોદ્ધૃતમહાપ્રાસો ભુવિ જીવન્નિવાભ્રમત્ ॥ ૧૬.૪૨ ॥
 તુરડ્ગસાદિનં શસ્ત્રહૃતપ્રાણં મતં ભુવિ ।
 અબદ્ધોડપિ મહાવાજી ન સાશ્વનયનોડત્યજત્ ॥ ૧૬.૪૩ ॥
 ભલ્લેન શિતધારેણ ભિન્નોડપિ રિપુણાશ્રગઃ ।
 નામૂર્ચ્છત્કોપતો હન્તુમિયેષ પ્રપતન્નપિ ॥ ૧૬.૪૪ ॥
 મિથઃ પ્રાસાહતૌ વાજિચ્યુતૌ ભૂમિગતૌ રુષા ।
 શસ્ત્ર્યા યુયુધતુઃ કૌચિત્કોશાકેશિ ભુજાભુજિ ॥ ૧૬.૪૫ ॥
 રથિનો રથિભિર્બાણૈર્હૃતપ્રાણા દૃઢાસનાઃ ।
 ક્ષતકાર્મુકસન્ધાનાઃ સપ્રાણા ઇવ મેનિરે ॥ ૧૬.૪૬ ॥
 ન રથી રથિનં ભૂયઃ પ્રાહરચ્છસ્ત્રમૂર્ચ્છિતમ્ ।

પ્રત્યાશ્વસન્તમન્વિચ્છન્નાતિષ્ઠદ્યુધિ લોભતઃ ॥ ૧૬.૪૭ ॥

અન્યોન્યં રથિનૌ કૌચિદ્ગતપ્રાણૌ દિવં ગતૌ ।

એકામપ્સરસં પ્રાપ્ય યુયુધાતે વરાયુધૌ ॥ ૧૬.૪૮ ॥

મિથોઽર્ધચન્દ્રનિર્લૂનમૂર્ધાનૌ રથિનૌ રુચ્યા ।

ખેચરૌ ભુવિ નૃત્યન્તૌ સ્વકબન્ધાવપશ્યતામ્ ॥ ૧૬.૪૯ ॥

રણાઙ્ગારો શોણિતપદ્મપિચ્છિલે કથં કથં ચિન્નનૃતુર્ધૃતાયુધાઃ ।

નદન્ત્સુ તુર્યેષુ પરેતયોષિતાં ગણેષુ ગાયત્સુ કબન્ધરાજયઃ ॥ ૧૬.૫૦ ॥

ઇતિ સુરરિપુર્વૃત્તે યુદ્ધે સુરાસુરસૈન્યયો

રુધિરસારિતાં મજ્જદન્તિપ્રજેષુ તટેષ્વલમ્ ।

અરુણનયનઃ ક્રોધાદ્ભીમભ્રમદ્ભ્રુકુટીમુખઃ

સપદિ કકુભામીશાનભ્યાગમત્સયુયુત્સયા ॥ ૧૬.૫૧ ॥

ઇતિ શ્રીકાલિદાસકૃતૌ કુમારસમ્ભવે મહાકાવ્યે

સુરાસુરસઙ્ગામવર્ણનં નામ ષોડષઃ સર્ગઃ સમ્પૂર્ણઃ ॥ ૧૬ ॥

સર્ગઃ ૧૭ - તારકાસુરવધઃ

દૃષ્ટ્વાભ્યુપેતમથ દૈત્યપતિં પુરસ્તા-

ત્સઙ્ગામકેલિકુતુકેન ધનપ્રમોદમ્ ।

યોદ્ધું મદેન મિમિલુઃ કકુભામધીશા

બાણાન્ધકારિતદિગમ્બરગર્ભમેત્ય ॥ ૧૭.૧ ॥

દેવદ્વિષાં પરિવૃઢો વિકટે વિહસ્ય

બાણાવલીભિરમરાન્વિકટાન્વવર્ષ ।

શૈલાનિવ પ્રવરવારિધરલો ગરિષ્ઠા-

નદ્ભિઃ પરાભિરથ ગાઢમનારતાભિઃ ॥ ૧૭.૨ ॥

જમ્ભદ્વિષત્પ્રભૃતિદિક્પતિયાપમુક્તા

બાણાઃ શિતાઃ દનુજનાયકબાણસઙ્ધાન્ ।

અહ્વાય તાક્ષ્યનિવહા ઇવ નાગપૂગા-

ન્સદ્યો વિચિચ્છિદ્ધૃત્વં કણશો રણાન્તે ॥ ૧૭.૩ ॥

તાન્નજ્વલત્કલમુખૈર્વિષમૈઃ સુરારિ-

નામાહ્નિતૈઃ પિહિતદિગગનાન્તરાલૈઃ ।
આચ્છાદિતસ્તૃણયયાનિવ હવ્યવાહ-
શ્ચિચ્છેદ સોડપિ સુરસૈન્યશરાઞ્શરૌઘૈઃ ॥ ૧૭.૪ ॥

દૈત્યેશ્વરો જ્વલિતરોષવિશેષભીમઃ
સઘો મુમોય યુધિ યાન્વિશિખાન્સહેલઃ ।
તે પ્રાપુરુદ્ભટભુજડ્ગમભીમભાવં
ગાઢં બબન્ધુરપિ તાંસ્ત્રિદશેન્દ્રમુખ્યાન્ ॥ ૧૭.૫ ॥

તે નાગપાશવિશિષ્ઠૈરસુરેણ બધ્ધાઃ
શ્વાસાનિલાકુલમુખા વિમુખા રણસ્ય ।
દિડ્નાયકા બલરિપુપ્રમુખાઃ સ્મરારિ-
સૂનોઃ સમીપમગમન્વિપદન્તહેતોઃ ॥ ૧૭.૬ ॥

દૃષ્ટિપ્રપાતવશતોડપિ પુરારિસૂનો-
સ્તે નાગપાશઘનબન્ધવિપત્તિદુઃખાત્ ।
ઇન્દ્રાદયો મુમુચિરે સ્વયમસ્ય દેવાઃ
સેવાં વ્યધુર્નિકટમેત્ય મહાજિગીષોઃ ॥ ૧૭.૭ ॥

ઉદ્દીપ્તકોપદહનોડથ સુરેન્દ્રશત્રુ-
રક્ષાય સારથિમવોચત ચણ્ડબાહુઃ ।
બધ્ધા મયા સુરપતિપ્રમુખાઃ પ્રસહ્ય
બાલસ્ય ધૂર્જટિસુતસ્ય નિરીક્ષણેન ॥ ૧૭.૮ ॥

મુક્તા બભૂવુરધુના તદિમાન્વિહાય
કર્તાસ્મ્યમું સમરભૂમિપશૂપહારમ્ ।
તત્સ્યન્દનં સપદિ વાહય શમ્ભુસૂનું
દ્રષ્ટાસ્મિ દર્પિતભુજાબલમાહવાય ॥ ૧૭.૯ ॥

તત્સ્યન્દનઃ સપદિ સારથિસમ્પ્રણુત્રઃ
પ્રક્ષુબ્ધવારિધરધીરગભીરઘોષઃ ।
ચણ્ડશ્ચ્યાલ દલિતાખિલશત્રુસૈન્ય-
માંસાસ્થિશોણિતવિપદ્ધુવિલુપ્તચક્રઃ ॥ ૧૭.૧૦ ॥

દૃષ્ટ્વા રથં પ્રલયવાતયલદ્વિરીન્દ્ર-
હલ્પં દલદ્વલવિરાવવિશેષરૌદ્રમ્ ।
અભ્યાગતં સુરરિપોઃ સુરરાજસૈન્યં

ક્ષોભં જગામ પરમં ભયવેપમાનમ્ ॥ ૧૭.૧૧ ॥

પ્રક્ષુભ્યમાણમવલોક્ય દિગીશસૈન્યં

શમ્ભોઃ સ્યુતં કલહકેલિકુતૂહલોત્કમ્ ।

ઉદ્દામદોઃકલિતકાર્મુકદણ્ડયણ્ડઃ

પ્રોવાચ વાયમુપગમ્ય સ કાર્તિકેયમ્ ॥ ૧૭.૧૨ ॥

રે શમ્ભુતાપસશિશો ! બત મુઞ્ય મુઞ્ય

દોર્દર્પમત્ર વિરમ ત્રિદિવેન્દ્રકાર્યાત્ ।

શસ્ત્રૈઃ કિમત્ર ભવતોઽનુચિતૈરતીવ

બાલત્વકોમલભુજાતુલભારભૂતૈઃ ॥ ૧૭.૧૩ ॥

એવં ત્વમેવ તનયોઽસિ ગિરીશગૌર્યોઃ

કિં યાસિ કાલવિષયં વિષમૈઃ શરૈર્મે ।

સઙ્ગ્રામતોઽપસર જીવ પિતુર્જનન્યા

સ્તૂર્ણ પ્રવિશ્ય વરમક્રુતલં વિધેહિ ॥ ૧૭.૧૪ ॥

સમ્યક્સ્વયં કિલ વિમૃશ્ય ગિરીશપુત્ર

જમ્ભદ્વિષોઽસ્ય જહિહિ પ્રતિપક્ષમાશુ ।

એષ સ્વયં પયસિ મજ્જતિ દુર્વિગાહ્યે

પાષાણનૌરિવ નિમઞ્જયતે પુરા ત્વામ્ ॥ ૧૭.૧૫ ॥

ઇત્યં નિશમ્ય વચનં યુધિ તારકશ્ચ

કમ્પાધરો વિકચકોકનદારુણાક્ષઃ ।

ક્ષોભાત્રિલોચનસ્યુતો ધનુરીક્ષમાણઃ

પ્રોવાચ વાયમુચિતાં પરિમૃશ્ય શક્તિમ્ ॥ ૧૭.૧૬ ॥

દૈત્યાધિરાજ ભવતા યદવાદિ ગર્વા-

ત્તત્સર્વમપ્યુચિતમેવ તવૈવ કિં તુ ।

દ્રષ્ટાસ્મિ તે પ્રવરબાહુબલં વરિષ્ઠ

શસ્ત્રં ગૃહાણ કુરુ કાર્મુકમાતતજયમ્ ॥ ૧૭.૧૭ ॥

ઇત્યુક્તવન્તમવદત્રિપુરારિપુત્રં

દૈત્યઃ કુધૌષ્ઠમધરં કિલ નિર્વિભિદ્ય ।

યુદ્ધાર્થમુદ્ભટભુજાબલદર્પિતોઽસિ

બાણાન્સહસ્વ મમ સાદિતશત્રુપૃષ્ઠાન્ ॥ ૧૭.૧૮ ॥

उद्धूतधूलिपटलैः पिडिताम्भराशः
प्रश्नत्रयैः किरणैः व्यस्रत्समीरः ॥ १७.२६ ॥

कुन्दीज्जवलानि सकलातपवारणानि
धूतानि तेन मरुता सुरसैनिकानाम् ।
उद्गीयमानकलङ्सकुलोपमानि
मेघाभधूलिमलिने नभसि प्रसस्युः ॥ १७.२७ ॥

विध्वस्य तेन सुरसैन्यमडापताका
नीता नभस्थलमलं नवमल्लिकाभाः ।
स्वर्गापगाजलमडौघसडस्त्रलीलां
व्यातेनिरे द्रिषि सिताम्भरकैतवेन ॥ १७.२८ ॥

धूतानि तेन सुरसैन्यमडागजानां
सधःशतानि विधुराणि दलत्कुथानि ।
पेतुः क्षितौ कुपितवासववज्रलून-
पक्षस्य भूधरकुलस्य तुलां वडन्ति ॥ १७.२९ ॥

तास्ताः भरेण मरुता रथराजयोऽपि
दोषयमाननिपतिष्णुतुरङ्गमाश्च ।
विस्त्रस्तसारथिकुलप्रवराः समन्ताद्
व्यावृत्य पेतुरवनौ सुरवाङ्मिनीनाम् ॥ १७.३० ॥

छित्वायुधानि सुरसैन्यतुरङ्गवाडा
वातेन तेन विधुराः सुरसैन्यमध्ये ।
शस्त्राभिघातमनवाप्य निपेतुरुर्व्या
स्वीयेषु वाहनवरेषु पतस्युः सत्सु ॥ १७.३१ ॥

तेनाडतास्त्रिदशसैन्यपदातयोऽपि
अस्तायुधाः सुविधुराः परुषं रसन्तः ।
वात्साविवर्तदलवद्भ्रममेत्य दूरे
निष्पेतुरम्भरतलाद्भ्रसुधातलेऽस्मिन् ॥ १७.३२ ॥

एत्थं विलोक्य सुरसैन्यमथो अशेषं
दैत्यैश्चरेण विधुरीकृतमस्त्रयोगात् ।
स्वर्लोचनाथकमलाकुशलैकडेतु-
र्दिव्यं प्रभावमतनोदतनुः स देवः ॥ १७.३३ ॥

તેનોજિહ્વતં સકલમેવ સુરેન્દ્રસૈન્યં
સ્વાસ્થ્યં પ્રપદ્ય પુનરેવ યુધિ પ્રવૃત્તમ્ ।
દૃષ્ટ્વાસૃજદ્વનદૈવતમસ્ત્રમિદ્ય-
મુદ્દીપકોપદહનઃ સહસ્રા સુરારિઃ ॥ ૧૭.૩૪ ॥

વર્ષાતિકાલજલદદ્યુતયો નભોડન્તે
ગાઢાન્ધકારિતદિશો ઘનધૂમસઙ્ધાઃ ।
સઘઃ પ્રસસ્રુરસિતોત્પલદામભાસો
દૃગ્ગોચરત્વમભિલં ન હિ સન્નયન્તઃ ॥ ૧૭.૩૫ ॥

દિક્ચક્રવાલગિલનૈર્મલિનૈસ્તમોભિ-
ર્લિપ્તં નભઃસ્થલમલં ઘનવૃન્દસાન્દ્રૈઃ ।
ધૂમૈર્વિલોક્ય મુદિતાઃ ખલુ રાજહંસા
ગન્તું સરઃ સપદિ માનસમીષુરુચ્ચૈઃ ॥ ૧૭.૩૬ ॥

જજ્વાલ વહ્નિરતુલઃ સુરસૈનિકેષુ
કલ્પાન્તકાલદહનપ્રતિમઃ સમન્તાત્ ।
આશામુખાનિ વિમલાન્યખિલાનિ કીલા-
જાલૈરલં કપિલયન્સકલં નભોડપિ ॥ ૧૭.૩૭ ॥

ઉજ્જાગરસ્ય દહનસ્ય નિર્ગલસ્ય
જ્વાલાવલીભિરતુલાભિરનારતાભિઃ ।
કીર્ણં પયોદનિવહેરિવ ધૂમસઙ્ધૈ-
ર્વ્યોમાભ્યલક્ષ્યત કુલૈસ્તડિતામિવોચ્ચૈઃ ॥ ૧૭.૩૮ ॥

ગાઢાદ્ભયાદ્વિયતિ વિદ્રુતખેચરેણ
દીપ્તેન તેન દહનેન સુદુઃસહેન ।
દન્દ્યમાનમભિલં સુરરાજસૈન્ય-
મત્યાકુલં શિવસુતસ્ય સમીપમાપ ॥ ૧૭.૩૯ ॥

ઇત્યગ્નિના ઘનતરેણ તતોડભિભૂતં
તદેવસૈન્યમભિલં વિકલં વિલોક્ય ।
સસ્મેરવકુત્રકમલોડન્ધકશત્રુસૂનુ-
ર્બાણાસનેન સમધત્ત સ વારુણાસ્ત્રમ્ ॥ ૧૭.૪૦ ॥

ઘોરાન્ધકારનિકરપ્રતિમો યુગાન્ત-

कालानलप्रबलधूमनिभो नभोन्ते ।
 गर्जरवैर्विघटयन्नवनीधराणां
 श्रृङ्गाणि मेघनिवहो घनमुज्जगाम ॥ १७.४१ ॥
 विधुल्लता वियति वारिदृप्तमध्ये
 गम्भीरभीषणरवैः कपिशिकृताशा ।
 घोरा युगान्तयलितस्य भयङ्कराऽथ
 कालस्य लोलरसनेव यमव्यकार ॥ १७.४२ ॥
 कादम्बिनी विरुरुये विषकण्ठिकाभि-
 रुत्तालकालरजनीजलदावलीभिः ।
 व्योम्युख्यैरयिररुक्परिदीपिताशाऽ-
 दृष्टिच्छदा विषमघोषविभीषणा य ॥ १७.४३ ॥
 व्योम्नस्तलं पिदधतां ककुभां मुभानि
 गर्जरवैरविरतैस्तुदतां मनांसि ।
 अभोभृतामतितरामनणीयशीभि-
 र्धारावलीभिरभितो वपुषे समूहैः ॥ १७.४४ ॥
 घोरान्धकारपटलैः पिडिताम्बराणां
 गम्भीरगर्जनरवैर्व्यथितासुराणाम् ।
 वृष्ट्याऽनया जलमुयां वरुणास्त्रजानां
 विश्वोदरम्भरिपि प्रशशाम वह्निः ॥ १७.४५ ॥
 दैत्योऽपि रोषकलुषो निशितैः क्षुरप्रै-
 राकार्कृष्टधनुरुत्पतितैः स भीमैः ।
 तद्भीतिविद्रुतसमस्तसुरेन्द्रसैन्यं
 गाढे जघान मकरध्वजशत्रुसूनुम् ॥ १७.४६ ॥
 देवोऽपि दैत्यविशिम्भप्रकरं सथापं
 बाणैश्चकर्त कणशो रण्डेलिकारी ।
 योगीव योगविधिशुष्कमना यमाद्यैः
 सांसारिकं विषयसङ्घममोघवीर्यम् ॥ १७.४७ ॥
 भूभङ्गाभीषणमुभोऽसुरयङ्कवर्ती
 सन्दीप्तकोपदहनोऽथ रथं विधाय ।
 क्रीडत्कालकरवालकरोऽसुरेन्द्र-

સ્તં પ્રત્યધાવદ્ભિતસ્ત્રિપુરારિ સૂનુમ્ ॥ ૧૭.૪૮ ॥

અભ્યાપતન્તમસુરાધિપમીશપુત્રો
દુર્વારબાહુવિભવં સુરસૈનિકૈસ્તમ્ ।
દૃષ્ટ્વા યુગાન્તદહનપ્રતિમાં મુમોચ
શક્તિં પ્રમોદવિકસદ્દનારવિન્દઃ ॥ ૧૭.૪૯ ॥

ઉદ્યોતિતામ્બરદિગન્તરમંશુજાલૈઃ
શક્તિઃ પપાત હૃદિ તસ્ય મહાસુરસ્ય ।
હર્ષાશ્રુભિઃ સહ સમસ્તદિગીશ્વરાણાં
શોકોષ્ણબાષ્પસલિલૈઃ સહ દાનવાનામ્ ॥ ૧૭.૫૦ ॥

શક્ત્યા હૃતાસુમસુરેશ્વરમાપતન્તં
કલ્પાન્તવાતહતભિન્નમિવાદ્રિશૃંગમ્ ।
દૃષ્ટ્વા પ્રરુઢપુલકાગ્નિતથારુદેહા
દેવાઃ પ્રમોદમગમંસ્ત્રિદશેન્દ્રમુખ્યાઃ ॥ ૧૭.૫૧ ॥

યત્રાપતત્સ દનુજાધિપતિઃ પરાસુઃ
સંવર્તકાલનિપતચ્છિખરીન્દ્રતુલ્યઃ ।
તત્રાદધાહ્લિપતિર્ધરણીં કૃણાભિ-
સ્તદ્ભૂરિભારવિધુરાભિરધો વ્રજન્તીમ્ ॥ ૧૭.૫૨ ॥

સ્વર્ગાપગાસલિલસીકરિણી સમન્તાત્
સૌરભ્યલુબ્ધમધુપાવલિસેવ્યમાના ।
કલ્પદ્રુમપ્રસવવૃષ્ટિરભૂન્નભસ્તઃ
શમ્ભોઃ સુતસ્ય શિરસિ ત્રિદશારિશત્રોઃ ॥ ૧૭.૫૩ ॥

પુલકભરવિભિન્નવારબાણા
ભુજવિભવં બહુ તારકસ્ય શત્રોઃ ।
સકલસુરગણા મહેન્દ્રમુખ્યાઃ
પ્રમદમુખચ્છવિસમ્પદોડભ્યનન્દન્ ॥ ૧૭.૫૪ ॥

ઇતિ વિષમશરારેઃ સૂનુના જિષ્ણુનાજૈ
ત્રિભુવનવરશત્ર્યે પ્રોષ્ઠતે દાનવેન્દ્રે ।
બલરિપુરથ નાકસ્યાધિપત્યં પ્રપદ્ય
વ્યજયત સુરચૂડારત્નધૃષ્ટાગ્રપાદઃ ॥ ૧૭.૫૫ ॥

एति श्रीकालिदासकृतौ कुमारसम्भवे महाकाव्ये
तारकासुरवधो नाम समदशः सर्गः सम्पूर्णः ॥ १७ ॥
कुमारसम्भवः

——
Kumarasambhavam
pdf was typeset on March 18, 2025
——

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

